Bokodi-Oláh Gergely:

Egy vezérkari főnök, két év alatt, négy bíróság előtt

-

Szombathelyi Ferenc vezérezredes elleni perek

1944-1946

Második, javított kiadás.

Budapest, 2009. A szerző kiadásában.

Tartalom

Előszó……...6

Előszó a könyvkiadáshoz……...9

Szombathelyi Ferenc (1887-1946)……...11

A vezérkari főnök feladatköre és jogállása……19

Magyarország a második világháborúban 1941-1944……22

1. Szombathelyi Ferenc a M. kir. honvéd vezérkar főnökének bírósága előtt (1944. október 11-12.)……..27

1.1. A vád……...28

1.2. A tárgyalás…….31

1.2.1. A vádlottak meghallgatása…….31

1.2.2. A tanúk meghallgatása……...40

1.2.3. A záróbeszédek……43

1.3. Az ítélet……...49

2. Szombathelyi Ferenc a Budapesti Népbíróság előtt (1946. március 27-30.)…….....51

2.1. Kihallgatás a HM Katonapolitikai osztályán (1945. október 23., 28-29.)…….....53

2.1.1. A kihallgatás első napja (1945. október 23.)…….....53

2.1.2. A kihallgatás második napja (1945. október 28.)…….....58

2.1.3. A kihallgatás harmadik napja (1946. október 29.)……...61

2.1.4. „Összefoglalás" a kihallgatásról……64

2.2. A vádirat (1946. február 12.)……65

2.2.1. Vádpontok…….66

2.2.2. Indoklás…….71

2.3. Szombathelyi „Észrevételei" a vádiratra (1946. március 3.)…….....74

2.3.1. „Általános rész"……..75

2.3.2. „Különleges rész"……87

2.3.3. „Végszó”……..……103

2.4. A tárgyalás (1946. március 27-30.)…….105

2.4.1. Tanúvallomások……..107

2.4.2. Dr. Kardos János védőügyvéd a tárgyalásról…….119

2.4.3. A záróbeszédek……..122

2.5. Az ítélet (1946. március 30.)……123

3. Szombathelyi Ferenc a Népbíróságok Országos Tanácsa előtt (1946. május 13., 22.)……..130

3.1. Dr. Kardos János védőügyvéd a fellebbviteli tárgyalást megelőző időszakról…….....130

3.2. Dr. Kardos János védőügyvéd a fellebbviteli tárgyalásról…….....134

3.3. Jogerős ítélet (1946. május 22.)……..138

3.4. Indoklás……...139

4. Szombathelyi Ferenc Vajdaság Legfelsőbb Bírósága előtt (1946. október 22-28.)….....148

4.1. Kihallgatás a Vajdasági Állambiztonsági Hivatal vizsgálati osztályán, Újvidéken (1946. augusztus 12., szeptember 6-8.)……..150

4.2. A vádirat (1946. október 18.)……..164

4.3. Az ítélet (1946. október 30.)……169

5. A Legfelsőbb Bíróság felmentő ítélete (1994. március 16.)…….179

Utószó……...188

Képek…….……..192

Bibliográfia……..200

Előszó

Szombathelyi Ferenc neve először az egyetemi felvételimen tudatosult bennem. A kérdést M. Kiss Sándor intézte hozzám: „Tudja ki volt Szombathelyi Ferenc?" Némi gondolkodás után elmondtam, hogy a második világháború idején, az ország határát keleti irányban elsőként átlépő Kárpát-csoportból kiváló gyorshadtest parancsnoka. A meghatározás így persze nem pontos, hiszen magának a Kárpát-csoportnak volt a parancsnoka. Egy szóval sem tudtam többet róla.

Későbbi tanulmányaim során aztán megtudtam, hogy a honvéd vezérkar főnöke volt a második világháború idején. Következő személyes élményem vele kapcsolatban az volt, mikor Király Béla egy könyvében a maritim hatalmak hadviseléséről szóló Szombathelyi-tanulmányról olvastam. Béla bátyám[1] ebben azt írta, komolyabb összeget ajánl annak, aki előkeríti az írást. Rögtön dollárjelek jelentek meg a szemem előtt. A könnyű pénzkereset utáni vágy azóta, talán mondhatom,

[1] Prof. Dr. Király Béla nyá. vezérezredes úr megköveteli, hogy Béla bátyámnak szólítsam.

komoly kutatássá nőtte ki magát. Közel egy éve keresem a maritim hatalmakról szóló értekezést a Hadtörténelmi Levéltárban. A kutatás során egyre több dokumentumot találtam Szombathelyi Ferencre vonatkozóan, azonban a kérdéses írást eddig még nem sikerült kézbe vennem.

Az elmúlt év során aztán egyre több művet olvastam Szombathelyivel kapcsolatban. Azon szerencsés helyzetben vagyunk, hogy egyre több dokumentum jelenik meg nyomtatásban, mely a vezérkari főnökhöz köthető. Így olvasható az 1944-es hadbírósági tárgyalás peranyagának egy része, valamint az 1946-os népbírósági tárgyalások, illetve, Györkei Jenő jóvoltából az ugyanezen évben, a vajdasági bíróság előtt tárgyalt per anyaga is. Kádár Gyula önéletrajzi írásában igen gyakran ír Szombathelyiről, akinek először a Ludovika Akadémián, majd a vezérkari főnökségen is alárendeltje volt. Ezeken felül különböző kiadványok tartalmazzák Szombathelyi egy-egy írását, vagy a róla, pontosabban a vezérkari főnökről szóló dokumentumokat. Szerencsés helyzetben vagyunk, mert mindezen írások hozzáférhetőek. Ennek ellenére nem készült még átfogó képet nyújtó írás vitéz Szombathelyi

Ferenc vezérezredesről, ami akár pályáját, akár csak vezérkari főnöki működését mutatná be. Diplomamunkámban arra tettem kísérletet, hogy a nyomtatásban is olvasható peranyagokat összefoglaljam, azokat a saját kutatásaim során talált dokumentumokkal kiegészítsem. Szakdolgozatomat alapnak szánom. Alapnak, amely hozzásegíthet, hogy átfogó képet alkothassak a második világháború alatt leghosszabb ideig a vezérkari főnöki pozícióban lévő katonáról, Szombathelyi Ferencről, aki megérdemelné, hogy életéről monográfia szülessen.

Előszó a könyvkiadáshoz

Diplomamunkám kiadását két okból határoztam el. Egyrészt szerettem volna, hogy ne csak egy könyvtárban legyen elérhető, hanem az országos és szakkönyvtárak is kapjanak belőle köteles példányt. Másrészt több tanárom és diáktársam is jelezte, örömmel venné, ha juttatnék nekik tiszteletpéldányt. Ezen igények kielégítésére a legjobb megoldásnak a dolgozat kiadását ítéltem.

A könyv formátumban kiadott írás nem teljes mértékben fedi a leadott szakdolgozatot. Apró változtatásokat eszközöltem a szakdolgozat bírálata, illetve a védés során kritikaként elhangzott észrevételek alapján. A képi melléklet is csak a kiadott változatban szerepel. A leadási határidőre ugyanis végül nem tudtam beilleszteni a szakdolgozatba.

Köszönetet mondok vezetőtanáromnak, Horváth Miklósnak a sok hasznos tanácsért, a dolgozat opponensének, Földesi Margitnak, az építő kritikáért, a bírálóbizottság elnökének, M. Kiss Sándornak a töretlen bizalomért, a bizottság további két tagjának, Ötvös

Istvánnak és Medgyessy-Schmickli Norbertnek. Köszönöm a Hadtörténeti Intézet és Múzeum főigazgatójának, Holló József Ferenc nyá. altábornagy úrnak, hogy a fényképeket rendelkezésemre bocsátotta. Köszönöm mindenkinek, aki munkám során segítségemre volt.

Budapest, 2008. szeptember 9.

Szombathelyi Ferenc (1887-1946)

Knausz Ferenc 1887. május 17-én született Győrben, német származású,[2] római katolikus családba. Apja cipész, aki fiát katonaiskolába adta. Ezeket „igen jó", „jó" minősítésekkel végezte. Némettudása tökéletes volt, jól beszélt szlovákul, és olvasott franciául. Életének főbb állomásai: Az első világháború alatt vezérkari tiszt. 1915-1919 között a Honvédelmi Minisztériumban van beosztásban, ahol a Vörös Hadsereg kötelékében is megmarad. A Nemzeti Hadseregben először Szombathelyre kerül. 1920-ban megnősül, felesége Bérczy Borbála Katalin. Bár a források ellentmondásosak, feltehetően egy leánygyermekük született, akinek sorsáról nincsenek adatok. 1926-1931-ig a Hadiakadémián hadtörténetet tanított, majd visszakerült

[2] Korábban, már a háború alatt is, gyakran okolták a magyar vezérkar német származású tisztjeit a hadsereg túlzott német-barátságáért. Szombathelyire ez a vád soha nem vetült. Magyarnak vallotta magát, német származását soha nem hangoztatta. Sőt, ha kellett a magyarországi németség mozgalmával, a Volksbunddal szemben még német vezetőknél is panaszt tett. Erről további részleteket ld. TILKOVSZKY Loránt: *Ez volt a Volksbund. A német népcsoport-politika és Magyarország. 1938-1945.* Budapest (Kossuth) 1978. 185-186.

a szombathelyi 3. vegyesdandárhoz. 1934-ben vitézzé avatják. Ennek előfeltétele, hogy magyarosítsa nevét. Édesanyja leánykori nevét veszi fel, ekkortól lesz Szombathelyi Ferenc. 1936-1938 között a Ludovika Akadémia parancsnoka. 1939-1941 között a kassai VIII. hadtest, illetve az elsőként keletre induló Kárpát-csoport, valamint az elfoglalt szovjet területek parancsnoka. 1941. szeptember 6-tól 1944. április 19-ig vezérkari főnök. 1944 végén a vkf különbírósága elé kerül a nyugati hatalmakkal történt kapcsolatfelvétel vádjával. A nyilas uralom alatt Sopronkőhidára hurcolják, majd internálják Bajorországba. Innen már háborús bűnösként szállítják haza. Időközben, 1945. június 9-én, lefokozták honvéddé, és kicsapták a honvédségből. A Budapesti Népbíróság 10 év fegyházra, a Népbíróságok Országos Tanácsa pedig életfogytiglani fegyházra ítéli népellenes, illetve háborús bűntettek miatt. A politikai vezetés kiadja Jugoszláviának, ahol golyó általi halálra ítélik a délvidéki eseményekért. Az ítéletet Péterváradon,[3] az erődben, a nyilvánosság kizárásával hajtották végre 1946. november

[3] Pétervárad: város a mai Szerbiában. Újvidékkel szemben, a Duna jobb partján fekszik.

4-én. A Legfelsőbb Bíróság 1994-ben az ellene hozott elmarasztaló ítéleteket megsemmisítette.

Önéletrajza:[4] „Apám cipész volt Mosonban,[5] anyám háziasszony, csak egy kis családi házunk volt. Gyermekkoromat Mosonban töltöttem el ott végeztem az elemi iskolát, a gimnázium négy osztályát Magyaróváron. A többi iskoláról már adtam ismertetést. [1902-1906 között a pécsi honvéd hadapródiskola, 1911-1914 között a bécsi hadiiskola növendéke.]

1906-ban kaptam először tiszthelyettesi beosztást Nyitrán a 14. honvéd gyalogezrednél. 1907-ben lettem hadnagy ugyanabban az ezredben. 1911-ben Bécsbe kerültem vezérkari iskolára, ott voltam a háborúig [1914-ig].

---

[4] Az önéletrajzot, mely minden fontosabb adatot tartalmaz Szombathelyi életútjából, a Vajdasági Állambiztonsági Hivatal vizsgálati osztályán felvett kihallgatási jegyzőkönyvhöz csatolva, annak végén találhatjuk (Újvidék, 1946. szeptember 8.). Szögletes zárójelben SZAKÁLY Sándor: Az ellenforradalmi Magyarország (1919-1944) hadseregének felső vezetése. Adattár II. L-Z. *Hadtörténelmi Közlemények* 31 (1984) 567-598. kutatási eredményeit tüntettem fel, amennyiben azok eltértek a közölt adatoktól, vagy kiegészítették azt.

[5] Ma Mosonmagyaróvár része.

Akkor lettem vezérkari főhadnagy [1912-ben] és Temesvárra osztottak be a VII. hadtest vezérkarába, velük mentem Galíciába az orosz frontra. Ott különböző alakulatoknál szolgáltam, mint vezérkari tiszt. 1915 júniusában százados lettem. 1918 júniusáig voltam a fronton, ezután átmentem az ún. katonapolitikai osztályra. 1919 márciusáig, azaz a kommunizmus kitöréséig voltam ott. Utána áthelyeztek Gödöllőre a Vörös Hadsereg vezérkarába, mint vezérkari tisztet. Ott maradtam augusztusig, a kommün végéig.

Utána a Horthy-hadsereg katonai igazolóbiztossága elé kerültem. Ettől a bizottságtól 3 hónap szabadságot kaptam, a szabadság után a Honvédelmi Minisztérium operatív részlegéhez osztottak be. Akkor még százados voltam. Ott 1921 májusáig maradtam, majd, mint vezérkari tiszt Szombathelyre kerültem a 3. vegyesdandárhoz. Ott maradtam 1923 októberéig, majd ismét átkerültem a vezérkar I. osztályára és ott 1923 [1922] novemberében őrnagy lettem. 1926-ban a pesti vezérkari iskolán oktató lettem [a Hadiakadémián oktatott hadtörténelmet és harcászatot] és ugyanazon év novemberében [májusában] alezredes

lettem, 1929-ben ezredes. 1930-ban [1931-ben] ismét Szombathelyre kerültem, minta 3. vegyesdandár parancsnoka. 1933-ban Kárpáthy Kamilló[6] hadseregtábornoknak, a honvédség parancsnokának adjutánsa lettem. 1936-ban Budapesten a Ludovika Akadémia parancsnoka lettem, 1937-ben neveztek ki tábornokká. 1938-ban Keresztes-Fischer[7] vezérkari főnöknek lettem a helyettese és 1939. január 1-én [január 15-én] a kassai VIII. hadtest parancsnoka.

1940 [1939] novemberében altábornagy lettem, és 1941 júniusában átvettem a parancsnokságot az úgynevezett Kárpát-hadseregcsoport[8] felett, amely a németekkel együtt egészen a Dnyeszterig vonult. 1941. szeptember 5-én vagy 6-án [szeptember 6-án] pedig a vezérkar főnöke lettem egészen 1944. április 3-ig [április 19-ig].

---

[6] Kárpáthy Kamilló, vitéz (1876-1952) tábornok. 1930-1935 között a honvédség főparancsnoka.

[7] Keresztes-Fischer Lajos, vitéz (1884-1948) vezérezredes. 1938 májusától szeptember végéig vezérkari főnök.

[8] A Kárpát-csoport részei:
- a kassai VIII. hadtest: a 8. határvadászdandár és az 1. hegyidandár,
- a gyorshadtest: az 1. és 2. gépkocsizó dandár, valamint az 1. lovasdandár.

Azután elrejtőztem a németek elől, először Irinyipusztán voltam Budapest mellett,[9] ez Varsányi földbirtokos tulajdona volt, majd Abonyban[10] egy zsidó szőlőjében bújtam el – a nevét nem tudom. Október 14. után a Sztójay-kormány[11] bíróság elé állított, amiért amerikai ejtőernyősöket fogadtam. A pesti vezérkari bíróság ítélkezett felettem és az felmentett.

De a Szálasi-kormány[12] nem fogadta el az ítéletet, november 5-én vagy 6-án letartóztatott és a sopronkőhidai börtönbe záratott. Ott megint bírósági eljárást indítottak ellenem, mivel én megindítottam az eljárást az újvidéki bűncselekményeket végrehajtók ellen, de ítéletet nem hoztak, mivel március végén bejöttek az oroszok. Onnan elvittek minket a bajorországi Gschaidba[13] részben gyalogmenetben, majd Simbachba[14]

[9] Irinyipuszta ma Budapest XV. kerületében található.
[10] Abony: település Szolnoktól 25 km-re nyugatra.
[11] Sztójay Döme kormánya 1944. 03. 22. – 1944. 08. 29. között működött.
[12] Szálasi Ferenc kormánya 1944. október 16-án került hatalomra. 1945. március 29-én elhagyták az országot.
[13] Gschaid: tanyatelepülés a bajorországi Triftern mellett, Passautól 50 km-re.
[14] Simbach: település Bajorország dél-keleti részén. Sem ebből a leírásból, sem Kádár Gyula visszaemlékezéséből, mely ugyancsak megemlékezik erről az epizódról, nem derül ki, hogy a Trifterntől

vittek, ott 1945. május 1-én kiszabadítottak az amerikaiak.

Ott egy hónapig szabad voltam, majd június 5-én az amerikaiak megint lefogtak, mint háborús bűnöst. Ott különböző börtönökben és fogolytáborokban voltam, éspedig Starnbergben,[15] Bischofswieseben Frankfurt mellett,[16] Freisingenben[17] és utoljára Salzburgban.[18]

1945. október 10. körül hoztak minket haza és mindjárt októberben a magyar népbíróság Molnár-tanácsa[19] elé állítottak, ott 1946. március végén 10 év börtönre ítéltek, a Népbíróságok Országos Tanácsa

---

északra lévő Simbachba, vagy a Trifterntől délre fekvő Simbach am Innbe meneteltették az internáltakat. A két település közel azonos távolságra, 20-30 km-re található Trifterntől.

[15] Sternberg: bajorországi település Münchentől dél-nyugatra.

[16] Bischofswiese: bajorországi település, Salzburgtól kb. 30 km-re délre. Egész németországi tartózkodása alatt Bajorországban, majd a közeli Salzburgban volt, ezért kérdéses a Frankfurtra történő utalás.

[17] Freising: bajorországi település Münchentől északra kb. 25 km.

[18] Salzburg: Ausztria, Salzburg tartomány fővárosa a német határ mellett.

[19] Molnár László, dr. (1904-?) 1948-1949-ben az Egri Megyei Törvényszék elnöke, majd berendelt bíró az igazságügyi tárcánál, valamint a Bírói Felügyeleti Osztály vezetője. 1956 előtt munkásmozgalmi személyek ellen folytatott törvénysértő perekben is részt vett. 1950.02.23-tól a Legfelsőbb Bíróság bírája. 1962-ben vonult vissza.

Bojta-tanácsa[20] azonban május végén, mint háborús bűnöst, életfogytiglani szabadságvesztésre ítélt.

1946. július 10-én hoztak Újvidékre."[21]

[20] Bojta (Burger) Ernő Béla, dr. (1890-1969) szegedi ügyvéd. 1942-ben és 1944-ben szociáldemokrata nézetei miatt letartóztatták. 1945.05.31. – 1947.08.31. között miniszterelnökségi adminisztratív államtitkár. A NOT szervezője, 1948.08.06 – 1950.03.31. között, annak megszűnéséig, elnöke. 1950-ben a Legfelsőbb Bíróság bírájává nevezik ki, de még ugyanezen évben el is bocsátják. 1956 után ügyvéd, az Országos Ügyvédi Tanács elnöke.

[21] GYÖRKEI 2002. 121-123.

A vezérkari főnök feladatköre és jogállása

1940. március 3-án a Honvéd Vezérkar főnöke átvette a megszűnő Honvédség Főparancsnoka tisztség jog- és hatáskörét is. Ezzel a háborús alkalmazás és a háborúra való felkészülés mellett a békebeli alkalmazás, a kiképzés és a fegyelmi ügyek is a feladatkörébe kerültek. A politikai felelősség továbbra is a honvédelmi miniszteré maradt.[22] A vkf feladatai a védekező és támadó stratégiák kidolgozása, a honvédség alkalmazása, és annak az alkalmazhatóságra való felkészítése voltak. Működését a mindenkori kormánnyal összhangban kellett végeznie. Felette az államfő állt, akinek közvetlenül is jelenthetett. A honvédelmi minisztert utólag is

[22] Az utolsó szó minden esetben a politikusoké volt. 1943 februárjában történt, hogy Szombathelyi önálló döntést kívánt hozni a hadsereg alkalmazását illetően, mert lehetőséget látott arra, hogy a szovjet területen lévő magyar csapatokat lecseréljék balkáni megszálló alakulatokra. Ebbe azonban a minisztertanács nem egyezett bele, így maradtak a csapatok szovjet területen. Erről további részleteket ld. RÁNKI György (előszó): *Nagybaczoni Nagy Vilmos: Végzetes esztendők 1938-1945.* Budapest (Gondolat) 1986[2] [Budapest (Körmendy) 1945] 155-156. Az esetről bővebben ld. a 177. lábjegyzetet.

tájékoztathatta, akinek csak tárgyi tekintetben állt alárendeltségében.[23]

A Honvéd Vezérkar főnöke tehát a hadsereg gyakorlati irányítója, a legfőbb parancsnok pedig a kormányzó, mint legfelsőbb hadúr voltak. Az országgyűlésnek a honvédséget érintő kérdésekben, a honvédelmi miniszter volt felelős. „A kormányzó… nem szerette, ha a miniszterelnök beleszól a katonai dolgokba, az volt az alaptétele, hogy a hadsereg tartsa magát távol a politikától."[24] Szombathelyi ennek az elvárásnak tökéletesen megfelelt. A politikába ő maga egyáltalán nem avatkozott bele,[25] és ezt a szellemet igyekezett elterjeszteni a honvédségen belül is.

Fontos látnunk, hogy a vezérkari főnök önállóan nem dönthetett a hadsereg alkalmazásáról, vagy éppen

---

[23] Erről további részleteket ld: SZAKÁLY Sándor: *Honvédség és tisztikar 1919-1947. Válogatott írások 1984-2002.* Budapest (Ister) 2002. 152-214.

[24] KÁLLAY Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam.* Budapest (Európa-História) 1991[2] 162.

[25] Ez alól egy kivételes eset történt, mikor is Szombathelyi Horthyhoz írt memorandumában erélyesebb kormányzásra tett javaslatot. Erről további részleteket ld. SZINAI Miklós – SZŰCS László (sajtó alá rendezték, magyarázó szövegekkel és jegyzetekkel látták el): *Horthy Miklós titkos iratai.* Budapest (Kossuth) 1965[3] 345-356.

ellenkezőleg, nem alkalmazásáról. Előbbire két sokat tárgyalt példa is van. A 2. magyar hadsereg esete, melynek frontra küldéséről a kormány hozott döntést, illetve a délvidéki razziában való részvétel a honvédség részéről. A razziáról való előzetes megbeszélésen részt vett Szombathelyi is. Minden bizonnyal kikérték a véleményét a kérdésben, de a végső szó a honvédelmi miniszteré volt, aki a belügyminiszter kérésére utasította a vezérkari főnököt, küldjön csapatokat a Délvidékre. Az 1944. március 19-i német megszálláskor Szombathelyi parancsban tiltotta meg a magyar csapatoknak a minden bizonnyal hiábavaló ellenállást. Ezt a parancsot még Klessheimből hazafelé, a vonaton adta ki. Hiba lenne azt feltételezni, hogy egy ilyen fajsúlyos kérdésben önállóan dönthetett. A kormányzóval egyetértésben született a döntés, és fogalmazódott a parancs.

Magyarország a második világháborúban 1941-1944

1941. április 11. Magyar csapatok vonultak be a széteső Jugoszláviába. Teleki Pál[26] öngyilkossága után a Bárdossy László[27] miniszterelnök irányítása alatt működő ország, brit hadüzenettel is számolva, megtette első lépését a háborúba való belépés felé. 1942 januárjában, már Szombathelyi vezérkari főnöksége alatt, történt a délvidéki vérengzés, melynek során mintegy négyezer civil lakost, nagyrészt szerbeket és zsidókat, gyilkoltak le a magyar csendőrség és honvédség egyes egységei. A vezérkari főnök bírósága a felelősöket még a háború alatt perbe fogta és elítélte, a Kállay-kormány pedig az áldozatok családjának fizetendő jóvátételről hozott döntést.[28]

1941. június 26. Kassa bombázása után a háborúba való bekapcsolódásunkat türelmetlenül sürgető Werth Henrik vezérkari főnök befolyása mellett Horthy

[26] Teleki Pál, gróf, széki (1879-1941) politikus, földrajztudós. 1920-1921, valamint 1939. 02. 16. – 1941. 04. 03. között miniszterelnök.
[27] Bárdossy László, bárdosi (1890-1946) politikus. 1941. 04. 04. – 1942. 03. 07. között miniszterelnök.
[28] A kifizetés az 1944. március 19-i német bevonulás miatt már nem valósulhatott meg.

döntött a Szovjetunió elleni válaszlépésről. Bárdossy bejelentette a hadiállapotot. Ezzel eldőlt az is, hogy Szombathelyi már egy háborúban álló ország hadseregének vezérkari főnökségét fogja átvenni 1941 szeptemberében. Kérdés persze, hogy Horthy miért bólintott rá Werth sürgetésére, ha bő egy hónappal később leváltotta arra a Szombathelyire, akire feltehetően azért esett a választása, mert a háborúból való kimaradás mellett tette le a névjegyét.

A sors fintora, hogy bár Szombathelyi megírta tanulmányát a maritim hatalmak hadviseléséről, melyben kifejtette, hogy az Egyesült Államok, valamint Nagy-Britannia mellett a Szovjetunió is legyőzhetetlen, mégis rá hárult a feladat, hogy az utóbbi területére benyomuló Kárpát-csoportot vezesse. A Kárpát-csoportot a kassai VIII. hadtest, vagyis a 8. határvadászdandár és az 1. hegyidandár, illetve a gyorshadtest, vagyis az 1. és 2. gépkocsizó dandár, valamint az 1. lovasdandár alkotta. A határt 1941. június 28-án lépték át. Szombathelyi a megszállt területek parancsnoka is lett. Valamivel több, mint egy hónap múlva, 1941. szeptember 6-án az immár

harctéri tapasztalatokkal is rendelkező katonát vezérkari főnöknek nevezte ki Horthy.

Vezérkari főnöksége alatt küldte ki a kormány a keleti frontra a 2. magyar hadsereget, mely 1942. április 17-én indult útnak. Az, hogy csak egy hadsereget kellet küldenünk a frontra, Szombathelyi kitűnő tárgyalókészségének volt köszönhető. A vezérkari főnök 1942 tavaszán felvilágosította német tárgyalópartnereit, hogy Magyarország hadereje korántsem olyan ütőképes, mint amilyennek hiszik, és sem humán, sem tárgyi erőforrásai nincsenek azon a szinten, mint amit a németek követelnek. A 2. magyar hadsereg az 1943. január 12-én meginduló szovjet támadásban felmorzsolódott. Maradékát, a német akarattal szemben hozatta haza Szombathelyi, aki azt is elérte, hogy ezt követően már csak megszálló alakulatokkal kelljen jelen lennünk szovjet területen.

Vezérkari főnöksége idejére esik a német megszállás 1944. március 19-én. Ekkor a kormányzóval egyetértésben az ellenállást tiltó parancsot adott ki a magyar csapatoknak. Ezt követően, 1944. április 19-én, német nyomásra eltávolították pozíciójából.

Vezérkari főnöki működése részben Bárdossy László (1941. április 4. – 1942. március 7.), részben Sztójay Döme[29] (1944. március 22. – 1944. augusztus 29.), de javarészt Kállay Miklós[30] (1942. április 20. - 1944. március 22.) miniszterelnöksége idejére esett.

Összességében elmondható, hogy Szombathelyi Ferenc vezérkari működése alatt katonai szempontból egy jelentős vérveszteség történt, a voronyezsi katasztrófa. Óriási tragédia. Azonban ha az ország geopolitikai helyzetéből indulunk ki, abból, hogy az egymással háborúban álló Német Birodalom és a Szovjetunió közé ékelődtünk, könnyen veszíthettünk volna többet is egy elfogultabb katonai vezető irányítása alatt. Szombathelyi vezérkari főnöki működése során kettős szerepet játszott. Kifelé németbarátságát, sőt a német katona iránti csodálatát hangsúlyozta, ugyanakkor, amikor csak lehetett engedményeket harcolt ki a német hadvezetéstől. A kormányzóhoz, és az ország politikai

[29] Sztójay Döme, vitéz (1883-1946) politikus, vezérezredes. 1925-1933 között berlini katonai attasé, 1935-1944 között berlini magyar követ, 1944. 03. 22. – 1944. 08. 29. között miniszterelnök.
[30] Kállay Miklós (1887-1967) politikus. 1942.05.20. – 1944.03.22. között miniszterelnök. 1942 májusától 1943 júliusáig külügyminiszter is.

irányvonalát meghatározó kormányhoz mindvégig lojális maradt, még akkor is, amikor esetleg nem egyezett a véleménye a hivatalos álláspontal.[31]

[31] Erre vonatkozóan ld. a 22. és 177. lábjegyzetet.

1. Szombathelyi Ferenc a M. kir. honvéd vezérkar főnökének bírósága előtt (1944. október 11-12.)[32]

Szombathelyi Ferenc feltétlen németbarátságát a németek egészen addig nem vonták kétségbe, míg be nem vonultak 1944. március 19-én az országba. Ezt követően ugyanis rövid időn belül rájöttek, hogy az, aki három és fél éve, 1941. szeptember 6-a óta a magyar királyi honvéd vezérkar főnöke, nemcsak tisztában van azzal, hogy a németek a háborút nem nyerhetik meg, de keresi is az utat, hogy az országot a háborúból a legkisebb veszteséggel kivezesse. Az erről szóló információkat a magyar szélsőjobboldali erők szállították készségesen a megszállóknak. Ennek hatására, pontosan egy hónappal a németek magyarországi bevonulása után, 1944. április 19-én Szombathelyi Ferencet leváltották a vezérkari főnöki tisztségből. Ez azonban nem volt elég. 1944 őszén, német nyomásra, bíróság elé állították.

[32] Nyomatásban: SZAKÁLY Sándor: Szombathelyi Ferenc vezérezredes és társai a Honvéd Vezérkar főnökének bírósága előtt. Budapest, 1944. október 11-12. *Hadtörténelmi Közlemények*. 33 (1986) 182-202. Továbbiakban: SZAKÁLY 1986

1.1. A vád

A Szombathelyi Ferenc és társai elleni büntetőindítványt Dr. Csűrös Elemér hadbíró ezredes, mint ügyész, a honvéd vezérkar főnökének, mint illetékes parancsnok a vádparancsa alapján tette meg 1944. október 2-án. A vád „a Ktbtk. 134. §-ának 1. bekezdésébe ütköző szolgálati bűntett."[33] A vádlottak szabadlábon védekezhettek.

Az elsőrendű vádlott Szombathelyi Ferenc. Vádlott-társai:

- Másodrendű vádlott: Bajnóczy József (1888-1977) vezérezredes. 1941. november 1. – 1944 áprilisa között a Honvéd Vezérkar főnökének helyettese.

- Harmadrendű vádlott: Újszászy István (1894-?) vezérőrnagy. 1942. augusztus 1. – 1944. március 28. között az Államvédelmi Központ vezetője.

- Negyedrendű vádlott: Kádár Gyula (1898-1982) vezérkari ezredes. 1943. augusztus 1. – 1944. április 15. között a vkf. 2. osztályának, vagyis a hírszerző és kémelhárító osztálynak a vezetője.

[33] SZAKÁLY 1986. 185.

- Ötödrendű vádlott: Kern Károly (1907-1975) vezérkari őrnagy. 1943. április 13. – 1944. április 17. között a vkf. 2. osztály defenzív alosztályának vezetője.

Az indoklás: „szolgálati kötelességüket szándékosan megszegték”,[34] amikor az 1944. március 16-án a Mura-vidéken ejtőernyővel földet ért három amerikai tisztet fogadták, „mely kötelességszegésből háború idején a szolgálatra az a hátrány származott, hogy a német véderő Magyarországra bevonulni s itt a honvédséggel szemben kényszerintézkedéseket foganatosítani kényszerült.”[35]

Nem könnyű elmenni amellett szó nélkül, hogy a megfogalmazás szerint a német hadsereg „rákényszerült” Magyarország megszállására, de ennek tárgyalása messzire vezetne. Nem kevesebbet állít a vád, mint hogy a honvéd vezérkar főnöke és közvetlen beosztottai felelősek Magyarország 1944. március 19-i német megszállásáért. Kiváltó okként az angolszász hatalmakkal való kapcsolatfelvételben való közreműködést jelöli meg.

[34] SZAKÁLY 1986. 185.
[35] Uo.

A konkrét eset, vagyis a Sparrow Mission,[36] története röviden: a Külügyminisztérium megkereste a vkf. 2. osztályát, hogy fogadjanak egy, az előzetes tárgyalások után ejtőernyővel Magyarországra érkező amerikai tisztet. A fedő-sztori az volt, hogy Titóhoz készült, de véletlenül nálunk ért földet. A németeknek, az erről szóló megállapodás értelmében kihallgatásra át kellett adni a foglyot, de ezt megelőzően és ezt követően lehetőség nyílt az átállásról tárgyalni vele. Pontosabban velük, ugyanis végül hárman érkeztek, és a németek nem is szolgáltatták vissza a magyar hatóságok kezébe a

[36] Sparrow Mission: Veréb-küldetés. Irodalom:

- SZIKLAY Andor: Donovan tábornok irattárából: Az „O. S. S." és egy magyar kiugrási kísérlet a második világháborúban. Magyar vezérkari tisztek és amerikai megbízottak titkos tárgyalásai az 1944. március 19-i német megszállás hátterében. *Irodalmi Újság* 1985/2. 5-6.
- KOVÁCS Imre: Duke ezredes jelentkezik. Amerikai tisztek ejtőernyős bevetése Magyarországon 1944-ben. *Új Látóhatár* 1968/6. 481-490.
- KOVÁCS Imre: Hol ért földet Duke ezredes? *Új Látóhatár* 1969/1. 96.
- JOBBÁGY Domokos: Duke ezredes vállalkozása. *Új Látóhatár* 1969/4. 378-379.
- KOVÁCS Imre: Még egyszer: Veréb-misszió. *Új Látóhatár* 1969/5. 475-476.
- POGÁNY András: Király Kornélról. *Új Látóhatár* 1970/4. 377-380.

foglyokat. Kádár Gyula szerint előfordulhat, hogy német provokációról volt szó.[37]

1.2. A tárgyalás[38]

A bírák:

- a bíróság elnöke Janky Kocsárd nyugállományú vezérezredes,

- a tárgyalásvezető dr. Kovács Béla hadbíró ezredes,

- a haditörvényszék tagjai Kárpáthy Kamilló és Jány Gusztáv nyugállományú vezérezredesek.

1.2.1. A vádlottak meghallgatása

Szombathelyi Ferenc a tárgyaláson felismeri, hogy „a vád egy súlyos történelmi kihatású vád."[39] Nem

[37] KÁDÁR 1978. 651.
[38] A tárgyalás jegyzőkönyve áll rendelkezésünkre. SZAKÁLY 1986. 187-202. A tárgyaláson a hallgatóság soraiban németek is ültek. Erről Kádár Gyula is ír visszaemlékezésében. Emlékei szerint „A teremben öt-hat német tiszt, mint ellenőr [tartózkodott]." – KÁDÁR 1978. 733. Ennek fényében kell értelmeznünk az elhangzottakat.
[39] SZAKÁLY 1986. 187.

arról van szó, hogy a vádlottak személyükben, vagy hivatali beosztásuknál fogva lennének perbe fogva, hanem arról, hogy a német megszállást megindokolják, igazolják, a magyar felső vezetés provokációjára való válasznak állítsák be.

A volt vezérkari főnök elmondta, hogy a katonai vezetés már 1943 novemberében tudta, Németország kész Magyarország megszállására.[40] Ennek ellenére Szombathelyi még 1944 márciusában sem tudta elhinni, hogy ez megtörténhet, pedig ekkor már a határainkon történő német csapatösszevonásokról érkeztek hírek. A miniszterelnökhöz hasonlóan, aki ugyancsak megbízottja útján vonta kérdőre Jagow[41] német követet, Szombathelyi helyettesét, Bajnóczy Józsefet bízta meg, hogy a Greiffenberg[42] katonai attasét helyettesítő Fütterer[43] légügyi attasétól tájékoztatást kérjen 1944. március 13-

[40] A Margaréta-terv, vagyis Magyarország megszállásának kidolgozására Hitler 1943 szeptemberében adott utasítást.
[41] Jagow, Dietrich von (1892-1945) SA obergruppenführer. 1941. 07. 20. – 1944. 03. 19. budapesti német követ
[42] Greiffenberg, Hans von (1893-1951) altábornagy. 1943. 10. 10. – 1944. 04. 01. budapesti német katonai attasé, ezután a Wehrmacht magyarországi vezénylő tábornoka
[43] Fütterer, Cuno Heribert (?-?) tábornok. 1940-1944 budapesti légügyi attasé

án. Mindkettő, Jagow és Greiffenberg is, „»kizártnak tartott« egy erőszakos lépést."[44] A hivatalos válaszban a német vezérkar hadgyakorlatra, illetve csapatszemlére hivatkozott.[45] „Szombathelyi fellélegzett… az egész csak vaklárma… azonnal megtelefonálta a kormányzó katonai irodájának és Kállaynak[46] Fütterer válaszát, közölve, hogy megszállástól nem kell tartani."[47]

Szombathelyi mindazonáltal elmondja, az ország katonai szempontból való átvételét elképzelhetőnek, sőt, szükségszerűnek tartotta. „Minden politikai vonatkozástól eltekintve katonai szükségességnek tartottam azt, hogy Németország Magyarországot

[44] KÁDÁR 1978. 657.

[45] RÁNKI 1968. 780-781. Jagow budapesti követ távirata a külügyminisztériumnak 1944. 03. 14.: „A légügyi attasé érdeklődésére az OKW azt válaszolta, hogy a legnagyobb csodálkozással fogadta a magyar vezérkari főnök helyettesének kérdését. Elgondolkoztató jelenség, hogy egy páncélos tankhadosztálynak Bécs térségébe érkezéséről a magyar vezérkar főnöke jelentést kap, és ő ezen így megütközik. A hadosztálynak az a rendeltetése, hogy az újonnan felállított vagy felfrissítendő páncélos- és páncélgránátos hadosztályokat a Lajta menti Bruck térségében kiképezze."

[46] Kállay Miklós (1887-1967) politikus. 1942.05.20. – 1944.03.22. között miniszterelnök. Bővebben ld.: KÁLLAY Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam.* Budapest (Európa-História) 1991[2]

[47] KÁDÁR 1978. 658-659.

katonailag kézbe veszi, mint hadműveleti területét."[48] Ennek oka, hogy a folyamatosan hátráló német hadsereg, Magyarország keleti határaira érkezett, így hazánk lett a hátországuk. Az ország élén álló Kállay-kormány pedig, ha nem is helyezkedett szembe a német katonai törekvésekkel, de semmiképpen sem támogatta azokat.[49]

Annak ellenére azonban, hogy a volt vezérkari főnök, katonailag szükségesnek tartotta Magyarország kézbe vételét a németek által, a megszállást elképzelhetetlennek hitte. Elképzelhetetlennek hitte, mert, mint mondja, hazánk volt az egyetlen európai ország, amely a németeket szerette. Ő maga is gyakran hangoztatta, hogy a német katona csodálatra méltó.[50] Így elképzelhetetlennek tartotta, hogy a németek az egyetlen,

[48] SZAKÁLY 1986. 187.

[49] Az, hogy Szombathelyi hasonlóan gondolkodott, sőt, sok esetben cselekedett, természetesen nem hangzik el.

[50] Ilyen megnyilvánulásával találkozott Kádár Gyula is 1944 februárjában, a német főhadiszállásról hazafelé. A breslaui vasútállomáson a vonatablakból negyven-ötven fegyelmezetten menetelő német katonát láttak. „Fegyvertelenek voltak, valószínűleg szabadságra mentek. »Nézd ezeket a katonákat, nézd ezt a rendet – mondta Szombathelyi. – Hát elveszítheti az a nemzet a háborút, amelynek ilyen katonái vannak? Nem és nem! A magyar katonák, ha szabadságra mennek, részegek, ordítoznak, fegyelmezetlenek; a német igazi katona, csak győzhet.«" KÁDÁR 1978. 634.

velük baráti viszonyt ápoló nemzettel szemben erőszakosan lépjenek fel. „Lehetetlennek tartottam, hogy a világ konszernben[51] azt mondják: Nini, Németország az utolsó barátját, aki volt neki, a testvérét, a jóbarátját is ilyen módon kezeli, és ilyen módon bánik vele, hogy katonailag megszállja."[52]

A periratokból kiolvasható, a megfogalmazásból érezhető, hogy Szombathelyit valóban felháborította, hogy az általa is nagyra tartott németek megszállták Magyarországot. „Restelltem, hogy én legyek az, aki megkérdezi a német katonai attasét, hogy: Sagen Sie General, ist das möglich? - Mondja tábornok úr, lehetséges ez?"[53] Ezért küldte inkább helyettesét, Bajnóczy Józsefet, a német katonai attasé hivatalába, ahogy arról fentebb már volt szó, hogy feltegye a kínos kérdést. Felháborodásának a tanácsvezető bíró felszólítása ellenére is hangot ad, aki próbálta

[51] konszern (angol): a monopóliumok egyik faja: több, gyakran nem azonos termelési ágazatba tartozó vállalat tőkeegyesítéséből létrejött gazdasági egység
[52] SZAKÁLY 1986. 187.
[53] Uo. 188.

figyelmeztetni a lobbanékony vezérkari főnököt, hogy a teremben német megfigyelők is ülnek.

Ennek ellenére azonban Szombathelyi nem fékezi magát, és tulajdonképpen egyenesen a német megfigyelőknek címezi a következő kirohanását, ami egyben betekintést is enged a kor légkörébe. „Ha én akkor tudtam volna, hogy engem valaha a Gestapo fog felelősségre vonni, egy idegen hatalom rendőrsége, akivel baráti viszonyban voltunk, ha tudtam volna, hogy alantasaim valamikor egy idegen bíróság, vagy rendőri büntetőszervezet által lesznek kihallgatva és tetteikért felelősségre vonva, akkor lettem volna olyan okos és ügyes vezérkari főnök, hogy nemcsak a német vezérkarhoz mentem volna el dolgaimmal tisztán és őszintén, amit mindig megtettem, hanem elmentem volna a Gestapóhoz Németországba és azt mondtam volna, hogy kérem Gestapo, én ezt és ezt akarom, félek, hogy valamikor majd felelősségre fognak vonni, tehát felvilágosítom nemcsak a német vezérkart, hanem magukat is."[54]

[54] SZAKÁLY 1986. 189.

Szombathelyi vallomása itt megszakad. A következő lapon már higgadtabban nyilatkozik arról, hogy az ingadozókat ő biztatta, de a civileknek nem tudta megmagyarázni, hogy az, hogy a Volgától visszavonultak a németek,[55] tulajdonképpen győzelem volt, mert ezután végrehajtható lesz az erők koncentrálása. Bár kétséges, hogy ezt akár csak ő maga is győzelemként értékelte volna, de ne felejtsük el, hogy ekkor még elképzelhetőnek tűnt, hogy a németek egy ponton meg tudják vetni a lábukat, és békét eszközölnek ki a status quo alapján.[56]

Szombathelyi ezt követően röviden rátér az 1944. március 18-i klessheimi találkozóra,[57] ahol Hitler közölte Horthyval Magyarország megszállását. A tárgyaláson egy olyan részletet idéz fel, melyet a feljegyzésekben nem említett: „Amikor elbúcsúztunk, [Hitler] kezet fogott

[55] A Volgát Sztálingrádnál érték el a németek. A sztálingrádi csata 1943. február 2-án ért véget.

[56] Németország megszállásáról a teheráni konferencián döntöttek a szövetségesek 1943. november 28. – december 1. között.

[57] A találkozó részleteiről magától Szombathelyitől maradt fenn a legpontosabb leírás: ÁDÁM Magda – JUHÁSZ Gyula – KEREKES Lajos: *Magyarország és a második világháború. Titkos diplomáciai okmányok a háború előzményeihez és történetéhez.* Budapest (Kossuth) 1959. 452-459.

velem és a szemembe nézett: »Sorgen Sie dafür, dass kein Unglück passiert.« [Gondoskodjon róla, hogy ne történjen szerencsétlenség. - BOG] Erre láttam, hogy parancsot kell adni a magyar csapatoknak, hogy ne álljanak ellen."[58] Szombathelyi büszkén vallja itt is, hogy Magyarország békés megszállása nagyrészt az ő érdeme. „Igenis én azt csináltam meg, hogy Magyarország, ha meg is lett szállva, de nem lett megszállva olyan körülmények között, olyan módon és olyan viszonyok között, mint ahogy megtörtént volna, ha ezt az utolsó lépést nem tettem volna meg a Führernél magánál, aki láthatólag ettől a közbelépéstől egészen meg volt hatva."[59]

Később az ekkor jó pontnak számító a fegyvertényt, mármint az ellenállás hiányát, helyettese helyzetének javítására is felhasználja, és az ő érdemeit is méltatja ezügyben, mint aki nélkül a gyakorlatban könnyen vér is folyhatott volna. „Bajnóczy kegyelmes úr volt a döntő tényező abból a szempontból, hogy

[58] SZAKÁLY 1986. 190. A parancsot, Horthy egyetértésével még a vonaton hazafelé kiadta Szombathelyi 1944. március 18-án éjjel.
[59] Uo.

lövessen-e a német csapatokra, vagy ne lövessen, legyen-e harc, vagy ne legyen… Míg az én táviratom be nem érkezett… ő viselte egyedül a felelősséget a német és a magyar bajtársi viszonyt illetőleg, hogy az lehetőleg el ne romoljon."[60] Szombathelyi meg is indokolja, miért beszél a német megszállásról, a vád alapjául szolgáló amerikai ejtőernyősök ügye helyett: „Ezek lázas és izgalmas események voltak, amikor – ismétlem – az amerikai ezredes szerepe eltörpül."[61]

Szombathelyi valóban nem tudott sokat az ejtőernyősök ügyéről, így erről alig mond valamit: „Én azt a parancsot adtam, hogy őket el kell fogni, aztán be kell kísérni a Def. osztályba [vkf 2. osztály, defenzív alosztály – BOG], ki kell hallgatni őket és kihallgatás után pedig át kell adni a német hatóságoknak."[62] Tulajdonképpen a németekkel kötött megállapodás szövegét mondja fel. Sokkal többet nem is tudott a dologról. A Külügyminisztériummal,[63] ami az egész

[60] SZAKÁLY 1986. 192.
[61] Uo.
[62] Uo. 191.
[63] A Külügyminisztérium részéről Szentmiklóssy Andor külügyminiszter-helyettes foglalkozott az üggyel.

ügyet intézte, a honvédség részéről Kádár Gyulával tárgyalt a teendőkről, aki csupán jelentette az ügyet Szombathelyinek. „Szombathelyi, amikor neki jelentést tettem, az egészre nem helyezett különösebb súlyt. Elrendelte, hogy mindenben hajtsam végre a Külügy kívánságait."[64] Kádár Gyula elmondja, hogy a Külügyminisztérium kívánsága volt, hogy épségben Budapestre szállítsák az amerikaiakat, és az is, hogy kihallgassák őket.

1.2.2. A tanúk meghallgatása

Szentmiklóssy Andor[65] volt külügyminiszter-helyettest szólították első tanúként, minthogy ő a Gestapo, vagyis a német politikai rendőrség, letartóztatásában állt. Vallomásából Újszászy István vezérőrnagy szerepére derül fény az ügyben. Megtudjuk, hogy viszonylag későn avatták be, amikor a külügyminisztérium az erről szóló tárgyalásokat Bernben

[64] KÁDÁR 1978. 648-649.
[65] Szentmiklóssy Andor, dr. (1893-1945) 1942-1943 a Külügyminisztérium politikai osztályának vezetője, 1943. június 24. – 1944. március 22. a külügyminiszter állandó helyettese

már lefolytatta.[66] A tárgyalásvezető bíró a tanú kihallgatásakor az előző tanúvallomások alapján tulajdonképpen összefoglalja az amerikai ejtőernyősök fogadásának előkészítését.

A következő tanú Szegedy-Maszák Aladár[67] követségi tanácsos, aki ekkor ugyancsak a Gestapo letartóztatásában állt. Részletesen ismerteti a berni tárgyalásokat, elmondja, hogy a honvédség bevonása

---

[66] A berni tárgyalásokat a Kállay-kormány folytatta. A berni magyar követség felvette a kapcsolatot Allen Dullesszel, az OSS (Office of Strategic Services) európai igazgatójával, és Royall Tylerrel, az USA helyi követségének tanácsosával, aki az 1930-as években Magyarországon dolgozott, mint pénzügyi szakember. Az ejtőernyősök jöveteléről itt állapodtak meg. A hadvezetés erről már csak akkor értesült, mikor szóltak nekik, fogadni kell az érkezőket.
A berni kapcsolat útján érkező ejtőernyősökről Szombathelyi tehát nem tudhatott. Annál inkább része volt az angolszászokkal Isztambulon keresztül való kapcsolatfelvételben, amit azonban ekkor nem hoztak fel ellene. Igaz, későbbi perei során nem hozták fel mellette sem. Erről további részleteket ld. FENYVESI, Charles: *Három összeesküvés. Rundstedt tábornagy, Canaris tengernagy és a zsidó mérnök, aki megmenthette volna Európát.* Budapest (Európa) 2007. 298-325.
Az angolszászokkal való kapcsolatfelvételben Szombathelyi szerepét maga Horthy is elismerte: „Az angolokkal első érintkezésbe 1942 nyarán kerültünk, azonban egy évnél is tovább tartott, míg rendszeres tárgyalás felvételéig eljutottunk. Ezekért a lépésekért a felelősséget Kállay miniszterelnök és Szombathelyi vezérkari főnök vállalta." HORTHY Miklós: *Emlékirataim.* Budapest (Európa-História) 1990[3] [Buenos Aires (Cagnasso) 1953] 269.

[67] Szegedy-Maszák Aladár (1903-?) diplomata. 1943-tól 1944 áprilisáig a külügyminisztérium politikai osztályának vezetője

nélkül nem tudták fogadni az ejtőernyősöket, valamint, hogy a cél a „politikai légvédelem”[68] volt, vagyis hogy a szövetségesek az ország bombázását minél később kezdjék meg.

Ghyczy Jenő[69] volt külügyminiszter, mint tanú elmondja, hogy a külügyminisztérium berni tárgyalásairól senki nem tudott a vádlottak közül. „Teljesen a külügy intézte, a vezérkar főnöke nem volt tájékoztatva.”[70] Kádár Gyula szerepére tér ki még részletesebben, aki nemcsak az ejtőernyősök fogadására, de kihallgatására is utasítást kapott, azonban arra nem, hogy a kormány nevében fogadja őket.

Baranyai Lipót[71] tanú elmondja, milyen megbeszéléseket folytatott Svájcban, mikor 1943-ban ott járt. A vádlottakra nézve új információt nem tudunk meg.

Összességében megállapítható, hogy a tanúk kihallgatása során igen kevés információt tudhattunk meg a vádlottak szerepéről az ügyben. Főként a

[68] SZAKÁLY 1986. 196.
[69] Ghyczy Jenő (1893-1982) 1943. 07. 24. – 1944. 03. 22. között a Kállay-kormány külügyminisztere.
[70] SZAKÁLY 1986. 197.
[71] Baranyai Lipót (1894-1970) 1938-1943 között a Magyar Nemzeti Bank elnöke.

Külügyminisztérium Bernben folytatott tárgyalásairól esett szó.

1.2.3. A záróbeszédek

Dr. Csűrös Elemér hadbíró-ezredes a vád álláspontját összegezve kifejti, hogy a tárgyalt események két részre bonthatók. Polgári és katonai részre. Katonai részről, mintha csak egy védőbeszédet hallanánk, a vádló hadbíró méltatja a vádlottak érdemeit a magyar-német baráti viszony fenntartásában, sőt, megerősítésében. „Szombathelyi vezérezredes úr vallomásából hallottuk, hogy az egész honvédség irányítója és a honvédség szellemének ellenőrzőjének[72] odahatott,… hogy ez a katonai szövetség a két bajtárs közt testvéri viszonyig fokozódjék."[73] A polgári oldalt azonban komolyan elmarasztalja, mint akik addig mentek el az ellenséggel való tárgyalásokban, hogy már csak a közvetlen érintkezés felvétele volt hátra az amerikaiakkal. Ekkor azonban, ahogy a hadbíró

[72] helyesen „ellenőrzője"
[73] SZAKÁLY 1986. 198.

fogalmaz, amit a kormány „kifőzött nem ő maga fogyasztotta el,”[74] hanem a személyes kapcsolatfelvételt a vezérkari főnökségre bízta. A vád tulajdonképpen csak ezután tér rá arra, ami a kötelessége, és vádolja meg a bíróság előtt állókat, de még ezt is utóbbiak balszerencséjeként, semmint tudatos rosszakaratként tünteti fel: „Itt van a tragédiájuk a vádlott uraknak, hogy ilyen mentalitás mellett, a katonai szövetség és a bajtársi hűség fokozott fenntartása mellett bekerültek egy bűncselekménybe.”[75] Ezt a bűncselekményt nem abban látja a vád, hogy felvették a kapcsolatot az amerikai ejtőernyősökkel, mert álláspontja szerint, csak az őrzésük lett volna a honvédség feladata. Szombathelyi Ferenc és helyettese, Bajnóczy József esetében gondatlanságot, míg Újszászy István, Kádár Gyula és Kern Károly esetében szándékosságot lát a történtekben. Utóbbiak, vagyis harmad, negyed és ötödrendű vádlottak esetében a szándékosságot az alapján állapítja meg, hogy a vád szerint „a szolgálati szabályzat ezeknek az uraknak módot nyújtott volna arra, hogy a felsőbb vezetés

[74] SZAKÁLY 1986. 198.
[75] Uo.

intencióit,[76] illetve parancsait ne teljesítsék."[77] Mindezek alapján Csűrös Elemér hadbíró fenntartja az eredeti vádat a katonai büntetőtörvénykönyv 134. §-ának (1) bekezdése szerint, vagyis szolgálati bűntett címén. A büntetési tétel ez esetben fél évtől egy évig, illetve súlyos esetben egy évtől öt évig terjedő, börtönben letöltendő szabadságvesztést jelentett.

Szombathelyi Ferenc záróbeszédében hangsúlyozza, hogy ő semmiről sem tudott, és az általa többször is tragikusnak nevezett megszállás idején neki ezzel nem is volt ideje behatóan foglalkozni. Mindazonáltal, az ügy részleteit itt, vagyis a bíróságon megismerve, megállapítja, hogy alantasai kötelességüknek megfelelően, és feladatukat hiánytalanul ellátva jártak el. A hadifoglyot, ezt többször is hangsúlyozza, letartóztatása után ki kell hallgatni. Ez nem lehetőség, hanem kötelesség. „Letartóztatásuk megtörtént, nem vendégként láttuk őket, hanem

[76] intenció (lat.): szándék, törekvés, célzat
[77] SZAKÁLY 1986. 199. Már Szakály Sándor is megállapítja az itt tárgyalt forrásközlésben, hogy a Szolgálati Szabályzat ide vonatkozó része alapján ez esetben nem tagadhatták volna meg az engedelmességet.

letartóztattuk. Ezek foglyok voltak. Bebizonyosodott, hogy fogolyszerűen, cellákban voltak elhelyezve. A hadifoglyot az ember kihallgatja, azt ki kell hallgatni."[78] Kihallgatásukat Szombathelyi már csak azért is fontosnak tartotta, mert állítása szerint ő semmit sem tudott arról, amit a külügyminisztérium csinált. Amennyiben a kihallgatások során fény derül bármilyen visszásságra, a szövetségi hűséget csorbító magatartásra, azt jelentette volna Horthy Miklós kormányzónak. „Különösen az én szempontomból ki kellett hallgatni, mert végeredményben kíváncsi voltam arra, hogy mit csinál a külügyi hivatal. Nem tudtam semmit sem."[79] „A legfelsőbb hadúrnak megjelenthettem volna, hogy ennyire fejlődött a dolog és ezért a felelősséget nem vállalhatom. Nekem ezt tudnom kellett, de ez nem az érintkezés felvétele, tárgyalásba bocsátkozás, hanem kötelesség."[80] Beszédének végén ismételten elmondja, hogy ő személy szerint mindig is hangsúlyozta, hogy a

[78] SZAKÁLY 1986. 199.
[79] Uo.
[80] Uo. 200.

német és magyar hadseregnek együtt kell harcolnia.[81] Kimondja azonban saját meglátásainak tragikumát is, vagyis, hogy nemcsak együtt kell harcolnunk a németekkel, de el is kell buknunk velük. „Ma is azt mondom, hogy nincs más kiút, mint az, hogy a német és a magyar katona erősen fogja egymás kezét,… A németeknek mindig mondtam, hogy a magyar katona, aki velük végig fog harcolni és el fog bukni, mint 1918-ban."[82] Gyorsan jegyezzük meg, hogy ő, függetlenül attól, amiket itt, a németek által megszállt ország haditörvényszéke előtt állít, dolgozott a kiút keresésén, vagyis a szövetségesekkel, azon belül az amerikaiakkal való kapcsolatfelvételen.

Bajnóczy József egy dolgot világít meg részletesebben, amire Szombathelyi is utalt. Azt, hogy bár tiszteletben tartották a szövetségi hűséget, ugyanakkor nem árulhatták el saját kormányukat. „A honvédeskünek lényeges pontja az, hogy a magyar

[81] Beszédeiben valóban rendszeresen dicsérte a németeket, a német katonát, azonban amikor hivatalos tárgyaláson vett részt a németekkel, minden esetben a magyar háborús részvétel csökkentése mellett érvelt.
[82] SZAKÁLY 1986. 200.

alkotmányra esküszünk. A magyar alkotmány magában foglalja alkotmányosan az államfő és a Legfelsőbb Hadúr által kinevezett kormányt."[83] Ezért aztán, bár jelentették a németeknek az ejtőernyősök érkezését, de arról, hogy ezek tárgyalások végett érkeznek, nem szóltak.

Újszászy István cáfolja, hogy érintkezésbe léptek volna az ellenséggel, hiszen az előzetes tárgyalásokat a külügyminisztérium folytatta, és a honvédség csupán kötelességéből adódóan letartóztatta, és kihallgatta, méghozzá fogolyként hallgatta ki az amerikaiakat. „Ami a velük való tárgyalást illeti, ez nem volt tárgyalás, csupán kihallgatásra szorítkozott, mégpedig csupán én voltam a vádlottak közül az, aki velük beszélt, mert én kaptam a parancsot katonai elöljárómtól, Bajnóczy vezérezredes úrtól arra, hogy megtudjam, hogy miért jöttek ezek."[84] Újszászy elég bátornak mutatkozik arra is, hogy megjegyezze, a vád, miszerint a vádlottak magatartása idézte elő a német megszállást, már csak azért sem tartható, mert a vezérkari főnökség 2. osztályának pontos információi voltak arról, hogy a

[83] SZAKÁLY 1986. 200.
[84] Uo. 201.

német haderő a magyar határon való felvonulását már március 11-én befejezte. Az ejtőernyősök pedig csak március 16-án érkeztek.

Kádár Gyula állítja, akkor követett volna el kötelességmulasztást, ha nem fogatja el, és nem hallgatják ki a foglyokat. „Semmi okom nem volt arra egyébként, hogy a külügyminisztérium magatartását bírálat tárgyává tegyem. Március 19-ét megelőzően egy független országnak voltam a katonája."[85]

Kern Károly csupán annyit tesz hozzá az elhangzottakhoz, hogy a vkf. 2. osztályának tisztjeként neki is, mint mindenkinek, alá kellett írnia egy titoktartásra kötelező papírt. Ennek értelmében ő a németeknek nem szólhatott a tárgyalt ügyről, mert szolgálati szempontból kívülállóknak számítottak.

1.3. Az ítélet

Az ítélet szövege nem áll rendelkezésünkre, azonban annyit Kádár Gyula visszaemlékezéseiből tudunk, hogy az csak felmentés lehetett, mivel erre

[85] SZAKÁLY 1986. 201.

személyesen Horthy Miklós adott utasítást a bíróságnak. Kádár Gyulával egy százados[86] közölte még a vádindítvány megismerésekor, hogy „a kormányzó személyesen utasítást adott a kijelölt hadtörvényszéki elnöknek, hogy felmentő ítéletet hozzanak."[87]

Szombathelyi Ferencet tehát felmentették az alól a vád alól, hogy amerikai ejtőernyősöket fogadott, illetve, hogy ebből kifolyólag a németek „kénytelenek voltak" megszállni Magyarországot.

[86] Bizonyos „Pór" százados.
[87] KÁDÁR 1978. 733. Többek között Kádár Gyula negyedrendű vádlott is szabadlábra került.

2. Szombathelyi Ferenc a Budapesti Népbíróság előtt (1946. március 27-30.)[88]

A honvéd vezérkar főnökének bírósága előtt zajlott tárgyalás után szűk másfél évvel Szombathelyi Ferencet ismét vád alá helyezték. Ezúttal azonban már nem a szövetségesekkel való kapcsolatfelvételt vetették a szemére. Háborús bűnösként állították bíróság elé.

1944 októbere és 1946 márciusa között megfordult a világ. Ennek a fordulatnak Szombathelyi minden egyes mozzanatát megtapasztalta. A nyilas hatalomátvétel[89] után elfogták, és Sopronkőhidára vitték. Nemcsak őt. 1944. november 22-i letartóztatásakor[90]

---

[88] Idézi: DOMBRÁDY Lóránd: *Szombathelyi Ferenc a népbíróság előtt.* [Budapest] (HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Line Design) 2007. Továbbiakban: DOMBRÁDY 2007.
Forrásként felhasználtam még a Dr. Kardos János védőügyvéd által megőrzött Szombathelyi Ferenc népbírósági pereivel kapcsolatos dokumentumokat, melyek a Hadtörténelmi Levéltárban találhatók. Továbbiakban: HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka.

[89] 1944. október 15.

[90] A dokumentumok ellentmondásosak. Szombathelyi 1945. január 7-i curriculum vitae-ében, illetve az ellene felhozott vádakra ekkor, előzetesen megfogalmazott válaszaiban [Esetleges kiadásának előkészítésén dolgozom. Őrzési helye: HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Továbbiakban: CV 1945] 1944. november

feleségét, Boriska asszonyt is elhurcolták a nyilasok.[91] 1945 márciusának második felében Sopronkőhidáról internálták a bajorországi Triftern község közelébe. 1945. május 1-én lett szabad utoljára.[92] Ez a szabadság 1945. június 10-ig tartott, amikor is az amerikaiak, mint háborús bűnöst, letartóztatták. Több fogolytábort is megjárt,[93] míg 1945. október 9-én repülővel hazaszállították Budapestre. A jövő nem sok jót sejtetett, mert a gépen, Szombathelyi felháborodására, Feketehalmy-Czeydner Ferenccel bilincselték össze, aki

---

22-ét jelöli meg letartóztatása és Sopronkőhidára szállítása dátumaként.
Ezzel szemben a HM Katonapolitikai Osztályán felvett kihallgatási jegyzőkönyvekben október 15-e szerepel, mint letartóztatásának dátuma, és november 15-e, mint amikor Sopronkőhidára vitték. – DOMBRÁDY 2007. 25.

[91] Szombathelyi feleségét 1944 Karácsonyán hazaengedték Sopronkőhidáról.

[92] Szombathelyi visszaemlékezése szerint 1945. május 1-én szabadították ki az amerikaiak. – CV 1945. HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka.
Kádár Gyula visszaemlékezéseiben az alábbiak szerint zajlottak az események: 1945. április 30-án a nyilas vezérkar szabadon engedte őket, és szabadkoztak, ők nem tudtak arról *(sic!)*, hogy a nyilas-kormány internálta a volt vezérkari főnököt és több magas rangú tisztet. 1945. május 1-én már szabadon jártak, de az amerikaiak csak 1945. május 2-án vonultak be Trifternbe. - KÁDÁR 1978. 790-795.

[93] Szombathelyi 1946. szeptember 8-i visszaemlékezése szerint június 5-én fogták el az amerikaiak. Starnbeg, a Frankfurt melletti Bischofswiese, Freisingen és Salzburg fogolytáborait járta meg.

ellen ő maga indíttatott bírósági eljárást az újvidéki vérengzések miatt. Hazaszállítása után bő egy hónapig a Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztályán, majd a Markó utcai börtönben tartották fogva.[94]

2.1. Kihallgatás a Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztályán (1945. október 23., 28-29.)

2.1.1. A kihallgatás első napja (1945. október 23.)

Szombathelyit, a kihallgatás első napján, 1945. október 23-án**,** a kommunista[95] Pálffy György vezérkari ezredes, a Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai osztályvezetője faggatta. Rajta kívül még öten voltak a jelen a kihallgatáson.[96]

---

[94] 1945. november 12-ig volt a HM Katonapolitikai Osztályán fogva tartva. – CV 1945. HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka.

[95] Pálffy György politikai beállítottságát azért tüntettem föl, mert alapvetően meghatározza a kihallgatás során tanúsított viselkedését, a feltett kérdéseket, és a kihallgatotthoz való viszonyát.

[96] Az 1945. október 23-i kihallgatás résztvevői: Földy őrnagy, dr. Vértes őrnagy, Nagy százados, valamint dr. Erdélyi Ferenc és Kornis Pál előadók.

Az első kérdésekre adott válaszaiban Szombathelyi kifejtette, hogy már a háborúba való belépésünkkor tudta, Németország el fogja veszíteni a háborút. Éppen azért vállalta a vezérkari főnökséget, hogy a németekkel fennálló katonai együttműködést visszaszoríthassa, leépíthesse,[97] vagyis hogy a háborúból való kilépésünk érdekében munkálkodhasson. Ehhez a szükséges személycseréket a vezérkari főnökségen végrehajtotta, de csak óvatosan cselekedhetett, mert a németek figyelemmel kísérték tevékenységét. Mikor a kormányzótól kapott egy listát, melyen a nyilas kötődésű tisztek szerepeltek, ezeket maga elé kérette és figyelmeztette.

Ami a frontot illeti, amint lehetett, hazahozatta a gyorshadtestet, így magyar részről csak megszálló dandárok maradtak kint.[98] Később, Pálffy kérdésére,

[97] Szombathelyinek az volt a meggyőződése, hogy Horthy éppen emiatt az álláspontja miatt nevezte ki őt 1941. szeptember 5-én vezérkari főnökké. A kormányzóhoz ugyanis eljutott Szombathelyi tanulmánya, „A maritim hatalmak hadművészete", melyben kifejtette, hogy a tengeri hatalmak, így Anglia, illetve a hatalmas szárazföldi területekkel rendelkező Szovjetunió legyőzhetetlenek, mert csatákat ugyan lehet ellenük nyerni, de mindig lesz hova visszavonulniuk új erőket gyűjteni a háborúhoz.

[98] A gyorshadtestet 1941 decemberében „engedték haza" a németek.

miszerint miért nem akadályozta meg, hogy 1942 májusában újabb csapatokat küldjünk a keleti frontra, kijelentette, hogy a döntésbe beleszólása nem volt, a kormány rendelte el a csapatok kiküldését. A sztálingrádi csatát nem tartotta döntő jelentőségűnek.

Mikor Pálffy a háború világnézeti szempontjaira tereli a szót, Szombathelyi többször is kategorikusan kijelenti, semmilyen politikai kötődése nem volt.[99] Nemhogy pártokhoz nem kötődött, de politikai törekvései sem voltak. Politikailag a kormánynak volt alárendelve.

A délvidéki razziákkal kapcsolatban az ismert tényeket mondja el, vagyis, hogy a katonaság bevonását Keresztes-Fischer Ferenc[100] belügyminiszter kérte, illetve, hogy először a Sajkás kerületben, majd Újvidéken hajtottak végre akciókat. Feketehalmy-Czeydner

[99] Szombathelyi már a Ludovika Akadémia parancsnokaként (1936. 08. 01. – 1938. 10. 01.) is a vezérkari tisztek között akkoriban divatos politizálás visszaszorítására törekedett, ezért az akadémia tanrendjében a gyakorlati tárgyak előtérbe helyezését szorgalmazta. Szombathelyi nevelési elveiről ld. bővebben RADA Tibor: *A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia és a testvérintézetek összefoglalt története (1830-1945).* Calgary-Budapest (vitéz Bánkuty Géza, Gálos-Nyomdász Kft.) 1998. 648.

[100] Keresztes-Fischer Ferenc, dr. vitéz (1881-1947) politikus. 1931-1935-ig, illetve 1938. május 14. - 1944. március 22-ig belügyminiszter. Még hivatalban volt, mikor a Gestapo letartóztatta.

Ferenc[101] őt végig félrevezette, tagadta, hogy kegyetlenkedések történtek volna.

A vezérkari főnök különbíróságáról[102] Szombathelyi azt állítja, hogy kb. 40 halálos ítéletét hajtották végre az ő működése alatt. Ezeket az elítélteket azért nem mentette fel, mert rendbontók voltak.

A 2. magyar hadsereg doni katasztrófájáról Szombathelyi úgy nyilatkozott, hogy a szovjet támadás megindulásakor még nem látta elveszettnek a csatát, mert 11 hadosztály állt szemben 11 hadosztállyal. Ő rendszeresen kért tartalékokat a németektől, a 2. magyar

[101] Feketehalmy-Czeydner Ferenc, vitéz (1890-1946) vezérezredes. 1941. 08. 20. – 1942. 08. 20. között a (szegedi) V. hadtest parancsnoka és vezénylő tábornoka. 1942. 12. 01-ével nyugdíjazzák. 1943 októberében Németországba szökik, ahol belép az SS-be. 1944 februárjában elbocsátják nyugállományból, majd 2 hónap múlva visszahelyezik. A nyilas hatalomátvételkor, 1944. 10. 16-án reaktiválják. A háború után Vajdaság Legfelsőbb Bírósága kötél általi halálra ítélte, amit nyilvánosan végre is hajtottak.

[102] A vezérkari főnök különbíróságát 1941-ben, rendeleti úton hozta létre a kormány a 7650/1941. M. E. rendelettel. Ld. Magyarországi Rendeletek Tára 1941/IX-X. 3350. Szombathelyi állítása szerint ezzel a statáriális bíróságoknál enyhébb, vagyis nem csak halálos ítéleteket hozó, de mégis gyorsított eljárással működő bíróság létrehozása volt a cél.

hadsereg részére, ahogy azt Jány Gusztáv[103] és Kovács Gyula[104] kérte.

A kiugrást illetően Szombathelyi úgy ítélte meg, arra nem volt kedvező helyzet. Az országban szétszórtan elhelyezkedő csapatainkat összevonni nem lehetett, és a keleti fronton lévő erőinket a németek nem voltak hajlandók hazaengedni.

Több témát érintettek még röviden. A német megszálláskor azért adta ki az ellenállást megtiltó parancsot, mert úgysem lehetett semmit csinálni.[105] Horthy ezt követő esetleges lemondását ellenezte, azt a maradék magyar szuverenitás elvesztéseként értékelte

[103] Jány Gusztáv, vitéz (1883-1947) vezérezredes. 1940. 03. 01. – 1943. 08. 01. között a 2. magyar hadsereg parancsnoka. Népbírósági ítélet alapján, háborús bűnösként kivégezték.

[104] Kovács Gyula, vitéz (1893-1963) altábornagy. 1942. 10. 01. – 1943. 06. 01. között, vezérőrnagyi rangban, a 2. hadsereg vezérkari főnöke. A háború után az Egyesült Államokba emigrált.

[105] A német megszállás 1944. március 19-én következett be. Szombathelyi parancsa 1944. március 18-án éjjel kelt, azonban ekkor a német csapatok már átlépték a határt. Macartney professzor szerint a parancsban nem „bevonuló", hanem „átvonuló" szó szerepelt a német csapatokra vonatkozóan. Erről további részleteket ld. MACARTNEY, Carlile Aylmer: *Október tizenötödike. A modern Magyarország története, 1929-1945.* Budapest (Gede) 2006. 304.

volna. Állítása szerint, ha nem váltják le,[106] lemondott volna.

2.1.2. A kihallgatás második napja (1945. október 28.)

A kihallgatást a Katonapolitikai Osztály beosztottai vették át: Erdélyi Ferenc és Kornis Pál. Az eddig tárgyalt fő témákat újra elővették, de ezúttal részletekbe menően faggatták a volt vezérkari főnököt.

A 2. magyar hadseregre vonatkozóan Szombathelyi újfent elmondta, hogy élelmiszert és ruhát elegendőt küldtek a frontra. Nem tud róla, hogy éheztek volna a katonák. A hadifelszerelés utánpótlásáról a németeknek kellett volna gondoskodniuk, de ezt csak hiányosan tették meg.

A háborúba való belesodródást szerencsétlenségként értékelte. A háborút illetően egyébként megtudjuk, hogy Horthy is osztotta Szombathelyinek azt a nézetét, hogy az amerikaiakat

[106] Szombathelyit 1944. április 19-én mentette fel Horthy a vezérkari főnökségből.

nem lehet legyőzni. Werth Henrik leváltására pedig éppen azért került sor, mert túlságosan is németbarát volt.

A vkf. különbíróságáról azt állítja, nem az ő javaslatára hozták létre. A defetizmus[107] és pacifizmus[108] ellen lépett fel a bíróság, mert ezek gyengítették a hadsereget. Schönherz ezen mozgalmak vezéralakja volt, ezért neki nem adhatott kegyelmet, de körültekintően megvizsgálta az ügyét és meghallgatta az érte szólókat. A kegyelmi kérvényt azonban elutasította.

Lemondásának lehetőségét azzal hárította el, hogy akkor bizonyára rosszabb kezekbe került volna a hadsereg vezetése. A németbarát tiszteket megfenyíteni nem volt indoka, így csak figyelmeztetésben részesíthette őket. Hibának tartotta, hogy a kormányzó eltávolodott a hadseregtől, mert így sok tiszt sokkal inkább németbarát lett, semmint kormányzó-hű. A politikusokról általában elítélően nyilatkozott, mint akik nem segítették törekvéseiben. A németek kijátszásához színlelnie kellett. Érdemként hozza fel azt is, hogy vezérkari főnöksége

[107] defetista (francia): kishitű, bukást jósoló
[108] pacifizmus (latin): mindenfajta háborút, fegyveres harcot ellenző irányzat, mozgalom

alatt csupán egyetlen csata volt. A galíciai magyar megszálló erők visszavonásának németek általi megakadályozása is szóba került a kihallgatás során.[109]

A kihallgatók provokáló megjegyzésére, miszerint Erdélyt nem kellett volna elfogadni a németektől, Szombathelyi frappánsan megfelel: egyetlen újságban sem olvasta, hogy nem kérjük Erdélyt.

Érdekes, hogy vezérkari főnöki kinevezésekor Szombathelyi nem talált a magyar-német katonai együttműködésre vonatkozó papírokat. Ez azért megdöbbentő, mert ezek szerint egyáltalán nem volt szabályozva a haderők szövetségi viszonya. A 2. magyar hadsereg esetében is csupán egy jegyzék összeállítására került sor, de azt nem ellenjegyezte senki.

A megszálló német csapatokkal szembeni ellenállást tiltó parancsát illetően elmondta, hogy senki sem számított a megszállásra. Így felkészülni sem készültek fel az esetleges ellenállásra, ami egyébként is csak egyedi lehetett volna, mivel a hadsereg jó része

[109] Erről további részleteket ld. SZINAI Miklós – SZŰCS László (sajtó alá rendezték, magyarázó szövegekkel és jegyzetekkel látták el): *Horthy Miklós titkos iratai.* Budapest (Kossuth) 1962. 408-410.

németbarát volt. Szombathelyiben megfogalmazódott az a félelem is, hogy az ellenállás leverése után a németek létrehozták volna a magyar SS haderőt, amit már régen terveztek. Így teljesen megszűnt volna a magyar szuverenitás. A klessheimi találkozóra emlékezve elmondja: „Mindenben és minden körülmény között az a szándék vezérelt, hogy a Kormányzó Urat épségben hazahozhassuk, hogy itthoni barátai, illetve kormánya körében határozhasson saját és nemzete sorsa felett. Ő ezek nélkül és ezek nélküle tehetetlenek voltak. Hisz éppen ezért hívták meg őt a németek a megszállás időpontjában katonai vezetőivel együtt Németországba, hogy a nemzet katonai vezetők nélkül maradjon."[110]

2.1.3. A kihallgatás harmadik napja (1946. október 29.)

A kihallgatás harmadik, egyben utolsó napján egyre kényesebb kérdések kerültek szóba. Miklós Béla[111]

[110] DOMBRÁDY 2007. 22. A forrás: Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (Továbbiakban: ABTL) V-101594-1.
[111] Miklós Béla, vitéz lófő dálnoki (1890-1948) vezérezredes. 1940. 03. 01. – 1941. 08. 01. között az I. gyorshadtest megbízott

vallomása alapján azzal vádolták Szombathelyit, hogy zsidókat küldött a németek kezei közé, hogy azok kivégezhessék őket. A volt vezérkari főnök természetesen visszautasította ezt, és az állítást Miklós Béla rosszakaratának tudta be, akivel nem volt felhőtlen a viszonya.[112]

A 2. magyar hadsereg ellátását illetően Szombathelyi azt megint csak megfelelőnek írja le, sőt azt mondja, hogy ez volt a legjobban felszerelt hadsereg.[113] Az, hogy nemzetiségekből állítsák össze, állítása szerint Horthy kívánságára történt, hogy spóroljanak a magyar vérrel.

---

parancsnoka, majd ezután 1942. 02. 01-ig az I. gyorshadtest parancsnoka. 1942. 10. 14. – 1944. 08. 01. között Magyarország Kormányzója Katonai Irodájának vezetője és főhadsegéd, majd ezt követően a nyilas hatalomátvételig az 1. hadsereg parancsnoka. 1944. 12. 22. – 1945. 11. 15. között az Ideiglenes Nemzeti Kormány miniszterelnöke.

[112] Szombathelyi több magas rangú tiszttel és honvédelmi miniszterrel is konfliktusba került. Előbbiek közül Jány Gusztávval és Werth Henrikkel, utóbbiak közül Bartha Károllyal és Nagy Vilmossal akadt nézeteltérése, Kádár Gyula visszaemlékezései szerint.

[113] Szombathelyi ezt valóban így látta. Másutt is úgy nyilatkozik, hogy az első világháborút is nézve, a 2. magyar hadsereg volt a valaha legjobban felszerelt magyar hadsereg.

A nyilasokhoz húzó tiszteket illetően elmondta, hogy azokat a kormányzó elé vitte, mikor megkapta róluk a listát, de ott tagadták ezirányú beállítottságukat. Talán a kihallgatóknak szánt fricskaként is, részletesen beszámolt a Vörös testvérek[114] nyilas szimpátiájáról és németbarátságáról, hiszen Vörös János ekkor, a kihallgatás idején még éppen csak leköszönt magas pozícióiból.

A német megszállásról és a klessheimi találkozóról[115] ismét csak az ismert tények hangzanak el. A megszállást nem hitték, hogy bekövetkezhet, és azt a németek is tagadták. Klessheimben délelőtt Keitellel,[116] délután magával Hitlerrel tárgyalt Szombathelyi, de

[114] Vörös Géza, vitéz nemes (1895-1958) altábornagy. 1943. 02. 01. – 1943. 09. 15. között a vkf. hadműveleti csoportfőnöke. 1943. 09. 15. – 1944. 06. 01. között a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács vezértitkára. 1944. 10. 19. – 1945. 04. 30. nyilas fogság.
Vörös János, vitéz nemes (1891-1968) vezérezredes: 1941. 11. 01. – 1943. 02. 01. között vkf. hadműveleti csoportfőnök. 1944. 04. 19. – 1944. 10. 16. között a Honvéd Vezérkar főnöke. 1944. 12. 22. – 1945. 11. 15. között az Ideiglenes Nemzeti Kormány honvédelmi minisztere. 1944. 12. 23. – 1946. 09. 01. Vkf.

[115] Az 1944. március 18-i találkozó részleteiről ld. az 57. lábjegyzetet.

[116] Keitel, Wilhelm (1882-1946) vezértábornagy. 1938-1945 között a Wehrmacht főparancsnokságának parancsnoka. A nürnbergi perben halálra ítélték, kivégezték.

akkorra a megszállás már eldöntött tény volt, azon változtatni nem lehetett.

A német megszállás után egy hónappal, 1944. április 19-én Szombathelyit Vörös János váltotta a vezérkari főnökségben. Ettől kezdve letartóztatásáig[117] vidéken bujkált, mert bár a magyar hatóságoknak rendelkezésére állt volna, egy idegen hatalom rendőrségének, vagyis a Gestapónak, nem.

2.1.4. „Összefoglalás" a kihallgatásról

Az összefoglalás Szombathelyi Ferencet, az 1945. évi VII. tc. alapján háborús és népellenes bűnösnek mondja ki. Ez az összefoglaló, a kihallgatási jegyzőkönyvekkel együtt, be lett nyújtva a népügyészséghez. Elkészítője, Kornis Pál előadó, az alábbiakban marasztalja el a volt vezérkari főnököt:

Elősegítette a háború kiterjesztését Magyarországra, és bár a gyorshadtestet hazahozatta, később újabb csapatokat küldött a keleti frontra, német

[117] Szombathelyit 1944 októberében/novemberében tartóztatták le. Ld. a 90. lábjegyzetet.

fennhatóság alá. Az összefoglaló szerint nem gátolta meg az Ukrajnában, a magyar csapatok által elkövetett kegyetlenkedéseket, a zsidók tömeges Galíciába hurcolását 1941 őszén, illetve eltűrte a kegyetlenkedéseket a zsidó munkaszolgálatosokkal a fronton. A délvidéki razziák során olyan parancsot adott ki, mely alapján az akció tömegmészárlássá fajulhatott. A vkf. különbírósága felállításával és működtetésével a német- és háborúellenes tevékenységeket elfojtotta. Az újvidéki mészárlás felelősei ügyének kivizsgálását elmulasztotta, és esetükben pertörlést eszközölt. 1944. március 19-én parancsban tiltotta meg az ellenállást.

2.2. A vádirat (1946. február 12.)[118]

A Szombathelyi (Knausz) Ferenc elleni vádiratot Kálmán György népügyész, a Honvédelmi Minisztérium

[118] A vádirat, Dombrády Lóránd többször hivatkozott munkájában (DOMBRÁDY 2007) nyomtatásban is olvasható. Dombrády Lóránd saját koncepciójának megfelelően részleteiben, vádpontonként tárgyalja a vádiratot, elegyítve Szombathelyi „Észrevételeivel". Ezt a módszert jelen tanulmányban nem kívántam követni, ezért saját kutatómunkámra támaszkodva, a Honvédelmi Levéltárban őrzött védőügyvédi hagyatékot (HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka.) alapul véve ismertetem a vádiratot.

Katonapolitikai Osztályán elkészített nyomozati anyag alapján, az 1945. évi VII. törvénycikkelyre támaszkodva, 1946. február 12-én nyújtotta be a Budapesti Népbírósághoz. Háborús és népellenes bűntettekkel vádolja Szombathelyi Ferencet az alábbiak okán.[119]

2.2.1. Vádpontok

I/1. Irányította a magyar csapatok Szovjetunió területére való behatolását. Mint a honvéd vezérkar főnöke, illetve ezzel együtt, mint a honvédség főparancsnoka, véleménye, magatartása, és tevékenysége meghatározó volt a háború menetében a magyar részvételt illetően.

I/2. 1941 szeptemberében, a német főhadiszálláson, részt vett azon a megbeszélésen, melyen

[119] A vádirat szerint Szombathelyinek a népbírósági törvény (Nbr.) alábbi pontjai róhatók fel bűnéül:
„I. Nbr. 11.§. 1. pontjának 1. és 2. bek-be ütköző háborús bűntett,
II. Nbr. 11.§. 5. pontjának 1. és 3. tételébe ütköző háborús bűntett,
III. Nbr. 15.§. 3. pontjába ütköző népellenes bűntett elkövetése."
- HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka.

megszálló hadosztályok kiküldését határozták el a Szovjetunió területére.

I/3. Kezdeményezésére 1941-ben a kormány létrehozta a honvédvezérkar főnökének külön bíróságát.

I/4. 1942 tavaszán részt vett azokon a tárgyalásokon, melyeken Bartha Károly honvédelmi miniszter és Keitel német vezérezredes megállapodtak a 2. magyar hadsereg frontra küldéséről. Ez ellen sem a kormányzónál, sem a minisztertanácsnál nem szólalt fel.

I/5. 1942 decemberében a 2. magyar hadseregnek a végsőkig való ellenállásra adott parancsot, bár tudta, hogy ellátásuk mind ruházat, mind fegyverzet tekintetében rossz.

I/6. 1943 tavaszán hozzájárult, hogy magyar megszálló erők maradjanak a Szovjetunió területén.

I/7. 1943 júniusában megegyezett a németekkel a Szerbia megszállásában való magyar részvételről, ami azonban a kormány ellenkező álláspontja miatt végül nem jött létre.

I/8. 1943-1944 fordulóján megerősítette a védelmi vonalakat a Kárpátokon, ezzel a Vörös Hadsereg dolgát megnehezítette, ami a háború elhúzódásához vezetett.

I/9. Nem készítette fel az országban állomásozó csapategységeket a német megszállás elhárítására, sőt amikor a megszállás bekövetkezett, az ellenállást tiltó parancsot bocsátott ki, holott a háborúból való kilépés ekkor kivitelezhető lett volna.[120]

„Mindezen (1-9) cselekményeivel terhelt az 1939. évi háborúnak Magyarországra való kiterjesztését, s Magyarországnak a háborúba mind fokozottabb mértékben történt belesodródását vezető állásban kifejtett tevékenységével elősegítette, s azt megakadályozni nem törekedett, bár erre vezető közhivatali állásánál fogva módja lett volna."[121]

II/1. A Szovjetunió megszállt területein a honvédség tagjai, a parancsnokokat is ideértve, kegyetlenkedtek, fosztogattak, gyújtogattak. A zsidó munkaszolgálatosokkal szembeni bánásmód alapján a felső vezetés szándéka a zsidók kiirtása volt. Mindezek

[120] Nem tartottam szükségesnek *(sic!)*-kel jelölni a badarságokat, mert ez esetben nem lehetett volna összefüggően olvasni a szöveget.
[121] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 44.

ellen a vádlott, bár jelentésekből értesült a történtekről, nem tett semmit.

II/2. 1942 januárjában a belügy- és a honvédelmi miniszterrel tisztogatási akciót rendelt el a Délvidéken. A Zsablyai és Temerini járásokban történt véres események után a vádlott annak ellenére engedélyezte a razzia kiterjesztését Újvidékre, hogy a történtekről tudomást szerzett. Az 1941. január 21-23-i újvidéki vérengzés a vádlott utasítására történt. Hadbírói eljárást csak 1942 áprilisában indított, 1942 augusztusában pedig javaslatára rendelte el a kormányzó a pertörlést. 1943 őszén, mikor az eljárást újra megindították, a felelősöket nem tartóztattatta le.

II/3. A vezérkari főnök különbíróságának nyomozó hatóságai kommunistákat vertek agyon, illetve a vkf. 2. osztályán baloldaliakat bántalmaztak a nyomozás során. Ezek ellen vádlott nem lépett fel.

„Mindezen (1-3) cselekményeivel terhelt a megszállott területek lakosságával való bánás tekintetében a háborúra vonatkozó nemzetközi jogszabályokat súlyosan megsértette, és belföldön és

külföldön felbujtója és bűnsegéde volt emberek törvénytelen kivégzésének és megkínzásának."[122]

III/1. Schönherz Zoltán[123] halálos ítéletét, melyet a vkf. különbírósága csak azért hozott meg, mert majd vádlott úgyis kegyelmet gyakorol, megerősítette, a kegyelmi kérvényt elutasította.

III/2. Borkanyuk Elek[124] halálos ítéletét ugyancsak helybenhagyta.

III/3. Többször is utasította bíróságát, hogy a kommunisták elleni perekben erélyesen kell fellépni.

„Terhelt ezen (1-3) cselekményeivel, mint joghatósággal bíró közalkalmazott következetesen népellenes, fasisztabarát működést fejtett ki."[125]

---

[122] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 57.

[123] Schönherz Zoltán (1905-1942) politikus. A két világháború között Csehszlovákia Kommunista Pártjának a tagja. 1938-tól Magyarországon szervezi az illegális kommunista mozgalmat. Moszkvában is járt. 1941-től a Kommunisták Magyarországi Pártja Központi Bizottságának a tagja. 1942. július 6-án tartóztatták le, hazaárulás vádjával halálra ítélték, 1942. október 9-én kivégezték.

[124] Borkanyuk Elek (1901-1942) ruszin kommunista. Illegális pártszervezés és partizántevékenység feladatával érkezett egy ejtőernyős partizáncsoport élén 1942. január 4-én Kárpátaljára. Csoportja tűzharcban elesett. Őt magát elfogták, és mint diverzánst, a hadbíróság 1942. szeptember 25-én halálra ítélte.

2.2.2. Indoklás

I. Szombathelyi Ferenc, a magyar honvéd vezérkar „egyik legkiválóbb képességű tagja,”[126] hozzájárult a 2. magyar hadsereg frontra küldéséhez. Vezérkari főnöksége propagandát folytatott, mely a háború igazságosságát és hasznosságát hirdette. Ez a nép tudatos félrevezetése volt. A németek bevonulásakor megtiltotta az ellenállást. Vészbíróságot állított fel, mely a háborúból való kilépésünkért küzdőket ítélte el.

II. A vádlott nem emelte fel hangját a megszállt területek polgári lakosságával és a munkaszolgálatosokkal kegyetlenkedők ellen. Parancsot adott a zsablyai és újvidéki vérengzésekre, melyek erélyességének szükségességére táviratban figyelmeztette Feketehalmy-Czeydner Ferencet. Az elkövetők felelősségre vonását hátráltatta, pertörlést kezdeményezett az ügyben, majd szabadlábon

[125] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 59.
[126] Uo. 61.

hagyásukkal segítette Németországba szökésüket. Ez nem csupán bűnpártolás, mert vádlott nem kívülállóként követte el. Vádlott „az alapbűncselekmény felbujtója."[127] Vádlott az ellen sem tett semmit, hogy a vkf. különbíróság nyomozó hatósága nyomozás címén halálra kínzott embereket. „ Mindezzel vádlott is részese lett a fasizmus egyik legocsmányabb bűnének, ártatlan embermilliók kivégzésének és megkínzásának."[128]

III. Vádlott nem adott kegyelmet a vkf. különbírósága által halálra ítélt, „az eszményeikért, - a hazáért, békéért és igazságért, - halálra hajszolt"[129] embereknek, bár állítása szerint ő is hozzájuk hasonlóan gondolkozott.

„Szombathelyi Ferenc a fentiekben részletesen körülírt cselekményeivel méltón illeszkedik a legfőbb magyar háborús bűnösök sorába. Fokozatosan vitte az országot a végromlás útján, áldozatul dobta százezernyi katonáját, gazdaságának termékeit, szellemének

[127] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 64.
[128] Uo.
[129] Uo.

legjobbjait annak a rendszernek, amelyik országok és nemzetek leigázásával, milliók kiirtásával, egy világrész romba döntésével mindörökké átkozottá tette gyászos emlékezetét a világ békét és szabadságot szerető népei előtt."[130]

A bizonyítást a népügyész Szombathelyi részbeni ténybeli beismerése, illetve a megidézendő tanúk vallomásai alapján látta megvalósíthatónak. Megint csak azt kell mondjuk, hogy a népbírósági gyakorlatnak megfelelően, idő hiányában a bizonyítási eljárás igen leegyszerűsített formájával állunk szemben.

[130] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 64-65.

2.3. Szombathelyi „Észrevételei” a vádiratra[131] (1946. március 3.)

„Ezt az írásomat az észrevétel jogi jelentőségén túl egyben gyónásnak is tekintem, mint egyik koronatanúja annak a rettenetesen nehéz kornak, amelyben hazám a háború alatt vergődött, kötelességemnek tartom fenntartás és szépítés nélkül mindent elmondani, annál is inkább, mert nincs takargatni valóm. Céljaim és szándékaim tiszták voltak. Hazám érdekeit akartam szolgálni.”[132] – írja Szombathelyi a Budapesti Népbírósághoz írt beadványában, majd a folytatásban rámutat, elbukni nem szégyen, de félni a bukástól az.

Beadványát két részre osztotta. „Általános” és „Különleges” részre. Az „Általános részben” saját

[131] Szombathelyi ekkoriban papírra vetett több rövidebb önéletrajzi írása közé (1945. június, Triftern, 1946. szeptember Újvidék) illeszkedik ez, „a vádiratra nézve tett alábbi észrevételeim” kezdetű, nagyobb lélegzetvételű írása, mely nagyrészt megegyezik az 1945 őszén, a kihallgatások után született önéletrajzával (CV 1945, ld. 90. lábjegyzet), melyben, bár a vádiratot nem ismerte még, de a kihallgatások alapján felkészült saját védelmére.

[132] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 66.

személyiségéről, mozgatórugóiról, elképzeléseiről, valamint a helyzetekről ír, amikbe került. Ezek ugyan sok esetben nem tartoznak szorosan a vádhoz, de rávilágítanak, mi alapján hozta meg döntéseit. A „Különleges rész" a vádpontokra adott válaszait tartalmazza. „Észrevételei" zárásaként, „Végszó"-ban összegzi az ország helyzetét és benne saját működését, vezérkari főnöksége idején.

2.3.1. „Általános rész"

Az „Általános részt" a háborúhoz való hozzáállásával kezdi Szombathelyi. „A háborút a nemzetközi érintkezés egyik formájának tartottam… Nagy híve voltam az angolszász hadviselésnek, amelyet a hadművészet szempontjából tökéletesnek tartottam. Ezen hadviselésben csata, alkudozás, pénz és kompromisszum mind egyforma szerephez jutnak. A hadviselésnek ezt a módját a német brutális csata-hadászattal szemben merkantil vagy hasznos hadászatnak neveztem el. Azért hasznosnak, mert bár az angolszászok a csatákat el

szokták veszteni, de a háborút mindig megnyerik."[133] Előre látta, hogy a németek a háborút elvesztik, ezért elgondolásairól memorandumot írt,[134] mely eljutott a kormányzóhoz is.[135] Vezérkari főnökként legfőbb célja az volt, hogy az országot a háborúból kivezesse.

A németekhez való viszonyával, a németekről való vélekedésével kapcsolatban azt mondja, nem volt németimádó.[136] A németimádatot a hadseregből

[133] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 66.
Szombathelyi is Clausewitz, Carl von: *Vom Kriege* („A háborúról". Első megjelenése: 1832) című művén „nőtt fel" a katonaiskolákban. Ez az a könyv, mely a Horthy-rendszer vezérkari tisztjeinek alapvető tankönyve volt. Ebben Clausewitz a háborút a politika alárendeltjének, annak más eszközökkel való folytatásának írta le, melynek célja a kedvező béke kiharcolása. Ennek az elméletnek a továbbgondolását érhetjük tetten Szombathelyi kijelentésében. Ugyanakkor a volt vezérkari főnök ezen „Észrevételeiben" szembehelyezkedik a Clausewitz-féle hadászat más megállapításaival, és inkább a Churchill emlékirataiban leírt hadvezetést dicséri.

[134] A maritim hatalmak hadművészete c. memorandum egyetlen példányának fennmaradásáról van tudomásunk, azonban jelenleg ez sem található. Keresem.

[135] Szombathelyi szerint éppen ennek az írásának a hatására nevezte ki őt Horthy vezérkari főnökké. Ld. KÁDÁR 1978. 424-425.

[136] Vö. az 50. lábjegyzettel. Az ellentmondás szembetűnő, azonban ne felejtsük el, hogy Szombathelyi, pozíciójánál fogva, a haditörvényszék előtt pedig végképp, nem engedhette meg magának, hogy nézeteit nyíltan vállalja.

igyekezett kigyomlálni. A vezérkari főnökségen ennek érdekében személycseréket is végrehajtott. A jobboldali magyar sajtó azonban többször is támadta magatartása miatt, angolszász-barátnak, így árulónak festették le. „Az, hogy »magyar« voltam nem jutott eszükbe. Szerintük a magyarbarátság a »csak magyar«, gyáva kibúvás volt a színvallás elől."[137] A németekkel való szembenállását az alábbiakkal támasztotta alá: 1944. március 19-e után egy hónappal leváltották a vezérkari főnökségből. Ezután bujdosnia kellett. 1944 őszén perbe fogták, majd a nyilasok Sopronkőhidán tartották fogva. Egyetlen német kitüntetést sem kapott vezérkari

---

Kádár Gyula visszaemlékezéseiben is találkozunk hasonló esettel: 1944. januári attaséértekezlet összefoglalásában Kádár Gyula arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy a németek elvesztik a háborút. „Amidőn az értekezleten előadásom elhangzott, Szombathelyi emelkedett szólásra. Szónoki hévvel bizonyítgatta, hogy a németek a végén mégiscsak megnyerik a háborút. S ha ez talán nem is lesz teljes győzelem, a tisztességes békét feltétlen kiharcolják, mert »amíg a német katona áll«, ez nem is lehet másként, a német katona pedig az utolsó órákig állni fog." Néhány nappal később Szombathelyi így indokolta felszólalását a németek mellett: „ő egyetértett azzal, amiket mondtam, de szükségét látta némileg ellensúlyozni, mert biztosra veszi, hogy az attasé-értekezleten elhangzottakról a németek tájékoztatást kapnak, s olyan nyílt megállapítások, mint amilyeneket én tettem, nem lennének előnyünkre." – az idézetek: KÁDÁR 1978. 561-562.

[137] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 67.

működése alatt.[138] Mindezek alapján Szombathelyi megállapítja, hogy a németek nem számíthattak rá, ami persze téves következtetés, mert egészen az országba való bevonulásukig az ő oldalukon állónak tekintették.[139]

---

[138] Arról, hogy mikor kapta a kitüntetést, nincs közelebbi információnk, de Szombathelyi rendelkezett 2 német kitüntetéssel: az első világháborúban a II. osztályú német Vaskeresztet, a második világháborúban előbbihez a pántot, illetve az I. osztályú német Vaskeresztet kapta meg. – SZAKÁLY 1986. 191.

[139] RÁNKI 1968. 617. Jagow németbarátnak, illetve német beállítottságúnak írja le Szombathelyit a külügyminisztériumnak 1941. szeptember 5-én küldött két táviratában: „Werth vezérezredes, vezérkari főnök lemondott. Utódja az eddigi kassai hadtest parancsnoka, Szombathelyi altábornagy. Utóbbi kifogástalanul németbarát.", illetve „Megtudtam, hogy az új vezérkari főnök Szombathelyi altábornagy lesz; korábbi német neve Knauss, eddig kassai hadtestparancsnok, legutóbb a Kárpát-csoport vezetője volt. Szombathelyi altábornagy mindig német beállítottságú volt." Szombathelyi ellen, kinevezésekor tehát fel sem merült német részről kifogás. Mi több, az elkövetkező két évben, a németek töretlenül bíztak benne.
RÁNKI 1968. 734. Feine követségi tanácsos magyarországi helyzetjelentésében még 1943 szeptemberében is így ír Szombathelyiről: „A magyarországi politikai helyzet ki nem elégítő volta mellett örvendetes, hogy olyan más erők is jelen vannak, amelyek hisznek a német győzelemben, és meg vannak győződve Magyarország és a német birodalom sorsközösségéről. Ezt az irányzatot a hivatalos Magyarországon főként Csatay [Lajos] vezérezredes, honvédelmi miniszter és Szombathelyi vezérezredes, vezérkari főnök képviseli. Itt elfekvő jelentések szerint növekvőben van befolyásuk a kormányzónál, és így ellensúlyozzák Kállay miniszterelnököt és annak követőit. Jagow követ és katonai attaséja [Pappenheim] a honvédelmi minisztert [Csatay Lajos] feltétlenül megbízhatónak és közös ügyünk becsületes harcosának tekintik, aki bátran kiáll meggyőződéséért. Szombathelyi vezérkari főnökben

Van még itt egy érdekes megjegyzése Szombathelyinek, melyben azt állítja, visszautasította Ribbentrop ajánlatát a hatalom átvételére.

A vezérkari főnök állására és beosztására rátérve elmondja, hogy „a VKF. nem volt közjogi állás, sem alkotmányos jogköre, sem felelőssége nem volt. A kormányzó katonai tanácsadója volt és gyakorlati kifejezője a főhadúri jogoknak, a vezénylet, vezérlet és belszervezetet illetőleg. A kormányhoz való viszonya abban jutott kifejezésre, hogy a honvédelmi miniszternek és ez útján a kormánynak volt alárendelve."[140] Ennek megfelelően a kormány hozott döntést a németekkel való együttműködés mikéntjéről és mértékéről, a csapatok frontra, illetve megszálló feladatokra német alárendelésbe küldéséről. A vezérkari főnöknek javaslatai lehettek, de a kormányon múlott, hogy azokat elfogadja, megvalósítja-e? Szombathelyi a kormányhoz mindig lojális maradt, politizálni pedig egyáltalán nem politizált, sőt ez a fajta, politizáló katonatiszti magatartás

olyan munkatársra talált, aki követi őt útján. A kettőjük által vezetett honvédség alapvetően más beállítottságú, mint a kormányzat."

[140] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 68.

egyenesen taszította.[141] A vezérkari főnöki tisztség a honvéd főparancsnoki hatáskörrel együtt járt. Erre külön kitér, mint ami igen elfoglalttá tette.[142]

A vezérkari főnök különbíróságáról ezúttal, ha nem is mondja ki, de tulajdonképpen beismeri, hogy az ő javaslatára hozta létre a kormány. „A vkf bíróságot a kormány állította fel. A bíróság illetékességét és hatáskörét az igazságügy minisztérium és a honvédelmi minisztérium állapította meg. Nem követelőztem, csak kértem. Ha a kormány akarta volna, megtagadhatta volna. Ellene semmit sem tehettem volna. De a kormány ezt nem tette. Úgy látszik, hogy ő is úgy ítélte meg a helyzetet, hogy egy ilyen külön bíróságra szükség van. Ezért engedélyezte."[143] Szombathelyi a bíróság életre

[141] Ld. 99. lábjegyzet.

[142] A honvéd főparancsnoki tisztség 1940. március 3-ával „olvadt be" a vezérkari főnöki feladatok közé. Ezúttal első kézből kaphatunk képet arról, hogy a gyakorlatban mi volt a két funkció között a különbség. „Míg a VKF. hatáskör a hadműveleti vezetésben és ezzel összefüggő ügyekben kulminált, addig a főparancsnoki hatáskör lényege a kiképzés, a fegyelmezés és a szellem volt." - HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 69.

[143] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 70. Néhány hónappal korábban, a HM Katonapolitikai Osztályán zajló kihallgatásának második napján még

hívását az elszaporodott kémkedési esetek, panamák, csalások, szabotázsok, pacifista propaganda letörésének szándékával indokolta, mert ezek a harcias szellemet mind a hadseregben, mind a civil közvéleményben aláásták. Elvégre, mint vezérkari főnök, nem lehetett antimilitarista.[144] A statáriális bíróságot túl durvának, a rendes bíróságot túl lassúnak ítélte, ezért akart egy gyorsan dolgozó, de nem csak halálos ítéleteket hozó bíróságot létrehozni. Meglepő, hogy a nyílt békepropaganda tűrhetetlenségénél mennyire személyes élményt elevenít fel. A saját félelmeibe enged betekintést: „Magam is állandóan életveszélyben forogtam, hogy törekvéseimet, hogy a háborúból kilépjünk, és a németeket elhagyjuk, megvalósítsam.

---

tagadta, hogy az ő javaslatára hozta volna létre a kormány a vkf különbíróságát. Ld. a kihallgatás második napját (1945. október 28.).

[144] A fegyelem megbomlása kapcsán a zsidóság üldözését illetően is megismerhetjük Szombathelyi álláspontját: „A zsidókérdés rendezése különösen veszélyes volt, mert kétféle fegyelmet és kétféle erkölcsöt teremtett, amit másutt nem lett volna szabad elkövetni, az a zsidókkal szemben erény lett. Az atrocitás hőstett lett, a kegyetlenkedés hazafiasság, a korrupció erkölcs. Márpedig a hadsereg egyféle fegyelemmel áll vagy bukik. Ez a fegyelem az, amely pártállásra, vallásra és foglalkozásra nincs tekintettel.” - HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 69.

Gyakran este nem tudtam, hogy reggel ébredek-e és hol. A megnyugtató egyedül az volt, hogy lakásomból két utcára volt kijárat és a jobb és bal szomszédhoz létra segítségével a kerítésen át lehetett ugrani. Így élt közelről nézve a magyar vezérkar főnöke és ez adta nekem az erkölcsi alapot ahhoz, hogy másokkal szemben is éles legyek, ha erre okot szolgáltatnak."[145] Semmilyen hivatalos helyről nem kapott elmarasztalást a vkf különbíróságára vonatkozóan. Azt, hogy vérengző természetű, vagy szadista lenne, visszautasította. „A vkf bíróság az én elképzelésemben nem volt öncél, hanem csak egyik tartópillére azon épületnek, amelynek betetőzése az ország háborús átállítása lett volna a másik oldalra. Erre szükség volt a biztonság és a fegyelem fenntartásának és a nyugalom és a rend biztosításának szempontjából úgy befelé, mint kifelé."[146] Eközben könnyen lehet, hogy több baloldali, mint nyilas ügy került a bíróság elé, de ez azért lehetett így, mert a pacifista és defetista politikát[147] a baloldal folytatta

[145] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 70.
[146] Uo. 71-72.
[147] Ld. 107-108. lábjegyzet.

inkább, ugyanakkor Szombathelyi ismert jobboldaliakhoz is hozzá mert nyúlni, így például Rajnisst Ferencet[148] is kikérte.

Politikailag elfogulatlannak vallotta magát. Kiemeli, hogy 1919-ben századosi rangban harcolt a Vörös Hadseregben, utána viszont nem vett részt a kommunistaüldözésben, mint több más tiszttársa, csak hogy megvethesse lábát az új rendszerben. Amennyire csak tudja, dicséri a kommunizmust: „Különben a kommunizmus nekem, mint fiatal tisztnek imponált, mert véget vetett a gyenge polgári demokrácia antimilitarizmusának és pacifizmusának. Fegyvert fogott, az országot mozgósította, a harcos szellemet felkeltette."[149] A védői hagyatékban szereplő példányban még benne van egy gondolat, amely nem véletlenül lett kihúzva: „kommunizmusról az volt a véleményem, hogy

[148] Rajniss Ferenc (1893-1946) politikus. 1935-1945 között országgyűlési képviselő. A második világháború alatt a német célok propagandalapjának, a *Magyar Futár*nak a szerkesztője. Szálasi kormányában vallás- és közoktatásügyi miniszter. A Budapesti Népbíróság halálra ítélte, kivégezték.

[149] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 72.

nemzeti szerencsétlenség volt,"[150] mondja, mert minden haladó mozgalmat meg lehetett vele bélyegezni. Annak ellenére, hogy pozíciójából és meggyőződéséből adódóan a militarista nézeteket képviselte, mindenkit meghallgatott. Így fogadta Tombort,[151] Bajcsy-Zsilinszkyt[152] és Malasitsot[153] is. Bár Szombathelyi még ezen írásában sem foglal állást egyik politikai tényező mellett sem, gondolkodásmódjába enged némi betekintést: „Magamat a politikai vonalvezetés tekintetében teljesen a kormányra bíztam. Szabad

[150] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka.

[151] Tombor Jenő (1880-1946) katonatiszt, politikus. A Tanácsköztársaság alatt az északi hadjárat előkészítését végzi. Ezután nyugdíjazták. Az 1930-as években az FKgP tagja, illetve Bajcsy-Zsilinszky Endre lapja, a *Szabadság* munkatársa. 1944-ben részt vett a németek elleni ellenállásban. 1945 novemberétől haláláig honvédelmi miniszter.

[152] Bajcsy-Zsilinszky Endre (1886-1944) politikus, újságíró. 1918-ban a MOVE, 1923-ban a Fajvédő Párt, majd 1930-ban a Nemzeti Radikális Párt alapító tagja. 1939-től az FKgP tagjaként országgyűlési képviselő. A második világháború alatt a háborúból való kilépést, a szomszéd népekkel való kiegyezést szorgalmazta. 1942-ben részt vett a Magyar Történelmi Emlékbizottság munkájában. A nyilasok kivégezték.

[153] Malasics Géza: szociáldemokrata képviselő.

felfogásomnál fogva a jobboldallal, a fasizmussal szöges ellentétben állottam. Túlzásait elítéltem."[154]

A zsidókérdést illetően érezhető, hogy olyannyira nem érezte magát érintve a témában, hogy kívülállóként tudta bírálni a rendszert, mely utat engedett a zsidóüldözésnek, és a közhangulatot, mely magáévá tette azt. „Én magam soha nem voltam antiszemita, üldözések és atrocitások bármi vonatkozásban távol állottak tőlem. Ezért engem bántott legjobban, hogy itt nem tudtam segíteni és többet tenni. Nagy Vilmos[155] sem tudott és együtt sem tudtunk. Egy korszellemmel az egyén nem tud szembeszállni, és nem tud rendet teremteni."[156] Nemhogy a zsidók kiirtására nem adott parancsot, de még csak részvétlenül sem nézte sorsukat, és ahol lehetett, segített rajtuk, illetve a velük való emberséges bánásmódra szólított fel.[157] Annak érdekében, hogy

[154] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 73.
[155] Nagy Vilmos, vitéz lófő nagybaczoni (1884-1976) vezérezredes. 1942. szeptember 24. – 1943. június 12. között honvédelmi miniszter.
[156] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 73.
[157] Szombathelyi állítása szerint sem a parancsnokok felváltása, sem egyes személyek hazahozatala nem jelentett megoldást a fronton,

felelőse legyen a zsidó munkaszolgálatos egységeknek, azok felügyeletével egy tábornokot bízott meg a fronton. A zsidó munkásszázadokat egyébként a honvédelmi miniszter állította fel, és ő adta ki „működési szabályzatukat" is. A hadszíntéren való alkalmazásuk a hadsereg-parancsnokság hatásköre volt, tehát a vezérkari főnöknek ebbe sem volt beleszólása.[158] Konkrét eseteket is felsorol, amikor zsidók érdekében lépett fel. Így Kolomeában[159] több száz zsidót vett ki a Gestapo kezéből, Munkácson zsidók elleni atrocitásokat vizsgált ki, a nagykárolyi zsinagóga kifosztásának ügyét pedig a vkf bíróság kezébe adta. Mindezek tükrében kijelenti: „A legnagyobb méltánytalanságnak tekintem azt a vádat, amely engem a zsidók ellen elkövetett embertelenséggel terhel. Ezt, hogy a zsidókat üldöztem, bántottam volna, vagy kiirtásukat elősegítettem volna, a leghatározottabban visszautasítom. Igen nagy

---

mert a parancsnokok helyett rosszabbak érkeztek, a hazavezényelt személyek pedig útközben eltűntek.

[158] Jány Gusztávot, bár nem voltak kifejezetten jó viszonyban, ebben a vonatkozásban védi, biztosítékként tekintett rá a zsidókkal való emberséges bánásmódot illetően.

[159] Kolomea: galíciai város a Tatár-hágótól 50, Máramarossziget től 100 km-re.

megnyugvásomra szolgál, különösen erkölcsi vonatkozásban az, hogy a vád e tekintetben egészen általánosságban mozog, nincs benne semmi konkrétum, mert nem is lehet."[160]

2.3.2. „Különleges rész"

Az I/1-2. vádpontokra[161] reagálva Szombathelyi elmondja, hogy a szovjet területen[162] nem volt számára meghatározva, meddig kell előrenyomuljon csapataival.[163] Ő, saját elképzelése szerint Galícia keleti határáig, a Zbrucs[164] folyóig nyomult volna előre, mert korábban ez volt a Monarchia határa. A német

[160] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 75.
[161] I/1. Irányította a magyar csapatok Szovjetunió területére való behatolását. A honvéd vezérkar főnökeként a háborúban való részvételünkbe beleszólással bírt.
I/2. 1941 szeptemberében, a német főhadiszálláson, részt vett azon a megbeszélésen, melyen megszálló hadosztályok kiküldését határozták el a Szovjetunió területére.
[162] Szombathelyi, a Kárpát-csoport parancsnokaként, csapataival 1941. június 24-én lépte át a magyar határt.
[163] A HM Katonapolitikai Osztályán történt kihallgatásának második napján is elmondja, hogy a német és magyar csapatok közti együttműködés mikéntje nem volt papíron rögzítve.
[164] Zbrucs: a Dnyeszter bal parti mellékfolyója

megkeresést, mely előnyökkel kecsegtette, visszautasította, és nem nyomult túlságosan előre a megszállt területeken. A gyors hadtest kivonását a harcokból rögtön vezérkari főnökké való kinevezése után elérte a németeknél.[165] „A gyors hadtest hazahozatalának következtében bár a hadiállapot az oroszokkal nem szűnt meg, de de facto a harc megszűnt, mert a harcvonalat elhagytuk."[166] Ehhez képest a megszálló alakulatok kiküldése eltörpül, és az elől kitérni sem lehetett. Fontosnak tartotta, hogy ezekkel nehéz fegyvereket nem kellett küldeni.[167]

Az I/3. vádpontra, mely a vkf különbíróságát foglalta magában, az „Általános részben" reagált bővebben.

Az I/4. vádpont a 2. magyar hadsereg frontra küldésében állapítja meg Szombathelyi felelősségét. A vezérkari főnök ellenvetésében rávilágít, hogy a csapatok

[165] 1941. szeptember 7-10. között tartózkodott Szombathelyi, Horthy társaságában a német főhadiszálláson.
[166] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 31.
[167] Erről bővebben ld. GOSZTONYI Péter: *A magyar honvédség a második világháborúban.* Budapest (Európa) 1992[2]. [Róma (Katolikus Szemle) 1986] 51.

kiküldéséről a kormány állapodott meg Ribbentrop német külügyminiszterrel, mikor az 1942 tavaszán Magyarországon járt. Ezt követően ült Budapesten tárgyalóasztalhoz Szombathelyi, Bartha Károly honvédelmi miniszter társaságában, hogy Keitel német vezérkari főnökkel a részleteket megbeszéljék.[168] Szombathelyi sikere volt, hogy csupán egy magyar hadsereget kellett kiküldjünk a frontra.[169] Gömbös Gyula kormánya óta a hadsereg fejlesztésében a látszatra helyezték a hangsúlyt, hogy értékes szövetségesnek tűnjünk. Így a német követeléseknek, ha akartunk volna, sem tudtunk volna megfelelni, egyszerűen azért, mert nem volt mivel felszerelni a csapatokat. A 2. magyar hadsereg felszerelésének kiegészítését, illetve harckocsikkal való megerősítését így is a németek vállalták. Ha akkor Szombathelyi a német követelés

[168] A tárgyalásokról további részleteket ld. SZABÓ Péter: *Don-kanyar. A magyar királyi 2. honvéd hadsereg története 1942-1943*. h. n. (Corvina) 2001[2] 13-17.

[169] Keitel visszaemlékezéseiben úgy ír erről, hogy bár a tárgyalások nehéznek bizonyultak, Szombathelyivel, útban egy közös vacsorára, a kocsiban egyeztek meg a végső létszámról. Szombathelyit széles látókörűnek írja le, aki komoly befolyással van a kormányzóra is. Erről további részleteket ld. SIPOS Péter (előszó, tanulmány, jegyzetek): *Keitel vezértábornagy visszaemlékezései.* Budapest (Kossuth) 1997. 125-127.

kategorikus elutasítása mellett foglal állást, és ezirányú javaslatát a kormány elfogadja, a vezérkari főnök szerint bekövetkezett volna a „Gau Ungarn", Magyarországot bekebelezték volna a német birodalomba. „A »Gau Ungarn« senkinek sem volt érdeke, – kivéve persze a németeket – de legkevésbé a zsidóságé. Így mindenkor amidőn egy lehetőségét annak, hogy a németek a »Gau Ungarn«-t megvalósítsák, kivédtük, elsősorban zsidó érdekeket szolgáltunk."[170]

Az I/5. vádpont a 2. magyar hadsereg voronyezsi katasztrófáját kéri számon Szombathelyin. Ő a német hadvezetés rossz taktikájának a rovására írja a csata elvesztését. Az oroszokhoz hasonlóan, fátyolszerű[171] elhelyezkedést javasolt a csapatok részére, azonban a német hadvezetés, személy szerint Hitler, mint főparancsnok, ellenezte ezt, és a merev védekezés mellett tette le a voksát. A polémia vége az lett, hogy a német kancellár levelet írt Horthyhoz, melyben felkérte, hogy

[170] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Ez a szakasz csak a védőügyvéd dokumentumai között található anyagban szerepel, így Dombrády Lóránd többször hivatkozott könyvében nem olvasható.

[171] A front egy pontján erőkoncentrációt végrehajtó, így a többi területen csak néhány egységet hagyó taktika.

adjon ki parancsot az utolsó emberig tartó ellenállásra. Ellenkező esetben a magyar csapatok elpusztításával fenyegetett. A parancsot, Horthy beleegyezésével Szombathelyi kiadta.[172] A 2. magyar hadsereg veszteségei azért lettek igazán nagyok, mert visszavonuló csapatainkat a németek az utakról leszorították, a falvakba őket be nem engedték, sőt, még a betegektől is elvették járműveiket, pokrócaikat. „Rendkívül fájdalmas veszteség, de ha arra gondolok, hogy a magyar haderő egy olyan világháborúban, amelyhez fogható még nem volt, vett részt és két és háromnegyed év alatt, míg vkf voltam, csak egy csatában vérzett és a többiből ki tudtunk maradni, akkor mégis csak meg vagyok teljesítményeivel elégedve, és nyugodt lelkiismerettel állíthatom, hogy jól sáfárkodtam a magyar vérrel."[173] Szombathelyi kiemeli, hogy a magyar katonák nem vallottak szégyent, és megállták a helyüket.

Az I/6-7. vádpontok, 1943-ra vonatkozóan, a magyar megszálló csapatok Szovjetunióban való tartását,

[172] A parancsot idézi: SZABÓ Péter: Don-kanyar. A magyar királyi 2. honvéd hadsereg története 1942-1943. Budapest (Zrínyi) 1994. 372.
[173] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 39.

illetve a Szerbiába való csapatküldés Szombathelyi részéről tett, végül meg nem valósult, ígéretét tárgyalják. Ezekkel kapcsolatban a volt vezérkari főnök először is kiemeli, hogy a doni csatavesztést követően a németek a 2. magyar hadsereget újra a frontra küldték volna. A 2. magyar hadsereg hazahozatala az ő érdeme volt.[174] A megszálló erőinkről szólva elmondja, hogy a németek, többször is tudatosan későn irányították vissza őket, így azok a német utóvédek vonalában harci cselekményekbe keveredtek, és veszteségeket szenvedtek.[175] Amint a hátrálás során átlépték a Dnyepert, Szombathelyi azon munkálkodott, hogy csapatainkat Galíciába visszavonhassa, hogy aztán a magyarországi haderővel

[174] Szabó Péter erről azt írja, a hadsereg hazahozatala az ország közvéleményének nyomására a kormány elhatározásaként született meg. A feladat, hogy ezt Hitlernél elérje, Szombathelyire hárult. A csapatok nagy részének hazaszállítása végül 1943. április 24. és május 30. között megtörtént. Erről további részleteket ld. SZABÓ Péter: *Don-kanyar. A magyar királyi 2. honvéd hadsereg története 1942-1943.* Budapest (Zrínyi) 1994. 284-285.

[175] Ezekről Kállay Miklós is úgy emlékezik meg, mint amiknek hazahozatalára nem volt lehetőség, és mint amik csupán kényszerűségből keveredtek harcba szovjet csapatokkal. „Csak azt tudtuk elérni, hogy ezentúl az arcvonal mögött, kizárólag megszálló erőként használják a magyar csapatokat. Magyar katona ettől fogva nem harcolt a fronton." KÁLLAY Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam.* Budapest (Európa-História) 1991[2]

egyesülhessenek. Ezt a törekvését a németek minden alkalommal megakadályozták, és amikor saját felelősségére elrendelte a csapatok visszavonását, a németek megfenyegették a hadseregparancsnokot: a visszavonulókra rá fognak támadni.[176] A szovjet területen rekedt megszálló csapataink hazahozatalának lehetősége lebegett Szombathelyi szemei előtt akkor is, amikor a Szerbiába küldendő magyar csapatokra javaslatot tett.[177] A német kérést végül a kormány elutasította. Szombathelyinek a balkáni csapatküldéssel nemcsak a keleten lévő megszálló erők hazahozatala, de egyben egy balkáni partraszállás esetén a szövetségesekhez való

[176] Ehhez ld. még JUHÁSZ Gyula: *Magyar-brit titkos tárgyalások 1943-ban.* Budapest (Kossuth) 1978. 299.

[177] Kovács Gábor szerint a szovjet területen lévő csapatok lecserélése balkáni megszálló alakulatokra csak Szombathelyi elképzeléseiben fogalmazódott meg. A németek nem alternatívaként vetették fel a balkáni csapatküldést, hanem azt is el akarták érni. Erről további részleteket ld. KOVÁCS Gábor: Szombathelyi Ferenc és a „Balkáni megszálló hadosztályok ügye" 1943-ban. *Századok.* 139 (2005) 1371-1425. A tanulmány az eset kapcsán Szombathelyit illojális és önállóan politizáló személyiségként mutatja be, ami talán túlzott, hiszen ezt az egy esetet leszámítva nem tudunk arról, hogy a kormányt megkerülve hozott volna politikai kihatással is bíró döntést. Az eset inkább csak botlásnak tekinthető.
Szombathelyi és Kállay ekkorra bizalmatlanná váló viszonyára további részleteket ld. DOMBRÁDY Lóránd: *A legfelsőbb hadúr és hadserege.* Budapest (Zrínyi) 1990. 191-192.

átállás is a céljai között szerepelt. Ehhez kapcsolódóan elmondja, hogy Hatz Ottó isztambuli katonai attasé útján felvette a kapcsolatot az angolszászokkal. A tervek szerint ejtőernyővel érkező Donovan ezredest Szombathelyi örömmel fogadta volna.[178]

Az I/8. vádpont a Kárpátok védelmi vonalának megerősítését veti a szemére. Szombathelyi kijelenti, hogy az Északkeleti-Kárpátok erődítését Werth Henrik alatt végezték, ő az Erdélyi védvonalat építtette ki. E vádpontban ezért nem tartja magát bűnösnek.

Az I/9. vádpont szerint elhanyagolta a felkészülést a német megszállás elhárítására, és annak bekövetkeztekor az ellenállást tiltó parancsot adott ki, pedig a vád szerint felvehettük volna a harcot. Ezzel szemben Szombathelyi ismételten kijelenti, hogy sem ő, sem az ország felső vezetése nem hitt a német megszállásban.[179] A magyar határon történő német

[178] Megint csak szembetűnő az 1944. októberi és az 1946. márciusi kijelentések közti különbség, de érezhető, hogy Szombathelyi egyik esetben sem hazudott, egyszerűen csak a történtek azon oldalát domborította ki, ami az adott helyzetben megfelelőbb volt.

[179] Az 1944 októberében a honvéd vezérkar bírósága előtt tett kijelentését (ld. „A vádlottak meghallgatása" részben), miszerint az ország katonai bekapcsolását a német hadműveletekbe

csapatösszevonásokról a megfelelő fórumokon érdeklődtek, és megnyugtató választ kaptak, miszerint csak hadgyakorlatra készülnek a német csapatok. „E híresztelésekkel kapcsolatban ellenrendszabályokat magunk részéről megtenni azért sem tartottam volna helyesnek, mert ezáltal egy megszállást valóban kiprovokálhattam volna. De egészen biztosan kiprovokáltam volna egy megszállást abban az esetben, ha már előbb tettem volna intézkedéseket egy német megszállás ellen."[180] A továbbiakban részletesen tárgyalja a klessheimi találkozón történteket.[181] Mint ismeretes, Szombathelyi Horthy kiutazása mellett foglalt állást. A Salzburg melletti kastélyban azonban már nem volt miről tárgyalni, kész tények elé állították őket. Hitler politikai garanciát akart teremteni magának, mert hiába

szükségszerűnek látta, itt is megismétli. „Azonmód, hogy a háború Magyarország határához közeledik, az ország keleti része lassan hadműveleti területté válik. Ez ugyan a katonai adminisztrációt ezen a területeken bekapcsolja, de katonai megszállásra nincsen szükség." - HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 45.

[180] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 45. Mint fentebb olvashattunk róla, a németek valóban igyekeztek magyar provokációval megindokolni az ország megszállását.

[181] 1944. március 18.

figyelmeztette Horthyt 1943 tavaszán, hogy váltsa le a kormányt, ez azóta sem történt meg.[182] A kormányzó elutazását megakadályozandó légiriadó címén eltüntették a vonatát. A délután folyamán Szombathelyi maga tárgyalt Hitlerrel, aki bejelentette Magyarország megszállását. A német kancellár az ellenállásra vonatkozóan „kijelentette, hogy hajlandó csapatainak parancsot adni arra, hogy fegyvert ne használjanak, ha ezt részünkről is megtesszük. Persze amennyiben ennek ellenállnánk, akkor ellenünk a legnagyobb eréllyel fog fellépni és nem fog semmit és senkit sem kímélni. Akkor a kormányzó és családjának a sorsát sem tudja garantálni, egyben felhívta a figyelmemet arra, hogy román és tót csapatokat is fel fog használni Magyarország megszállására."[183] A magyar katonák, és főként a magyar főtisztek németbarátsága miatt amúgy is csak elszórt ellenállásra lehetett volna számítani.

Az I/1-9. vádpontok összegzésében a népügyész a háborúba való egyre nagyobb mérvű belesodródásunkért

[182] 1942. 05. 20. – 1944. 03. 22. között Kállay Miklós kormánya irányította az országot.
[183] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 47.

is felelőssé teszi a volt vezérkari főnököt. Szombathelyi válasza: „A vkf azért, hogy a háborút akarja, ezt kezdeményezi, és nem akar fegyverszünetet, erődöket építtet, szerény nézetem szerint nem helyezhető vád alá. Ez olyan mintha a kereskedelemtől rossznéven venné valaki, hogy kereskedni akar… A vkf ugyan vezető állás, de éppen háborút vezető állás. A háború hívta létre. Neki a háború öncél. Ezért, mint ilyet igen csúf intézménynek tarthatjuk, de mint látjuk, egy államvezetés sincs meg nélküle."[184]

II/1. vádpont a honvédség Szovjetunióbeli kegyetlenkedéseit hozza fel Szombathelyi bűnéül, valamint megállapítja, hogy a zsidó munkaszolgálatosok kiirtására törekedett a felső vezetés. Szombathelyi válaszában kifejti, a magyar megszálló alakulatok német parancsnokság alatt működtek. Ennek ellenére azonban nem hiszi, hogy a hadsereg parancsnokok atrocitásokat tűrtek volna el. Ő ennek épp az ellenkezőjéről, az ukrán lakosság és a magyar katonák közti jó viszonyról kapott

[184] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 49.

jelentéseket. Szombathelyi a határon kereskedelmi zárat rendelt el, ezzel megakadályozva, hogy a frontról hazatérő katonák „zsákmányolt" árukat hozzanak haza, bár ez a németeknél bevett dolog volt.[185] Ennek alapján Szombathelyi kijelenti, hogy a polgári lakosság elleni atrocitásokban sem tettesnek, sem részesnek nem tekinti magát. Amit tudott, megtett mind a kegyetlenkedések, mind a fosztogatások megakadályozására. A zsidó munkaszolgálatosokat illetően, a velük kegyetlenkedőket kivette a hadsereg-parancsnokság joghatósága alól, és a vkf különbírósága előtt vonatta felelősségre. Emiatt a hadseregparancsnokokkal ellentétbe is került. A munkaszolgálatosok számára a ruhák kiszállítását is előmozdította. „Személyes szereplésemet a zsidóügyekben akkor, amidőn ez bizony nagyon népszerűtlen volt, az általános részben említettem. Itt csak azt akarom ismételni, hogy ezt a vádat nemcsak

[185] Nem csak a közkatonákat vonatta felelősségre Szombathelyi. Újszászi István vezérőrnagy a VKF-2. egykori vezetője, 1948. 08. 26-án, letartóztatásban, így emlékezett erre: „Szombathelyi vezérezredes, a vezérkar főnöke kénytelen volt 1942 őszén Cseh Kálmán alezredest, Jány Gusztáv vezérezredes parancsőrtisztjét fegyelmi úton felelősségre vonni, mert – részben gazdája megbízásából – számtalan a Szovjetunióból rablott holmit szállított haza és értékesített Magyarországon." ABTL A-414/4 18.

teljesen alaptalannak, de méltánytalannak is tartom. E pontban inkább dicséretet érdemelnék a zsidóságtól."[186]

A II/2. vádpont a vádlott újvidéki eseményekben játszott szerepét, illetve az azt követő felelősségre vonás visszásságait taglalja. Szombathelyi cáfolja, hogy akár bűnsegéde, akár felbujtója lett volna az eseményeknek. A razziát a belügyminiszter, Keresztes-Fischer Ferenc, határozta el. Mivel a csendőri erők már nem voltak elegendők, ezért honvédalakulatokat kért, amit Szombathelyi meg is adott. A vezérkari főnök kormánybiztos kirendelését is javasolta, de ezt a belügyminiszter szükségtelennek tartotta. Szombathelyi olyan táviratára, melyben a „kirívó igazságtalanságok kerülendők" kifejezést használta, nem emlékszik, de ha volt is ilyen, nem felbujtó, inkább mérséklő szándékkal születhetett. Feketehalmy-Czeydner mind a zsablyai, mind az újvidéki események után tagadta, hogy kilengések történtek volna. Szombathelyi végül hadbírót küldött a területre, az események kivizsgálására. Az ezt követő pertörlést a politikai nyomás számlájára írja.

[186] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 52.

„Pertörlést ajánlottam, mert a politika ezt az ügyet nem vállalta, de a németek sem akarták. A német katonai attasé kijelentette, hogy Németország nem akar affaire-t[187] ebből az ügyből. Az újvidéki ügy nem volt katonai ügy. Nem katonai mérlegelések alapján született, hanem politikai indokok hozták létre."[188] Mivel a tisztikar jó része hazafias tettet látott a razziában, Szombathelyi beszédeket tartott, melyben ellenpropagandát fejtett ki. A perújrafelvételkor a vádlottak letartóztatását azért nem rendelte el, mert nem hitte volna, hogy magas rangú tisztek megszöknének, illetve tudomására jutott, hogy a németek kiszabadították volna őket. Hozzáteszi még, hogy „Újvidék miatt a nyilas kormány is vádat emeltetett ellenem a szigorú ítéletek és a honvédség jó hírnevének meghurcolása miatt."[189]

A II/3. vádpont szerint a vezérkari főnök különbíróságának nyomozó hatóságai kommunistákat vertek agyon, a vkf. 2. osztályán pedig baloldaliakat bántalmaztak. Szombathelyi elmondja, az elmúlt másfél

[187] affér: kellemetlen ügy, nézeteltérés, összetűzés
[188] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 56.
[189] Uo. 57.

évet jórészt fogolyként töltötte el, ezért személyes tapasztalatokkal is rendelkezik a kérdésben, de a rossz bánásmódért sosem jutott eszébe a legfelsőbb vezetést vádolni, azt minden esetben a beosztottak, a tettet valóban elkövetők számlájára írta. Felelőssége az említett ügyekben legfeljebb akkor lenne megállapítható, ha tudott volna a kilengésekről, és nem tett volna ellenük, de ezekről ő nem tudott.

A III/1. vádpontra, mely Schönherz Zoltán kegyelmi kérvényének elutasítását rója fel neki, Szombathelyi kijelenti, hogy döntésében Újszászy Istvánnak, az Államvédelmi Központ vezetőjének a szavát tartotta meghatározónak, aki kijelentette, hogy Schönherz a feje a pacifista és defetista politikának, ezért az elutasítás mellett foglalt állást. Szombathelyi kiemeli, hogy a vádlott még megbánást sem volt hajlandó tanúsítani, ami számára sokszor elég volt, hogy kegyelmet gyakoroljon.

A III/2. vádpont Borkanyuk Elek halálos ítéletének megerősítését kéri rajta számon. Erre adott válaszát érdemes szó szerint idézni: „Borkanyukról nem

tudtam, hogy ruszin nemzeti hős volt. Én úgy tudtam, hogy kém volt."[190] Ügyét ráadásul nem is a Szombathelyi felügyelete alatt álló vkf különbíróság, hanem a budapesti honvédtörvényszék tárgyalta. Megjegyzi még, hogy több nemzetiségi vádlott esetében is kegyelmet, illetve enyhítést eszközölt ki.

A III/3. vádpont szerint többször is utasította bíróságát, hogy a kommunisták elleni perekben erélyesen kell fellépni. Szombathelyi ezt kategorikusan cáfolta, és kijelentette, hogy pártállás miatt senkit nem üldözött.

A III/1-3. vádpontok összegzésében a népügyész Szombathelyit, mint joghatósággal bíró közalkalmazottat népellenesnek, és fasisztabarátnak nevezi. A vezérkari főnök a III/1-3. vádpontokban nem tartotta magát bűnösnek. „Állásfoglalásomat tisztán katonai érdekek irányították és ebből a szempontból a pacifisták és defetisták voltak a legveszedelmesebbek. Népellenes egyáltalában nem voltam."[191]

[190] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 60.
[191] Uo. 61.

2.3.3. „Végszó”

Szombathelyi rámutat, vezérkari főnöksége Horthy kormányzóságának és nagyrészt Kállay Miklós miniszterelnökségének idejére esett. Ez idő alatt az ország csak mérsékelten szenvedte meg a háborút. Ennek alapjait a politika számára ő teremtette meg. Kállay ebben nem segítette, a volt miniszterelnök mégis szabadon van, vele ellentétben. Egészen odáig elment, hogy a légvédelemnek megtiltotta, hogy amerikai gépekre tüzet nyissanak.[192] „Minden lehetőt megtettem a nemzetnek a háborúból való kivonására és az átállásra. A német követeléseket elodáztam. Az orosz hadszíntérről két hadsereget, ha veszteséggel is, de hazahoztam, a

[192] Erre Kállay Miklós is hivatkozik: „1944. március 19-ig Magyarország területe fölött egyetlen angol vagy amerikai repülőgépre sem tüzeltek.” KÁLLAY Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam.* Budapest (Európa-História) 1991[2] 159.
A légvédelem ezirányú korlátozását Szálasi is megörökítette naplójában. A célja persze más volt, de Szombathelyit igazolja. Az eset egy telefonbeszélgetés, melyben Szombathelyi kérdőre von egy magas rangú repülőtisztet, amiért magyar vadászgépek angolszász repülőket űztek el az ország légteréből. Erről további részleteket ld. KARSAI Elek (írta és összeállította): *»Szálasi naplója« A nyilasmozgalom a II. világháború idején.* [Budapest] (Kossuth) 1978. 139.

megszálló csapatok visszavonását paranccsal elrendeltem."[193] Még az angolszászokkal is felvette a kapcsolatot, azonban ezen a téren komoly eredményt nem tudott elérni. A nyilas uralom alatt Sopronkőhidára, majd Bajorországba hurcolták. „Bűnös nem vagyok, lelkiismeretem tiszta. Hibákat követhettem el, ezt megengedem, de csak azért mert, mertem és cselekedtem… Hatalomvágy nem szédített el. Magyar Quisling[194] lehettem volna, ha Ribbentrop ajánlatát a hatalom átvételére elfogadtam volna. Magyarországot Németországgal »gleichschaltoltam«[195] volna, vittem volna a magyarság millióit és az anyag millióit háborúba a németek mellett, mint ezt Antonescu a románokkal tette és meg vagyok győződve, hogy a magyar nemzet és a honvédség követett volna. *Nemcsak a magyarság millióit, hanem elsősorban a zsidóságot kellett volna a németeknek odadobni az esetben, ha Ribbentrop*

[193] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 75.
[194] Quisling, Vidkun Abraham Lauritz (1887-1945) norvég politikus, hivatásos tiszt. 1942-ben a németek által felállított bábkormány miniszterelnöke lesz, majd diktátorrá kiáltotta ki magát. Hazaárulás vádjával halálra ítélték, kivégezték. Neve egyet jelent a németekkel való kollaborációval és a hazaárulással.
[195] gleichschaltol: fasiszta szellemben erőszakosan egységesít

ajánlatát elfogadom.[196] Én ezt nem tettem. Megmaradtam beosztásomban. Itt segíteni akartam hazámon, mely ebbe a rettenetes háborúba belesodródott. Segíteni akartam azon alapbeállítottságom folytán, amelyet a háborúval szemben tápláltam és kvalitásaim folytán, amelyeket az indoklás oly megtisztelő módon rám nézve elismer. Nem állhattam félre. Hibáim mellett azonban nem csak enyhítő körülmények vannak, hanem határozott érdemeim is… Érdemeim alapján kérem felmentésemet és rehabilitásomat."[197]

2.4. A tárgyalás (1946. március 27-30.)

A tárgyalás nyilvános volt. A tanácsvezető bíró Dr. Molnár László, a népügyész Dr. Szöllősi Lóránt, a kirendelt védő[198] Dr. Kardos János.[199] A népbíróság

[196] A dőlt betűs szakasz Dombrády Lóránd többször hivatkozott könyvében nem, csupán a Hadtörténelmi Levéltárban őrzött védői hagyatékban található dokumentumban szerepel.
[197] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 76. Kiemelés tőlem.
[198] Ladányi Ármin, a budapesti Ügyvédi Kamara elnöke segített Kardosnak abban, hogy ő legyen 1946. január 12-én Szombathelyi „kirendelt" védője.

tagjai: Bonyai Ede a Független Kisgazdapárt, Molnár János a Polgári Demokrata Párt, Püspöki Sándor a Nemzeti Parasztpárt, Hippius István a Szociáldemokrata Párt, Dingha József a Magyar Kommunista Párt, és Zahalka Ferenc a Szakszervezeti Tanács képviseletében.

Kardos István, Szombathelyi védőjének gimnazista korú fia, aki kisinasként segítette apját a tárgyaláson, mindhárom napon jelen volt. Visszaemlékezéseiben[200] elmondja, Szombathelyi megbilincselve, két fegyőr kíséretében érkezett a tárgyalásra.

---

[199] Kardos János, Dr. (1894-1959) ügyvéd. Református lelkésztanítói családban látta meg a napvilágot. Az első világháborúban, az orosz fronton fogságba esett. Szibériába vitték, ahonnan hazaszökött. Ezután fejezte be tanulmányait. Polgári perekre és vagyonkezelésre szakosodott. 1945 és 1956 után is védőként dolgozik több kiemelt politikai, koncepciós perben. 1957-ben eltiltották hivatása gyakorlásától. 1948-1958 között a Dunamelléki Református Egyházkerület főgondnoka.

[200] Kardos István visszaemlékezéseit közli: CSICSERY-RÓNAY István (szerk.): Szombathelyi Ferenc (*Csillagos órák, sorsfordító magyarok IX-X.*) Budapest (Századvég) 2002. 55-74. Mivel ez a visszaemlékezés nem elsőrendű forrás, valamint a szerző nagyban teret enged érzelmeinek, továbbá megalapozatlan következtetéseket von le, ezért részletes ismertetésétől eltekintek.

2.4.1. Tanúvallomások[201]

A népbírósági gyakorlatnak megfelelően a tanúvallomásoknak komoly jelentősége volt, mivel a bizonyítási eljárás alapvetően ezekre épült. Körültekintő nyomozati munkát ugyanis nem végeztek, a bizonyító erejű dokumentumok pedig nagyrészt megsemmisültek, vagy elvesztek.

A védelem tanúi:

Nagy Vilmos[202] volt honvédelmi miniszter vallomásában előadta, hogy a munkaszolgálatosokkal szembeni kegyetlenkedésekért az illetékes parancsnokok a felelősek, nem a vezérkari főnök. A Szerbiába küldendő hadosztályokról Szombathelyi valóban megállapodott a németekkel, de ez csak abban az esetben

[201] A fennmaradt tanúvallomásokat Dombrády Lóránd többször idézett könyve (DOMBRÁDY 2007) alapján mutatom be, az ott felállított sorrendben, tehát nem időrendben, hanem először a védelem, majd a vád tanúit veszem sorra. A megidézésre kért tanúk ennél többen voltak, azonban, mivel a dokumentumok ellentmondásosak őket illetően, és vallomásuk részleteit sem ismerhetjük hiteles forrásból, ezért felsorolásuktól eltekintek.

[202] Nagy Vilmos, vitéz lófő nagybaczoni (1884-1976) vezérezredes. 1942. szeptember 24. – 1943. június 12. között honvédelmi miniszter.

lépett volna életbe, ha a kormány hozzájárul. Ez nem történt meg. A 2. magyar hadseregről ő is úgy tudta, hogy megfelelően fel van szerelve. Az újvidéki vérengzést követő felelősségre vonással kapcsolatban leszögezte, azt, hogy mikor indulhat eljárás, nem Szombathelyi, hanem a politikai vezetés döntötte el.

Platthy Pál[203] altábornagynak az volt a benyomása, hogy Szombathelyi 1942 májusában, mikor őt a Délvidékre küldte, még nem volt teljesen tisztában az Újvidéken történtekkel. A határon a lopott holmik ellen felállított zárlatot, a német megszállás elleni fellépés kilátástalanságát, azt, hogy a fronton lévő csapatok nem tartoztak a vezérkari főnök alárendeltségébe, illetve Szombathelyi elutasító álláspontját a zsidótörvényeket illetően, megerősítette.

Rőder Jenő[204] altábornagyot vádlott javaslatára nevezte ki a honvédelmi miniszter a hátországi zsidó munkaszolgálatosok felügyeletére. A fronton Tanító Béla

[203] Platthy Pál, turóczvidéki és nagypalugyai (1891-1977) altábornagy. 1940-1943 között a 13. majd a 15. könnyű hadosztály parancsnoka. Ezt követően 1944-es nyugdíjazásáig az V. hadtest parancsnoka.
[204] Szakály Sándor adattára nem említi.

vezérőrnagy kapta ezt a feladatot. A vádlott intézkedéseit, mellyel a zsidók helyzetén akart javítani, a tisztek nagy része szabotálta.

Németh József[205] altábornagy előadja, hogy a 2. magyar hadsereget annál jobban, ahogyan tették, nem lehetett felszerelni, mert nem volt rá elég pénz. A tanú az újvidéki per bírája volt Náday István[206] és Kiss János[207] mellett. Vádlott azért őket jelölte ki, mert ők ismertek voltak németellenességükről.

Lukács Béla[208] altábornagy „A maritim hatalmak hadviselése" című Szombathelyi-tanulmányt[209]

[205] Szakály Sándor adattára alapján nem egyértelmű, hogy mely Németh Józsefről van szó.

[206] Náday István, vitéz (1888-1954) vezérezredes. 1940. 03. 01. – 1941. 03. 01. között a vezérkari főnökség hadműveleti csoportfőnöke, ezt követően 1942. 08. 01-ig a HM I. csoportfőnöke, majd 1944. 04. 01-ig az 1. hadsereg parancsnoka. Nem sokkal később nyugdíjazták. 1944 szeptemberében Horthy megbízottjaként ő repült a szövetségesek főhadiszállására Olaszországba.

[207] Kiss János, vitéz (1883-1944) altábornagy. 1939-től nyugállományú. 1944-ben a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának vezetője. A nyilas hadbíróság halálra ítélte, kivégezték.

[208] Szakály Sándor adattára nem említi.

[209] A tanulmányt Lukács Béla szerint Szombathelyi László Dezső tábornok levelére válaszul írta. Ugyanezt a tanulmányt küldte el Horthynak, aki aztán ezt követően vezérkari főnökké nevezte ki. László (Laucsek) Dezső, vitéz (1893-1947) vezérezredes: 1941. 03.

ismertette, mely a peranyagba is be volt csatolva. Ebben Szombathelyi, még 1941 nyarán ellenzi a németek oldalán való önkéntes hadba lépést, és kifejti, hogy szerinte az oroszokat nem lehet legyőzni, mert hatalmas szárazföldi területük lévén mindig lesz hova visszavonulniuk, és erőt gyűjteniük.

Zilahy Lajos[210] író is Szombathelyi mellé állt. 1942 májusában a Gellért Szállóban és 1942 novemberében Lillafüreden is találkozott a vádlottal, akinek irodalmi tájékozottsága, mint elmondta, imponáló volt. A magyar és német célokat elkülönítette, illetve a tanú közbenjárására is, szabadon engedte Kovács Imrét.[211]

Tömösi Jenő elmondta, hogy 1943 júliusában őt szemelték ki, hogy az angolszász hatalmakkal felvegye a

---

01. – 1941. 11. 01. között a vezérkari főnökség hadműveleti csoportfőnöke.

[210] Zilahy Lajos (1891-1974) a két világháború közti Magyarország népszerű írója. 1943-as *Fatornyok* c. drámáját németellenessége miatt betiltották. 1947-ben emigrált.

[211] Kovács Imre (1913-1980) író, politikus. Kapcsolatban állt a népi írókkal, tagja a Márciusi Frontnak. A Nemzeti Parasztpárt alapító tagja 1939-ben, a Magyar Történelmi Emlékbizottság elnöke 1942-ben, tagja a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító bizottságának is. 1947-ben emigrált.

kapcsolatot. Erről Kádár Gyulával és Szombathelyivel is tárgyalt, azonban az akciót végül Kállay Miklós lefújta.

Bajnóczy József,[212] Szombathelyi helyettese, tulajdonképpen minden ponton alátámasztotta volt parancsnoka állításait. A vezérkari főnökségről elküldte a németbarát tiszteket, köztük László Dezső hadműveleti csoportfőnököt, a német vezérkarral a közvetlen telefonösszeköttetést felszámolta, a gyorshadtestet és a 2. magyar hadsereg maradékait hazahozta, parancsot adott a megszálló hadsereg visszavonulására, ezt azonban a németek megakadályozták, a munkaszolgálatosok sorsán igyekezett enyhíteni, de utasításait nem teljesítették.

Grósz Ödön, az Ostende kávéház tulajdonosa, arról számolt be, hogy mind unokaöccsének, mind egy vendége rokonának adott Szombathelyi halasztást a munkaszolgálat alól, pedig korábban nem is ismerték egymást.

[212] Bajnóczy József, vitéz dési (1888-1977) vezérezredes. 1941. november 1. – 1944 áprilisa között a Honvéd Vezérkar főnökének helyettese.

A vád tanúi:

Béldy Alajos,[213] annak ellenére, hogy a vád feltehetően terhelő tanúnak idéztette be, mégis a vádlott állításait megerősítő, őt jó színben feltüntető vallomást tett. Kiváló felkészültségű, jóakaratú, németellenes katonaként jellemezte Szombathelyit, aki nem csak, hogy a magyar katonákat igyekezett itthon tartani, de fegyverszünetet szorgalmazott.

Dr. Balthazár Géza hadbíró, a vkf. különbíróságának beosztottja volt. Ezen kívül mást nem mondott.

Dr. Babos József ezredes, a vkf. különbírósága ügyésze, ennek a sokat vitatott bíróságnak az ügyeiben, Szombathelyi jobbkeze volt. Ennek ellenére vallomásában érdemi információkkal nem gazdagította az eddigi ismereteket. 1945. július 18-án, a népügyészségen tett vallomásában azonban elmondta, amit Szombathelyi is említett „Észrevételei" „Általános részében", hogy a

[213] Béldy (Bruckner) Alajos, vitéz (1889-1946) vezérezredes. 1941-től a Legfelsőbb Honvédtörvényszék alelnöki teendőit látja el. 1941-1943 között a HM VIII. csoportfőnöke. 1941-1944 között az Ifjúság Honvédelmi Nevelésének a Testnevelésnek Országos Vezetője. A háború után a népbíróság, mint háborús bűnöst, életfogytiglani börtönbüntetésre ítélte.

vádlott 1941 júliusában Kolomeában[214] 400 zsidót mentett meg az SS kezeiből.[215] Ezen felül megtudjuk, hogy vádlott vezérkari főnökként is minden tudomására jutó visszaélés és atrocitás ellen fellépett, és kirendelte Babos ezredest a nyomozás lefolytatására. 1943 augusztusában az ő közreműködésével jött létre Szombathelyi és Bajcsy-Zsilinszky két találkozója, amelyeken a vezérkari főnök a németekkel szembeni ellenállásról tájékozódott.

Illyés Gyulának[216] is az a benyomása alakult ki Szombathelyiről, találkozásaik alkalmával, hogy a németektől külön utat akar járni. Illyés kétszer is kérte Szombathelyit, hogy engedje szabadon Kovács Imre[217] írótársát, ami meg is történt.

---

[214] Ld. 159. lábjegyzet.

[215] Szombathelyi „Észrevételeiben" eredetileg 250 fő szerepel, mint akiket megmentett Kolomeában, de ceruzával a védői hagyatékban (HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka.) be van írva a 400-as szám is. Könnyen lehet, hogy a tárgyaláson, Babos vallomása közben írta oda a papírra. A 250-et ennek ellenére nem húzta át.

[216] Illyés Gyula (1902-1983) költő, író. A '30-as években a népi írók mozgalmának elindítója és vezéregyénisége. 1941-1944 között a *Magyar Csillag* szerkesztője. 1945 után országgyűlési képviselő a Nemzeti Parasztpárt soraiban. 1948-tól kivonult a politikából. *Egy mondat a zsarnokságról* c. versét 1950-ben írta.

[217] Ld. 211. lábjegyzet.

Suhay Imre[218] nyugállományú altábornagy vallomásából ismét csak a védelem profitált. Az idős katona gyakorlatilag csak dicsérte egykori alárendeltjét. Zsidó mérnököket és szakembereket hozatott vissza a munkaszolgálatból, lealkudta a németek követelését, mikor 1942-ben hadsereget kellett küldjünk a frontra. A német követelésekből egyébként minden esetben alkudott, amennyire lehetett. Olyan irattal, amely Újvidéken vérengzésre utasított volna, nem találkozott. Feketehalmy-Czeydnerékre vonatkozóan elmondja, tábornokokat valóban nem volt szokás letartóztatni, sőt, a szolgálati szabályzat hivatali hatalommal való visszaélésnek minősítette a letartóztatást, ha a vádlottat később felmentették. A német bevonuláskor ellenállásra nem volt lehetőségünk. Már csak azért sem, mert a tisztikar felhígult, sokan a németek oldalán álltak. Szombathelyi a körülmények áldozata volt, hiszen még hivatalba lépése előtt léptünk be a háborúba egy olyan hadsereggel, ami egyáltalán nem volt ütőképes. Mind a

[218] Suhay Imre, nemes (1882-1950) altábornagy. 1932. 12. 01. – 1936. 11. 01. között a 3. vegyesdandár parancsnoka. 1937-től nyugállományú. [Szombathelyi 1931. 09. 01. – 1933. 05. 01. között volt a 3. vegyesdandár vezérkari főnöke.]

hadsereg felszerelésének szándékát, hogy a kiugráskor értéket képviseljen, mind a Donnál való rugalmas védekezésre tett javaslatait megerősíti Szombathelyinek.

Boross Elemér[219] a Délvidéken, még a razziát megelőzően működő, a vezérkari főnök statáriális bíróságának rémtetteiről beszélt el történeteket, melyeket másodkézből ismert. Ilyen bíróság még csak nem is létezett, így a népbíróság nem foglalkozott érdemben a tanúvallomással.

Máté György,[220] Schönherz Zoltán egykori vádlott társa, az ellenük a vkf. különbíróságon 1942-ben lefolytatott tárgyalást nem tartotta perrendszerűnek, állította, nem volt konkrét vád ellenük, Bajcsy-Zsilinszky Endrét, mint tanút megfenyegették, a vádlottakat súlyosan bántalmazták, Rózsa Ferencet[221] a csendőrnyomozók agyonverték.

„Hoffman Margit Schönherz menyasszonyaként tett ugyan vallomást, azonban a valóságban csak politikai

[219] Boross (Bornstein) Elemér (1900-1971) költő, író. A Magyar Írók Szövetségének első főtitkára 1945-1946.
[220] Máté György (1913-1990) író, újságíró.
[221] Rózsa Ferenc (1906-1942) politikus. A 2. világháború alatt az illegális kommunista mozgalom tagja, a Szabad Nép szerkesztője. Vallatások során, azok következtében halt meg.

segítőtársa volt."[222] Állítása szerint Bajcsy-Zsilinszky Endre, Szekfű Gyula, Schönherz szülei és húga[223] is felkereste Szombathelyit, hogy Schönherz Zoltánnak kegyelemet kérjenek. Schönherz húgát, Klárát, Szombathelyi durván kilökte az ajtón. Az, hogy a szobából, vagy az utcára, az már a hivatkozott dokumentumokban ellentmondásos. Szombathelyi válasza mindenesetre annyi volt, hogy nem szokott hölgyeket kilökni az ajtón.

Nagy László a vezérkari főnökségen volt Szombathelyi ajtónállója. Szombathelyinél soha nem volt kiírva, hogy zsidókat nem fogad, sőt, a tanú szerint rendszeresen jártak nála zsidók, akiken lehetőség szerint segített.

Jónás Endre nyugállományú százados elmondta, Szombathelyi kiállt mellette, mikor megtudta, engedély nélkül vette el zsidó feleségét, és emiatt nyugállományba helyezték. Több hátránya nem is származott az ügyből.

---

[222] DOMBRÁDY 2007. 89.

[223] Schönherz Zoltán húgának, Klárának a visszaemlékezését lásd: HOLLÓS Ervin: *Rendőrség, csendőrség, VKF2.* Budapest (Kossuth) 1971. 364-366., illetve DOMBRÁDY 2007. 89.

Mellékelt vallomások, nyilatkozatok:

Vörös János,[224] aki a németek bevonulása után Szombathelyit váltotta a vezérkari főnökségben, majd nem sokkal később immár szovjet támogatással ismét a honvédség legmagasabb pozícióiba küzdötte fel magát, írásbeli nyilatkozatot tett. Ebben Szombathelyit bűnösnek írta le a 2. magyar hadsereg frontra küldését, az ott utolsó töltényig való ellenállást, valamint a németekkel szembeni ellenállás meggátolását illetően. Dr. Kardos János védőügyvéd tiltakozott a nyilatkozat felolvasása ellen.[225] A bíróság helyt adott, így csak Grassy József[226]

[224] Vörös János, vitéz nemes (1891-1968) vezérezredes. 1941. 11. 01. – 1943. 02. 01. között vkf. hadműveleti csoportfőnök. 1944. 04. 19. – 1944. 10. 16. között a Honvéd Vezérkar főnöke. 1944. 12. 22. – 1945. 11. 15. között az Ideiglenes Nemzeti Kormány honvédelmi minisztere. 1944. 12. 23. – 1946. 09. 01. Vkf.

[225] A védőügyvéd ugyanígy ellenezte bizonyos Varró László nyilatkozatának felolvasását. Fia így emlékszik a történtekre: „Vörös Jánosnak e levele hatalmas összecsapáshoz vezetett Apám és Szöllősi főügyész között. Az utóbbi ugyanis ezt a levelet írásbeli tanúvallomásként akarta a vád alátámasztására felhasználni. Apám ez ellen tiltakozott a büntető perrendtartás előírásaira hivatkozva… »Népfőügyész úr! Nyissa fel a büntető perrendtartást a … oldalon, ahol a … paragrafusban megtalálja az erre vonatkozó rendelkezéseket. Én ebből hosszú esztendők óta vizsgáztatok az Egységes Bírói és Ügyvédi Vizsgabizottságban. Aki ezt nálam nem tudja, az megbukik, és nem lehet belőle bíró, ügyész, ügyvéd vagy népfőügyész! Ha Vörös Jánosnak mondanivalója van Szombathelyi Ferencről, jöjjön is el! Majd teszek fel neki néhány kérdést, és akkor

és Bárdossy László korábban tett vallomásait olvasták fel.

Bárdossy László nyilatkozatában elhangzott, hogy Werth Henriket túlzott németbarátsága miatt váltották le a józan és mérsékelt Szombathelyire. Utóbbi aztán rögtön kinevezése után el is érte a németeknél a gyorshadtest hazahozatalát. Az újvidéki razziával kapcsolatban Bárdossy külön felhívta a figyelmet a törvényesség betartására, melyet Szombathelyi továbbított is Feketehalmy-Czeydnernek. Az atrocitásokat a vezérkari főnök a csendőrségnek tulajdonította.

---

meglátjuk, hogy szabad lábon marad-e ez a Vörös János.«" - CSICSERY-RÓNAY 2002. 58.

[226] Grassy József, vitéz (1894-1946) altábornagy. 1941 augusztusától 1942 novemberéig a 15. majd a 13. könnyű hadosztály parancsnoka. Ezután a HM kiképzési osztály csoportfőnöke. 1944 áprilisában nyugdíjazzák, de 1944 novemberében reaktiválják: a „Hunyadi SS" honvéd gránátos hadosztály parancsnoka lesz. Az újvidéki események idején a karhatalom vezetője. A felelősségre vonás elől Feketehalmy-Czeydner Ferenccel együtt Németországba szökött, és beállt az SS-be. Nyilatkozatáról nincs információnk.

2.4.2. Dr. Kardos János védőügyvéd a tárgyalásról

Dr. Kardos János részben a Szombathelyitől kapott írott dokumentumokra, melyeket megküldött a népbíróságnak, részben a tanúvallomásokra alapozta a védelmet. Mint tartalékos főhadnagy, megadta Szombathelyinek a neki járó tiszteletet, amiben a megelőző másfél évben nemigen volt része. Emberként szinte csodálta a volt vezérkari főnököt:

„Szombathelyit – különben is – élvezet volt védeni! Tudtam róla, hogy jóformán gyermekkora óta kizárólag a hivatásának élt. Szenvedélyei soha nem voltak, s a magánéletben rendkívül szolid és szigorúan önmegtartóztató volt. Alantasai, mint barátaimtól tudtam, - közvitézek és tábornokok egyaránt a bálványozásig szerették. Hihetetlenül gyors észjárásánál és egészen kivételesen nagyfokú elméleti és gyakorlati katonai kiképzettségénél fogva már fiatalabb korától kezdve a legnagyobbra hivatott magyar vezérkari tisztek közé sorolták. Már hosszú évekkel korábban nyílt titok volt, hogy mihelyt az ideje elérkezik, ő lesz a honvédvezérkar

főnöke! Mindezeket már a személyes érintkezésünk előtt tudtam róla, s ami meglepett, az az volt, hogy milyen magas irodalmi, történelmi és nyelvi műveltséggel rendelkezett."[227]

A tárgyalásról tett első megnyilatkozását megint csak érdemes szó szerint idézni: „A tárgyalás igen kedvezőtlen kilátásokkal indult. Senkinek még csak kétsége sem volt az iránt, hogy az ítélet halálos és azonnal végrehajtható lesz. Az első és legnagyobb meglepetést Szombathelyi személyes fellépése és vallomása robbantotta ki. A bíróság tagjai, sőt maga a népügyész is, szinte elbűvölten hallgatták és annyira a hatása alá kerültek, hogy szünetben hol az egyik, hol a másik népbíró rántotta meg a kabátomat és súgta a fülembe a velünk való teljes együttérzést. Talán senkinek nem ártok vele, ha megírom, hogy pártkülönbség nélkül állottak mellénk."[228]

Két tanú vallomástételét emeli ki Kardos, amelyek nem kerültek be az ítéletbe, de jelentős hatást gyakoroltak a bírákra. Gáspár Ödön, csurgói ügyvéd

[227] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka.
[228] Uo. A védő emlékiratát 1959-ben írta.

előadta, hogy egy zsidó rokonát Szombathelyi a munkaszolgálatból kémkedés címen hazahozatta, majd családjához hazaküldte. Grósz Ödön, az Ostende kávéház tulajdonosa hasonló esetről számolt be. Őt ismeretlenül fogadta a vezérkari főnök, és ugyancsak hazahozatta, majd elbocsátotta egy hozzátartozóját a munkaszolgálatból.

Az okiratok felolvasására a tanúvallomások után került sor. Ezt követően hozott döntést a bíróság. „A tanácsvezetőnek csak praktikussági érvekkel sikerült rávenni a népbírákat bizonyos enyhébb minősítésű bűnösség, továbbá hatévi fegyház megállapítására. A tanácsvezető vakmerően meghamisította ezt a döntést és tíz éves büntetést hirdetett ki!”[229] Kardos János, talán némi büszkeséggel, korabeli lapokból idéz: „Feltűnően enyhe ítélet Szombathelyi ügyében”[230], „Népbírósági botrány”[231].

---

[229] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka.

[230] Szabad Nép 1946. március 31. - HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka.

[231] „Néhány nap előtt a moszkvai Pravda elismerését fejezte ki a magyar népnek azért, hogy népbíróságai útján háborús bűnösök ellen erélyesen járt el. Az a népbíróság, amely Szombathelyit 10 évi fegyházra ítélte, bebizonyította, hogy különbséget kell tenni a

2.4.3. A záróbeszédek

Dr. Szöllősi Lóránt[232] népügyész fenntartotta a vádat a háborús bűntettek, azonban elvetette a népellenes bűntett esetében.[233]

Kardos János védőbeszédének idejére megtelt a nem túl nagy tárgyalóterem.[234] A védőbeszéd közel öt órán át tartott, azt Kardos szóban adta elő, méghozzá

---

népbíróság tanácsai között… Szombathelyi elsőrendű háborús főbűnös: [A cikk írója, Kassai Géza, feltehetően azért, mert ilyen súlyos ítéletet alkotni, mivel a lap fejlécében ez állt: „A Vörös Hadsereg lapja Magyarország lakossága számára"] ő küldte a Szovjetunió ellen a magyar hadsereget…. A népbíróságnak Szombathelyi fölött mondott ítélete meggyalázása a vértanúhalált halt magyar szabadságharcosok emlékének és arculcsapása a magyar demokráciának, amelynek alappilléreit ők rakták le… Kétségtelen, hogy a Szombathelyi ügyben hozott ítélettel a népbíróság nem a magyar nép akaratát juttatta kifejezésre és rossz szolgálatot tett a magyar demokráciának." - *Új Szó* 1946. április 2. Kiemelés tőlem.

[232] A vádiratot még Kálmán György népügyész írta. A tárgyaláson már Szöllősi Lóránt emelt vádat. Nincs információnk a váltás okáról és idejéről.

[233] A vádiratban foglaltakhoz képest (I. Nbr. 11.§. 1. pontjának 1-2. bekezdésébe ütköző háborús bűntett, II. Nbr. 11.§. 5. pontjának 1. és 3. tételébe ütköző háborús bűntett, III. Nbr. 15.§. 3. pontjába ütköző népellenes bűntett elkövetése.), tehát a vádemelés: az Nbr. 11. § 1. pont 1-2. bekezdése, az Nbr. 11. § 5. pont 1-3. tétele [a vádiratban az 5. pont 2. tétele még nem szerepel!] alapján marasztalja el háborús bűntettekben Szombathelyit. A Nbr. 11. §. 3. pontja alapján emelt népellenes bűntettben emelt vádat ejtik.

[234] Kardos István visszaemlékezéseiben. Közli: CSICSERY-RÓNAY 2002. 65-68.

fejből, előre még csak meg sem írta. Szombathelyi az utolsó szó jogán szintén hosszú, közel 4 órás beszédet mondott,[235] ugyancsak csupán néhány feljegyzésre támaszkodva, szabadon. Kardos István szerint mindkét beszéd nagy hatással volt a hallgatóságra.

2.5. Az ítélet (1946. március 30.)

A bíróság bűnösnek mondta ki Szombathelyi Ferencet

- a Nbr. 15. § 1. és 3. pontja[236] alapján népellenes bűntettekben, valamint

- a Btk. 478. §-a alapján hivatali hatalommal való visszaélés bűntettében.

---

[235] Kardos István megjegyzi, apja rendszerint nem engedte meg védenceinek az utolsó szó jogán való felszólalást, nehogy jogi képzettség híján olyasmit mondjanak, mely súlyosbítja az ítéletet. Szombathelyivel kivételt tett.

[236] „Nbr. 15. § 1. Népellenes bűntettben bűnös a minisztériumnak, az országgyűlésnek az a tagja vagy az a vezető állást betöltő közalkalmazott, ki a nép érdekeit súlyosan sértő jogszabály kezdeményezője volt, vagy annak meghozatalában tudatosan részt vett.
Nbr. 15. § 3. Népellenes bűntettben bűnös az a joghatósággal bíró közalkalmazott, aki következetesen népellenes, fasiszta-barát hivatali működést fejtett ki." – DOMBRÁDY 2007. 94.

A bíróság felmentette Szombathelyi Ferencet:

- a Nbr. 11. § 1. és 5. pontjában foglalt háborús bűnök vádja alól.

A büntetés:

- 10 (tíz) év fegyház,
- összes ingatlanvagyonának elkobzása,
- nyugdíjigény elvesztésével járó végleges állásvesztés,
- 10 (tíz) év politikai jogoktól való eltiltás.

Az ítélet szerint tehát a volt vezérkari főnök népellenes bűnökben bűnös, azonban háborús bűnökben nem az! A büntetés, ha lehet, még meglepőbb. A háború után a népbíróságok, az eléjük kerülő, a Szombathelyihez hasonlóan magas rangú, katonatiszteket, illetve a magas beosztású közhivatalnokokat, sok esetben halálra, illetve életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. Ehhez képest a háború nagy részét a vezérkari főnöki pozícióban töltött Szombathelyi 10 évi fegyháza enyhe ítélet. Ennek fő okai

a vádak megalapozatlansága, a vádlott és védőjének rátermettsége és egyénisége lehettek.

A bűnösséget kimondó ítélet indoklása:

A vkf. különbíróságát az ő kezdeményezésére hozta létre a kormány. Ez a bíróság eszköz volt a kormányzat kezében a háborúellenes mozgalmak elfojtására. Főként, bár az indoklás szerint sem kellően bizonyítottan, baloldali személyek ellen folytatott eljárást. Mindezzel a Nbr. 15. §. 1. pontja szerint népellenes bűntettet követett el, mert „mint vezető állást betöltő közalkalmazott a nép érdekeit súlyosan sértő jogszabály kezdeményezője volt."[237] Ugyancsak népellenes bűnt követett el a Nbr. 15. § 3. pontja szerint, mert „mint joghatósággal rendelkező közalkalmazott, következetesen népellenes hivatali működést fejtett ki."[238] Ellenben, ezen tevékenységeivel nem követett el háborús bűnt, sem a Nbr. 11. § 1. sem a Nbr. 11. § 5. pontja alapján, mivel a háborúba való fokozottabb

[237] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 96.
[238] Uo.

belesodródást hadsereggel és katonával követhette volna csak el, illetve a megszállt területek lakosságával, valamint a hadifoglyokkal ő maga nem kegyetlenkedett. Márpedig csak azért, mert vezérkari főnök volt, a hadsereg tagjai által elkövetett kegyetlenkedésekért nem tehető felelőssé.

A délvidéki eseményeket követően nem lépett fel kellő eréllyel és gyorsasággal a tetteseket megbüntetendő. „Vádlott bűnössége abban ismerhető fel, hogy akkor, amikor már tisztán állott előtte a délvidéki események képe, behódolva az uralkodó rendszernek, előbb pertörlés iránt tett előterjesztést, utóbb pedig, a per újrafelvétele után, nem rendelte el a főbűnösök előzetes letartóztatását, akiket különben 1944. január 21-i tiszti parancsában maga is súlyosan megbélyegzett,[239] s ezzel lehetővé tette azok megszökését."[240] Ezt a cselekedetét minősítette a népbíróság hivatali bűnpártolás bűntettének a Btk. 478. §-a alapján, mert úgy ítélték meg, hogy

[239] A szökésről MTI közleményt is adtak ki, illetve Szombathelyi törzstiszti értekezleten is elítélte a felelősöket. Erről további részleteket ld. SALY Dezső: *Szigorúan bizalmas! Fekete Könyv: 1939-1944.* Budapest (Anonymus) 1945. 671., 694.

[240] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 102.

szándékosan mulasztotta el hivatali kötelességének teljesítését, vagyis a büntetőeljárás mielőbbi elindítását. Azonban sem felbujtóként, sem tettesként, sem részesként nem tartotta bűnösnek a bíróság Szombathelyit. „Vádlottnak a délvidéki eseményekkel kapcsolatosan felbujtói, tettesi vagy részesi minősége nem állapítható meg, már csak azért sem, mert az irányadó tényállás szerint vádlott csak utólag, olyan időben szerzett tudomást ezekről a rémtettekről, amikor lényegében már lefolytak. Ezt Bárdossyra vonatkozólag megállapította a NOT ítélete (2. old.). Annál inkább áll azonban ugyanez vádlottra, mert ő meg éppen csak Bárdossytól szerzett tudomást az eseményekről. Felbujtásról, tettességről vagy részességről tehát már csak azért sem lehet szó."[241]

„Beszámítást kizáró, vagy büntethetőséget megszüntető ok nincs, miért is vádlott bűnösségét a

[241] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 101.

fentiek szerint meg kellett állapítani, és őt meg kellett büntetni."[242]

Súlyosbító körülményként értékelte a bíróság, hogy a vkf. különbírósága vészbíróságként működött, és működése a demokratikus Magyarország létrejöttét akadályozta, valamint, hogy a délvidéki események nemzetközileg és a szerbek szemében is rontották Magyarország megítélését.

Enyhítő körülményként értékelte a bíróság, hogy Szombathelyi gyakran adott kegyelmet, így Kovács Imre esetében is, illetve, hogy „az akkori rendszer és a németek nyomása alatt tett előterjesztést a délvidéki rémtettek elkövetői elleni bűnvádi eljárás során a per törlése iránt."[243]

A felmentés indoklásának részletes ismertetésétől eltekintek, ugyanis annak szövege nagyrészt már bemutatásra került jelen tanulmányban is. Szombathelyi „Észrevételeit" másolták a népbírósági ítéletbe. Nemcsak

[242] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. Idézi: DOMBRÁDY 2007. 103.
[243] Uo. 104.

egyes mondatokat idéztek tőle, hanem tulajdonképpen szinte az egészet átírták egyes szám első személyből egyes szám harmadik személybe.

3. Szombathelyi Ferenc a Népbíróságok Országos Tanácsa előtt (1946. május 13., 22.)

A tanácsvezető bíró dr. Bojta Béla. Előadó: dr. Sacher Róbert. A tanács tagjai dr. Berend György, Szabó Mihály és dr. Sömjén Pál.

A tárgyalás 1946. május 13-án az iratok ismertetésével, valamint a vád és a védelem képviselőinek beszédeivel kezdődött. A Népbíróságok Országos Tanácsa[244] Bojta-tanácsa sem a vádnak, sem a védelemnek nem engedélyezte, hogy tanúkat idéztessen be, mert „a tényállást további bizonyítás nélkül is tisztázottnak látta."[245] A fellebbviteli tárgyalás folytatását 1946. május 22-re tűzték ki.

3.1. Dr. Kardos János védőügyvéd a fellebbviteli tárgyalást megelőző időszakról

„Az elsőfokú ítélet ellen vád és védelem egyaránt fellebbezéssel élt. Mindkettő fenntartotta eredeti

[244] Továbbiakban NOT.
[245] *Szabad Nép* 1946. május 14.

álláspontját és indítványait. A vád háborús főbűnösnek nyilvánítást és halálbüntetés kiszabását, a védelem pedig, a vádlott teljes felmentését célozta."[246]

A teljes felmentést persze a védő és a védence is csak illúziónak tartotta. Tisztában voltak vele, hogy a volt vezérkari főnököt nem lesz bíróság, amely felmentse a szovjet gyámság alatt működő országban. Szombathelyiben azonban mégis élt a remény, hogy az angolszász hatalmak majd közbelépnek, nem tart már sokáig az orosz uralom. Ez a remény sokakban élt. Dr. Kardos János azonban erre egyáltalán nem volt hajlandó alapozni.

Nem volt hajlandó alapozni, Szombathelyihez hasonlóan, a teljes őszinteségre sem. A volt vezérkari főnök fentebb tárgyalt, a M. kir. honvéd vezérkar főnökének bírósága előtt (1944. október 11-12.) tett kijelentéseit és a népbíróság előtt tett kijelentéseit összehasonlítva, több helyen is találkozunk ugyanazokkal a tetteivel, más megvilágításban. Önellentmondásba nem keveredik, önmagát nem cáfolja, csupán ugyanazon eseményeket helyezi más megvilágításba. Azokat a

[246] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka.

cselekedeteit emeli ki, amik az adott elvárásoknak éppen a leginkább megfelelnek. Remek stratéga, és kiváló taktikus. Ugyanakkor a körülmények áldozata is. „Röviden szólva: a perben – külön összebeszélés nélkül – csak azt és csak annyit adtunk elő szóval is, írásban is, amennyit a védekezés és a védelem szükségessé tett. A majdani olvasó ne hagyja figyelmen kívül, hogy nem politikai véleménynyilvánítás volt a feladatunk, hanem halálos vád ellen védekeztünk és védekezés közben meghajoltunk annyira, amennyire elkerülhetetlenül szükséges volt!”[247]

A védői fellebbezésben[248] Dr. Kardos elsősorban az elmarasztaló ítéletet cáfolta, emellett azonban kicsit elébe is ment az eseményeknek, és az eredeti vád azon részeinek tarthatatlanságára is rámutatott, amelyek alapján halálbüntetést kértek Szombathelyire. A későbbi események igazolták előrelátását.

[247] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka.

[248] A védői fellebbezés, illetve az ítélethirdetés előtt benyújtott védői pótbeadvány, hozzáférhető. Utóbbiban dr. Kardos még egyszer hangsúlyozza Szombathelyi ártatlanságát a vkf. különbíróság ítéleteit illetően, különös tekintettel Schönherz Zoltán ügyére. - HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka.

„Az ügyésszel sem az első fokon, sem a másodikon nem volt sok bajom. Sőt ugyanezt mondhatnám el mindkét bíróságról is, ha a bírói függetlenségnek legalább a töredékére számíthattunk volna. De bizony nem így volt! Megmozdultak a politikai erők. A megmozdulásuk részben látható volt, részben a színfalak mögött ment végbe. Persze csak az előbbiekről tudtunk és csak ezekkel szemben voltunk képesek – annyira amennyire – védekezni."[249]

Dr. Kardos két korabeli újságcikket idéz. Egyikben[250] Schönherz Zoltán húga nyilatkozik arról, hogy ugyan szüleit kedvesen fogadta Szombathelyi, a kegyelmi kérvényt mégis elutasította, őt magát pedig, a volt vezérkari főnök kidobta, e változat szerint, az előszobából. A védőügyvéd rámutat, már az is nagy dolog volt, hogy az elítélt szüleit fogadta a vezérkar főnöke, Schönherz Klára pedig megvesztegetési célzást tett.[251] A másik cikkben[252] a vkf. különbíróságát

[249] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka.
[250] *Szabad Nép* 1946. április 21.
[251] Vö. 223. lábjegyzet, illetve DOMBRÁDY 2007. 89.
[252] *Képes Figyelő* 1946. május 11. Ugyanebben a cikkben a Budapesti Népbíróság ítéletéről is véleményt mondtak, egyszersmind

„vészbíróságnak” nevezik, amely „egész sor halálos ítéletet hozott”. Dr. Kardos ezzel szemben arról ír, a háború alatt száznál kevesebb halálos ítéletet hajtottak végre, vagyis kevesebbet, mint közvetlenül a háború után. A vkf. bíróság pedig, a statáriális bíróságok munkáját vette át, amik csak halálos ítéletet hozhattak, nem úgy, mint a vkf. bíróság.

3.2. Dr. Kardos János védőügyvéd a fellebbviteli tárgyalásról

A sajtó és a politika által felkorbácsolt légkörben dr. Kardos szerint a közvélemény biztosra vette, hogy Szombathelyit halálra ítéli a Népbíróságok Országos

üzentek is a Népbíróságok Országos Tanácsának: „A Népbíróság felállítása óta talán még egyetlen határozat sem váltott ki olyan megdöbbentő csodálkozást, mint a Szombathelyi vezérezredes ügyében kimondott ítélet, mely 10 évi elzárást szabott ki a legsúlyosabb vádakkal terhelt háborús főbűnösre. A közvélemény meglepett fölszisszenése egyszersmind állásfoglalás is volt. A nép tiltakozása a nevében kimondott ítélet ellen nyilván harsányabb és követelőbb lett volna, ha nem bízik benne, hogy még nem mondták ki az utolsó szót Szombathelyi Ferenc bűnperében. Erre csak most május 13-án kerül sor, mikor a Horthy-korszak legmagasabb rangú katonájának a NOT előtt kell számot adnia mindarról, amit magas állásában hazája és a legszentebb emberi eszmék ellen elkövetett.”

Tanácsa. Könnyebbségként élte meg, hogy a tanácsnak öt jogász képzettségű tagja volt, illetve, hogy a tárgyalóteremben alig volt hallgatóság.

„Szombathelyiről csak annyit mondhatok, hogy felülmúlta önmagát! Briliáns és egyben szerény volt! Történelmi távlatokat világított meg és az egyszerű ember nyelvén beszélt! A stratégia legelvontabb fogalmait szemléltetően alkalmazta a kis Magyarország méreteire. A tanácsban négy névtelen zsidó ügyvéd ült és egy öt- vagy hat gyermekes egyszerű bíró. Szombathelyi úgy beszélt velük az államvezetés és a stratégia problémáiról, mintha mind a hatan legalább vezérkari főnökök, a hadtörténelem tanárai és a stratégia professzorai lettek volna! A bírák viszont olyan megértően hallgatták, mintha közöttük – szakemberek között! – a vitának a lehetősége fel sem merülhetne ilyen alapvető kérdésekben, mint amilyenekről a perben szó volt."[253]

[253] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka.

Védőbeszéde[254] után a lapok immár nemcsak Szombathelyit, de dr. Kardost is támadták. Így jelenhetett meg olyan cikk, mint a „Hitler magyar védője”[255], melyben őt magát is a vádlottak padjára ültetnék. 1946. május 17-én, öt nappal a jogerős ítélet kihirdetése előtt, idézést kapott az ÁVO-tól, az Andrássy út 60-ba. Vitt magával mindent, amire letartóztatása esetén szüksége lehetett, azonban végül egy érdektelen ügyben tettek fel neki egy érdektelen kérdést.[256] Ezen ő maga lepődött meg a legjobban. Valószínűleg a megfélemlítés volt a hatalom célja.

„Abból indulva ki, hogy »az ördög nem alszik«, az ítélethirdetésre magammal vittem a túlzott, de nem fölös óvatosságból előre elkészített kegyelmi kérvényt is, mert halálos ítélet esetén maga az Országos Tanács volt

[254] Dr. Kardos János védőbeszédét 1946. május 16-17-i cikkek támadják.
[255] *Új Szó* 1946. május 17.
[256] „Arra nézve hallgattak ki, hogy Kiskunfélegyháza megyei város ügyészi állását 1944. április havában Endre László pártfogoltjával töltötték-e be, avagy igaz az, hogy a kinevezett Kávai Gézát erre a tisztségre én ajánlottam.” - HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka.

jogosítva dönteni a fölött, hogy a kegyelmi kérelmet felterjeszti-e vagy az ítéletet e nélkül végrehajtja."[257]

Erre az eshetőségre már csak azért is készült dr. Kardos János, mivel az ítélethirdetést megelőző napon,

[257] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. A kegyelmi kérvény ugyanitt hozzáférhető. Az aláírók Szombathelyi Ferencné és dr. Kardos János lettek volna. Az alábbiakat hozza fel Szombathelyi védelmében:
„1./ Abban az időben, amikor Szombathelyi Ferenc vezérkari főnök volt, hazánk egyetlen országgal sem került hadiállapotba.
2./ Az ún. csatlós országok közül Magyarország őrizte meg leginkább a függetlenség látszatát, legkevésbé vette át a német birodalom életformáit és politikai módszereit és viszonylagosan a legkisebb erővel vett részt a második világháborúban.
3./ Bármilyen fájdalmasak is a veszteségek, Szombathelyi Ferenc vezérkari főnökségének az ideje alatt a magyar hadsereg csupán egyetlen csatában vett részt, s ettől a csatától eltekintve a magyar katonaságot sikerült a második világháború pusztításától annyira – amennyire távol tartani.
4./ A német hadsereg uralma alatt állott területek közül vitán felül Magyarországon érvényesültek leginkább az emberiesség követelményei, így a lengyelekkel, a hadifoglyokkal és a zsidósággal szemben egyaránt. Ezzel a legtávolabbról sem akarjuk azt mondani, mintha Magyarországon a helyzet ezekben a kérdésekben a kifogástalanságot akár csak meg is közelítette volna, de minden esetre 1944. március 19-ig az emberi élet, a testi épség és az emberi szabadság ellen elkövetett cselekmények Magyarországon bűncselekménynek minősültek és hivatalosan így is kezeltettek.
5./ 1944. március 19-ig Magyarország emberi életben, becsületben és vagyontárgyakban más hasonló országokhoz viszonyítva óriási értékeket takarított meg és ebben a vezérkari főnöknek kétségtelenül jelentős szerepe volt. Akkor, amikor az emberi életnek, a becsületnek és az anyagoknak az esztelen pazarlása kezdetét vette, Szombathelyi Ferenc az állásától már megvált, üldözött bujdosó lett, majd végül rabságba vettetett."

1946. május 21-én, mikor kettesben maradt Bojta Béla tanácsvezető bíróval, megtudta tőle, hogy legjobb esetben is életfogytiglani börtön lesz a büntetés. „Ketten voltunk a szobában, s így megengedte magának azt a kérdést, hogy milyen ítéletre számítok. Én viszont nem engedhettem meg magamnak az őszinte válaszadást, s egyfelől a felmentés indokoltságára, másfelől a büntetés enyhítésének a szükségességére mutattam rá. Bojta azonban komolyan beszélt, s nem csinált titkot abból, hogy csak a halál és az életfogytiglan között való választásról lehet szó."[258]

3.3. Jogerős ítélet (1946. május 22.)

A Népbíróságok Országos Tanácsa a népbíróság korábbi felmentő ítéletét megváltoztatta, és Szombathelyi Ferencet bűnösnek mondta ki a Nbr. 11. § 1. pontja szerinti háborús bűntettben.

A Nbr. 15. § 1. és 3. pontja szerinti népellenes bűntettben, és a Btk. 478. §-a szerinti hivatali hatalommal való visszaélés büntettében korábban hozott elmarasztaló

[258] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka.

ítéletet megsemmisítette, a vádlott ide vonatkozó cselekedeteit a fenti háborús bűntettbe beletartozónak minősítette. A többi fellebbezést elutasították.

Az ítélet: életfogytiglani fegyház.

Az ítéletet csupán hárman írták alá. Dr. Sacher Róbert előadó, dr. Sömjén Pál szavazó, valamint dr. Bojta Béla tanácsvezető. Dr. Berend György és Szabó Mihály szavazók helyett, akadályozottságuk miatt, ugyancsak dr. Bojta Béla tanácsvezető írt alá.

3.4. Indoklás

Az indoklás szerint Szombathelyi, Bartha honvédelmi miniszterrel együtt állapodott meg Keitellel a 2. hadsereg frontra küldéséről. Az, hogy a németek által követelt erők mennyiségét csökkentette, indokolja, hogy a bíróság nem halálbüntetést hozott. Ezen felül a hadsereg kiküldését, a bíróság szerint, a vezérkari főnöknek kötelessége lett volna megtagadni. Ezen felül az országos népbíróság szerint „biztosra vehető, hogy a

politikai tényezők háborús kötelezettséget elvben sem vállaltak a vádlott előzetes megkérdezése nélkül."[259]

Való igaz, hogy a vezérkari főnök véleményének kikérése a döntéshozók érdekében állt, azonban a döntést, ahogy nevük is mutatja, ők hozták, nem pedig a vezérkari főnök. A „biztosra vehetőhöz" hasonló megfogalmazással máshol is találkozhatunk a szövegben, így olvashatunk „lehetett", „volna" végződésű mondatokat, és gyakran feltűnik a „ha" szócska is. Ez a sok feltételes mód még egy laikusban is felveti a kérdést, vajon a bíróság tényekre alapozva hozta-e meg döntését?

A háborúba való fokozottabb belesodródást eredményezte az is, hogy Szombathelyi az utolsó töltényig való ellenállásra szólított fel. Tette ezt annak ellenére, hogy a csapatok felszereltsége, ellátása, ruházata nem volt megfelelő - így a bíróság. Azt azért elismerik, hogy Szombathelyi küzdött a németek által ígért erősítésért, és még arra is utalnak, hogy a döntést csakis Horthy jóváhagyásával hozhatta. Azt azonban elhallgatja az indoklás, hogy Szombathelyi kifejezetten polemizált a német vezetéssel a rugalmas védelem

[259] DOMBRÁDY 2007. 126.

érdekében, mert ő maga is látta, hogy a merev védekezés nem vezet eredményre. Bojta Béla tanácsa, három évvel az események után tudta, mit tett volna a vezérkari főnök helyében: „ha a vádlott Hitler ésszerűtlen álláspontjával szembeszáll, és a visszavonulást arra az esetre, ha a front tartása lehetetlennek mutatkozik, erélyesen követeli, úgy erkölcsi jogot nyert volna ahhoz, hogy azt minden német tiltakozás ellenére végrehajtsa."[260] Ilyen egyszerű.

Az indoklás ezen felül nem mentes a propagandától sem. „Ami a vádlott által hangoztatott, és a népbíróság által kritika nélkül akceptált nézetet illeti, hogy a honvédségnek nincs oka a voronyezsi katasztrófa miatt szégyenkeznie, ez csak a magyar nép egy részének tájékozatlanságára épített rosszhiszemű eufemizmus:[261] mert az összes felszerelések visszahagyásával, fej nélkül menekülő magyar csapatok magatartása a fájdalom érzését keltette mindenkiben, ki a való tényeket szemtanúktól hallotta, vagy Jány hadseregparancsából ismerte. Szégyenkeznie is kellett: de nem a csapatoknak, melyeket úgyszólván védtelenül állítottak szembe egy

[260] DOMBRÁDY 2007. 129.
[261] eufemizmus: enyhítő kifejezés

túlsúlyban lévő, kitűnően felszerelt, végsőkig elszánt és lelkes, saját otthonát védő ellenséggel, hanem a vezetőknek, kik tudatlanságukkal, gerinctelenségükkel és kritikátlan behódolásukkal ezt a tragikus helyzetet felidézték, melyből kimászni nem volt bátorságuk."[262]

A német megszállás idején, a bíróság szerint a vezérkari főnöknek lehetősége lett volna megvalósítani az átállást az orosz oldalra, illetve a mozgósítást a benyomuló német csapatokkal szemben. Ennek elmulasztásával, illetve az ellenállást megtiltó paranccsal elősegítette az ország háborúba való mind fokozottabb belesodródását, amivel a Nbr. 11. § 1. pontja szerinti háborús bűntettet valósított meg.

Ugyancsak a háborúba való fokozottabb belesodródásként értékelte az országos tanács a vezérkari főnök különbíróságának működését, mert az az ország háborús hangulatának fenntartását szolgálta. A vkf. különbírósága, e szerint az értelmezés szerint, kizárólag a német céloknak volt alárendelve, valamint kommunistákat gyilkolt. Szombathelyi védekezését, mely a rend fenntartásának szükségességét hangsúlyozta, és a

[262] DOMBRÁDY 2007. 129-130.

több baloldali elítéltet a pacifizmussal és defetizmussal magyarázta, teljesen figyelmen kívül hagyta az indoklás.

Bojta Béla ezen felül a munkaszolgálatosokkal való kegyetlenkedések mögött is központi utasítást vélt felfedezni. Nem kevesebbet állít az ítélet indoklásában, mint hogy Szombathelyi adott utasítást a munkaszolgálatosokkal szemben elkövetett embertelen bánásmódra.

Az újvidéki razziát illetően az indoklás felelőssé tette Szombathelyit, méghozzá elsősorban azon az alapon, hogy saját tábornokának hitt, a közvéleménnyel szemben. Felmerül a kérdés, melyik hadsereg működne, ha a parancsnok a közvéleménynek hinne, saját beosztottjával szemben.

Fent felsorolt tevékenységeket a bíróság ugyancsak a Nbr. 11. § 1. pontjában meghatározott háborús bűntettnek ítélte, illetve abba beolvasztotta, mert az indoklás szerint eszmei halmazatként értelmezhetők azzal.

A vádlott vétkességét az oroszországi magyar seregtesteknek a helyi lakossággal való kegyetlenkedéseiben, a bíróság, bizonyíték híján, nem

tudta megállapítani. Bár az előzőek folyamán már tapasztalhattuk, a bizonyítékok hiánya nem gátolta meg a bíróságot a bűnösség kimondásában, ezúttal valamiért mégis eltekintettek ettől. Két elképzelhető magyarázatát látom ennek. Az egyik, hogy már így is elegendő indok volt arra, hogy Szombathelyit háborús bűnösnek mondják ki, a másik, hogy amennyiben ezt a kérdést is bővebben kifejtik, az már a halálbüntetés oldalára billentette volna a mércét a szovjet ellenőrzés alatt álló országban.

Az országos népbíróság külön kitér Szombathelyi személyiségére is. „Az Országos Tanács a vádlott katonai egyéniségének jellemzését, melyet a népbíróság kizárólag a vádlott védekezésének kritikátlan elfogadására alapít, nem tartja helyesnek."[263] Ezek szerint felismerték, és elítélték a fent már jelzett tényt, miszerint a budapesti népbíróság csupán nyelvtanilag módosította Szombathelyi „Észrevételeit" a vádlott jellemzésekor. Az országos tanács azonban nem csak kritika alá helyezi az elsőfokú bíróság ítéletét, hanem tovább is megy annál, már-már személyeskedő hangnemben ír a volt vezérkari főnökről, ami akár egy

[263] DOMBRÁDY 2007. 136.

komoly sértéssel is felérne, amennyiben nem egy bírósági ítéletben hangozna el. „Magyarország végzete volt, hogy ilyen, a tényleges erőviszonyokat lemérni abszolút képtelen egyén kezébe volt letéve az ország védelme és sorsa, kinek ósdi nézetei merőben irreális, romantikus elgondolásokon alapultak, kiből hiányzott az önálló gondolkodás képessége, és a tényleges helyzettel számot tartó cselekvés bátorsága. Kinek fantáziája bőbeszédű, ellentmondásokkal telt értekezések írásában élte ki magát, nem pedig a tények és lehetőségek hideg mérlegelésén alapuló ésszerű cselekvésben. Kis vaskalapos volt…”[264]

A büntetés mértékének indoklásban dr. Kardos János szerint az alábbi gondolatmenet is szerepelt: „Indiszkréció folytán olyan hírek kerültek forgalomba, hogy az Országos Tanács halálos ítéletet fog hozni. Ez is befolyással volt az ítéletre. A demokratikus Magyarország bíróságát pártatlanság és magasabb szempont vezeti, és nem tűri, hogy a pártok kiküldött, független bíráit bármely irányban befolyásolják. Ezeknek a körülményeknek és bizonyos enyhítő körülményeknek

[264] DOMBRÁDY 2007. 137.

a mérlegelésével döntött az Országos Tanács akként, hogy halálbüntetés helyett életfogytig tartó fegyházat szabott ki."[265]

Előbbi szakaszt a vizsgált ítélet nem tartalmazza. Ehelyett leírja, hogy a vádlott többszázezer ember halálát és az ország „lemérhetetlen" anyagi pusztulását okozta. A háborús bűntettet egyedül az enyhíti a vádlott esetében, hogy nem volt tudatos, valamint nem egyéni ambíciókból fakadt. A frontra küldött 2. magyar hadsereg létszámának csökkentéséért vívott sikeres küzdelmét is méltányolta a bíróság. Az indoklás kiemeli, hogy az előbb említett enyhítő körülmények miatt nem hozta meg a bíróság a legsúlyosabb ítéletet, vagyis a halálbüntetést. Ezen felül a

[265] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka. *Kis Újság* 1946. május 24. A vizsgált ítéletben a jelzett szakaszt nem találtam, azonban arra bőven találtam példát, hogy a sajtó hatást próbált gyakorolni, és talán hatást is gyakorolt a népbíróságra:
A *Szabad Nép* 1946.05.12-i, „A kirívó igazságtalanságok kerülendők" című cikkében így fogalmaz: „Szombathelyi holnap áll a NOT Bojtha-tanácsa elé. Bízunk benne, hogy Bojtha megfogadja a tanácsot: »kirívó igazságtalanságok kerülendők« és a Szombathelyi mentésére szövetkezett reakciós tisztek tanúvallomásán túl igazságot szolgáltat százezernyi áldozatnak."
Ugyancsak a *Szabad Nép*ben olvashatjuk 1946.05.18-án az „Ítél a NOT – de hogyan?" című cikket: „Nem először kifogásoljuk a NOT ítéleteit… Legfőbb ideje, hogy véget vessen a tanács gyilkosokat és cinkosaikat mentegető működésének." – Kiemelés tőlem.

vádlottat, korára való tekintettel, nem kényszermunkára, hanem életfogytig tartó fegyházbüntetésre ítélte. „Figyelemmel az előbb mondott és a háború ütemét mérséklő magatartására, valamint az alanyi bűnösségnél enyhítő körülményekre, eltekint a legsúlyosabb büntetéstől, a vádlottat életfogytiglani fegyházzal sújtotta, mert koránál fogva kényszermunkára alkalmatlan."[266]

[266] DOMBRÁDY 2007. 138.

4. Szombathelyi Ferenc Vajdaság Legfelsőbb Bírósága előtt (1946. október 22-28.)

Dr. Kardos János már a népbírósági tárgyalások alatt tájékozódott arról, Jugoszlávia milyen jogi háttérrel kérheti ki a volt vezérkari főnököt. Az erre vonatkozó nemzetközi szerződések, és magyar jogszabályok azonban homályosak voltak.

A fegyverszüneti szerződés úgy fogalmaz, hogy kiadatásról a külügyminiszter egyetértésével az igazságügy miniszter intézkedik. A népbírósági törvény szerint a népbíróság jogköre fennáll, míg a kiadatásról nem döntöttek. A magyar büntető törvénykönyv szerint „magyar honos más állam hatóságának soha ki nem adható!”[267] Utóbbi figyelembe vételében dr. Kardos egyáltalán nem bízott. Mindent mérlegelve arra törekedett, hogy mielőbb legyen meg a jogerős ítélet, akár elmarasztaló is, hiszen a jog nem ismeri a kétszeres felelősségre vonást. A kiadatás ennek ellenére

[267] 1878. évi V. tc. 17. § - HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka.

megtörtént.[268] Mikor erről dr. Kardos tudomást szerzett, már nem tudta megakadályozni.[269]

---

[268] Az ügyben egyedül Ries István belügyminiszter szerepe nem kérdéses. A magyar bíróságoknak még a sajtó is a szemére vetette, hogy nem ítélték halálra Szombathelyi Ferencet. Keresni kellett olyan bíróságot, amely megtette. „Az 1945 után lefolytatott katonai perek lényege így csak magából a korszakból, a rendszert igazoló sztálini ideológiából érthető meg. Ezen eljárások célja az éppen aktuális »ellenség« felszámolása volt, de az évek során egyre inkább körvonalazódó valódi szándékban tetten érhető a hatalom következetessége: elsősorban azokat a potenciális ellenfeleket kiiktatni a tisztikarból, akik származásuk, képzettségük, ismereteik révén kétségbe vonhatták a kommunista diktatúra létjogosultságát." ZSITNYÁNYI Ildikó: „A hazáért mindhalálig!" A magyar tisztikar ellen irányuló perek, 1945-1953. In: OKVÁTH Imre (szerk.): *Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában, 1945-1958. Tanulmányok a fegyveres testületek tagjai elleni megtorlásokról a hidegháború időszakában.* Budapest (Történeti Hivatal) 2001. 173.

[269] „Az igazságügy minisztériumban, - nem hivatalosan – azt az értesülést kaptam, hogy a külügyminisztérium ellenzése dacára az igazságügy miniszter a kiadatás iránt intézkedett. Ez az eljárás szembetűnően törvénytelen, a következő okokból:

1./. Szombathelyi sem a vádbeli idő előtt, sem az alatt nem járt sem Zsablyán, sem Újvidéken, tehát ránézve ezek egyike sem lehet »elkövetési hely«!

2./. Szombathelyi ellen magyar népbíróság előtt sokkal súlyosabb és szélesköűbb vádat emeltek, mint az állítólagos karhatalmi visszaélések ügye, ennélfogva az ellene lefolytatandó büntető ügy egységesen a magyar népbíróság elé tartozott.

3./.Így fogta ezt fel a Szövetséges Ellenőrző Bizottság is, s ezért adták ki Szombathelyit Magyarországnak és nem Jugoszláviának.

4./.A magyar népbíróság előtt az eljárás korábban megindult, mint a kiadatási megkeresés megérkezett, így a megelőzés esete forgott fent.

5./.De be is fejeződött a magyar népbírósági eljárás, aminél fogva a kiadatást a kétszeres felelősségre vonás tilalma még az esetre is

Ezt követően igyekezte kijárni, hogy az állam hivatalos megfigyelőt küldjön egykori vezérkari főnöke idegen bíróság előtti tárgyalására. Nem történt meg. „Ott állott a magyar honvédség főparancsnoka nemcsak kiszolgáltatva, hanem teljesen el is hagyatva az ellenség »bírósága« előtt!”[270]

4.1. Kihallgatás a Vajdasági Állambiztonsági Hivatal vizsgálati osztályán, Újvidéken (1946. augusztus 12., szeptember 6-8.)[271]

Az 1946. augusztus 12-i, kihallgatás során Szombathelyit a vkf. különbírósága vonatkozásában

---

kizárta volna, ha a magyar népbíróság Szombathelyit a szóban forgó ügyekben bűnösnek találta volna! A világ minden országának a büntetőjoga kivételt nem ismerően ezen az álláspontón van!
6./. Szombathelyit azonban a magyar népbíróság és az Országos Tanács ártatlannak találta azokkal a vádakkal kapcsolatban, amelyekre hivatkozva a kiadatását kívánta Jugoszlávia! E szerint a Jugoszláv részről netalán támasztott gyanú meg volt cáfolva! Budapesten volt megcáfolva, ahol Szombathelyi a kérdéses időben tartózkodott! Ezek szerint a kiadatási kérelem alaptalansága bíróságilag meg volt állapítva!” - HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka.

[270] HL Personalia VII/251. dr. Kardos János hagyatéka.

[271] A kihallgatás jegyzőkönyve nyomtatásban olvasható: GYÖRKEI Jenő: *Idegen bírák előtt. Szombathelyi Ferenc újvidéki pere és kivégzése.* Budapest (Zrínyi) 2002. Továbbiakban: GYÖRKEI 2002.

illetékességéről kérdezték. Szombathelyi állította, nem volt kapcsolata a bírósággal, csupán kötelessége volt, hogy az ott hozott ítéleteket aláírja. Ezeket mindig lelkiismeretesen áttanulmányozta, és ahol lehetett, kegyelmet adott. Jogi kérdésekben dr. Babos József ezredesre támaszkodott, aki, katonai ügyészként segítette a munkáját. Szombathelyi itt is elmondja, a vkf. különbírósága, a rögtönítélő bíróságokhoz képest enyhítést jelentett.

A bácskai razziáról feltett kérdésre Szombathelyi elmondta, hogy Keresztes-Fischer belügyminiszterrel és Bartha Károly honvédelmi miniszterrel közösen hozták meg a döntést a razziáról, azonban Feketehalmy-Czeydnernek nem adott parancsot megtorlásra, csupán a rendőrség és csendőrség munkájának megsegítésére.

1946. szeptember 6-án a kihallgatást 1 órakor megszakították, majd másnap folytatták a jegyzőkönyvet. Ebből arra következtethetünk, hogy ezen a napon a kihallgatás csak délelőtt folyt.[272] A kihallgatók először

[272] Másnap, 1946. szeptember 7-én reggel 9-től éjjel 23:30-ig faggatták Szombathelyit. Közben 12:00 órától 16:00 óráig, illetve

ismét a vkf. különbíróságának ügyeiben való illetékességéről kérdezték Szombathelyit. Ő kijelentette, hogy hazafiakat nem üldözött ez a bíróság, azonban a szabotázs akciókat büntette. „Ha a szabotázs akciókat, mint például a vasút forgalom elleni akciók, kendertárolók, gabonatáblák felgyújtását és hasonlókat hazafias akcióknak tekintik, akkor mondhatom, hogy az ilyeneket büntettük."[273] Szombathelyi ismét kiemeli, hogy a katonaság elleni akciókat azért sem engedhette meg, mert erős honvédséggel akart átállni az ellenkező oldalra. A bíróság működését részletesen elmondta. Eszerint a vkf. különbíróságának a székhelye Pesten volt, ahonnan, ha kellett, kiszállt egy-egy tanács. Tanácsból összesen négy volt. Egy tanács három tagból állt. Ezek őrnagyok, századosok, az elnök pedig rendszerint ezredes volt. A tárgyalást egy hadbíró vezette, akit Szombathelyi katonai ügyésze jelölt ki. A bácskai tanácsnak, mely Szabadkán működött, a vezetője, Dominich őrnagy volt. Kommunisták akasztására nem emlékezett, azonban

18:00 órától 20:00 óráig szünetet tartottak. A kihallgatás utolsó napján megint csak délelőtt kérdezték a volt vezérkari főnököt. 1946. szeptember 8. 12:30 az utolsó bejegyzés a jegyzőkönyvben.

[273] GYÖRKEI 2002. 99.

Svetozar Marković esetében rémlett neki, hogy Ćirić püspök közbenjárt valakiért, de Popović Milán nem javasolta kegyelemre. Megerősítette, hogy azért nem büntetett senki, mert kommunista, csupán azért ha szabotázsakciót követett el.

A kémelhárításra, mint a terrorista rendszer irányító szervezetére vonatkozó kérdést röviden elhárította, mikor kijelentette, kinevezésekor összehívta a vezérkart és közölte, „én nem tűrök semmiféle atrocitást, erőszakot, kínzást, sem tömeges letartóztatást."[274] A kémelhárításhoz beosztott csendőrnyomozók részvételéről bizonyos atrocitásokban hallott.

A szláv és zsidó lakosság munkaszolgálatra hurcolásáról feltett kérdésre Szombathelyi elmondta, hogy a döntés a kormány, a végrehajtás a honvédelmi miniszter hatáskörébe tartozott. Hallott róla, hogy a zsidókkal rosszul bántak, ezért is helyezte Tanító Bélát felügyelőként a zsidó munkaszolgálatos alakulatok mellé. A vizsgálatok legtöbbször nem vezettek eredményre, mert társaik fedezték a kegyetlenkedőket, azonban Szombathelyi emlékei szerint, ha parancsnokokat nem is,

[274] GYÖRKEI 2002. 101.

de alacsonyabb rangúakat ítélt el a vkf. különbíróság zsidók ellen elkövetett cselekményekért. A zsidóságon kívül Szombathelyi nem tudott arról, hogy más nemzetiségekkel szemben is lettek volna „különleges célok".

1946. szeptember 7-én egész nap folyt a kihallgatás.[275] Az első kérdés kissé provokatív módon így hangzott: „Kinek a döntése alapján lettek a politikai elítéltek és a Népfelszabadító Mozgalom tagjai a keleti fronton büntető alakulatba irányítva, és miért engedélyezte, hogy ott ők közvetlen fizikai bántalmazásnak legyenek kitéve?"[276] Erre Szombathelyi kijelentette, hogy az alakulatokat nem ő hozta létre, a fronton pedig német parancsnokság alatt működtek. Arról tudott, hogy veszélyes helyeken, így aknaszedésnél alkalmazták őket, arról azonban nem tudott, hogy tagjait

[275] Ld. a 272. lábjegyzetet.
[276] GYÖRKEI 2002. 104. A kérdést azért ítélem provokatívnak, mert egyben állítás is. Tényként kezeli, hogy Szombathelyi jóváhagyásával bántalmazták a büntetőalakulatok tagjait, köztük politikai elítélteket. A kérdés csak arra vonatkozik, miért tette ezt.

kiirtották volna, „arra nem volt parancsuk."[277] Személyes frontlátogatásakor felhívta a figyelmet az emberséges bánásmódra, arról azonban fogalma sem volt, hogy a Bácskából kivittek volna politikai elítélteket, így szerbeket, a frontra.

A továbbiakban, egészen a kihallgatás másnapi végéig a kérdések a bácskai razziákra vonatkozóan hangzottak el. Először is, hogy miért került rájuk sor? Szombathelyi kijelentette, a razziáról a belügyminiszter döntött, őt csak, mint alárendeltet kérték, adjon katonaságot hozzá. A végrehajtással éppen azért bízott meg egy magas beosztású tisztet, Feketehalmy-Czeydnert, akit egyébként óvatosnak ismert, mert el akarta kerülni a túlkapásokat. Ezen felül ő kormánybiztos kirendelését is javasolta, amit azonban éppen a belügyminiszter utasított el, mondván, úgyis ott vannak az ispánok.

Szombathelyin számon kérték 1942. január 6-i parancsát, melyben tisztogatást és megtorlást rendelt el Feketehalmy-Czeydnernek. Erre a volt vezérkari főnök kijelentette, nem emlékszik, hogy megtorlást rendelt

[277] GYÖRKEI 2002. 104.

volna el. Ő csupán alárendelte Feketehalmy-Czeydnernek a csendőrséget és rendőrséget, hogy a vezetés egy kézben legyen, és a felelősség kérdéséhez ne férjen kétség. Erre a fegyveres erők felhasználásáról szóló törvény értelmében lehetősége volt. Feketehalmy-Czeydnert szembesítették a kérdés kapcsán Szombathelyivel. Az altábornagy elmondta, táviratban érkezett a parancs a vezérkari főnökségről, így azon aláírás nem volt, csak azonosító szám. Ennek alapján Szombathelyi feltételezte, hogy a hadműveleti osztály főnöke[278] adhatta ki a nevében, és a háta mögött a parancsot.

A Fóthy Ferenc alezredesre vonatkozó kérdésre Szombathelyi úgy fogalmaz, „az egész sajkási razziának volt a rossz szelleme, mert ő állandóan lázította a honvédeket és rábeszélte őket, hogy kegyetlenkedjenek."[279]

A délután folyamán ismét szembesítették Szombathelyit és Feketehalmy-Czeydnert. A volt vezérkari főnök elmondta, Czeydner jelentéseiből számára mindig az ragadt meg leginkább, hogy harcok

[278] Sáska Elemér vezérkari ezredes.
[279] GYÖRKEI 2002. 108.

folynak a Bácskában. Az altábornagy kijelentette, január 11-12-én összesítő jelentést küldött a vezérkari főnöknek, melyben a partizánok veszteségét 500-600-ban, a saját veszteségeit körülbelül 30 főben jelölte meg. Szombathelyi szerint valóban szó volt 600-700 fogolyról, de nem halottról. A volt vezérkari főnök elmondta, hogy Czeydner jelentéseit, bár azokat közvetlenül is megkapta, továbbította a honvédelmi miniszternek. Állítása szerint a kormányzó, Keresztes-Fischer Lajos tábornokon, szárnysegédjén keresztül, szintén tájékozódott a történtekről, méghozzá ugyancsak Czeydner jelentései alapján. A szükségtelen fegyverhasználatot, vagyis a kegyetlenkedéseket nemcsak nem említették a jelentések, de kifejezetten tagadták azt. Szombathelyi elmondta, január 10-én, miután a belügyminiszter értesítette, hogy ártatlanokat gyilkol a honvédség, utasította Czeydnert, ne kövessenek el jogellenes kivégzéseket, illetve erőszakoskodásokat. Czeydner szerint sem erre, sem másra vonatkozóan aznap parancsot nem kapott.

Az este folyamán már a razzia kiterjesztéséről Újvidékre volt a téma. Szombathelyi kijelentette: „Nekem nem volt gyanús semmi, mert teljesen

megbíztam Czeydnerben és azt gondoltam, hogy ahol Czeydner ott van, nem történhet jogtalanság. Amikor a belügyminiszter atrocitásokról beszélt, nem tulajdonítottam neki nagyobb figyelmet, mert amikor a civil közigazgatás a fegyveres erők beavatkozását kéri, akkor mindig jajgatnak, hogy a fegyveres erők erőszakoskodnak. Én csak az alám rendelt parancsnokomban bízhattam meg."[280] Szombathelyi még egyszer kijelentette, hogy Czeydner, miután a zsablyai razzia után, 1942. január 14-én, vagy 15-én,[281] nála járt, tagadta, hogy atrocitások történtek volna, ugyanígy tett az újvidéki razzia után is. „1942 áprilisáig, illetve májusáig nem volt tiszta képem az eseményekről, amikor elküldtem a katonai ügyészt, hogy a dolgokat kivizsgálja."[282] A razzia kiterjesztését január 12-én a belügyminiszter sem kérte volna, ha tud a zsablyai

[280] GYÖRKEI 2002. 112.
[281] Feketehalmy-Czeydner Ferenc szerint 1942. január 17-én rendelték Budapestre, ekkor kapott parancsot a razzia kiterjesztésére Újvidékre. Feketehalmy-Czeydner Ferenc és társai peranyaga ABTL V-87992/1 152.
[282] GYÖRKEI 2002. 112.

kegyetlenkedésekről.[283] Szombathelyi kiemeli, hogy megint csak feladatul kapta, hogy csapatokat adjon a razzia számára, azt nem saját elhatározásából tette. Külön hangsúlyozza, hogy a megbeszélésen a honvédelmi miniszter is jelen volt. „Az ő hozzájárulása nélkül nem rendelkezhettem volna a fegyveres erők felhasználásáról."[284]

A kihallgatási jegyzőkönyvek kétségtelenül legérdekesebb részhez érünk. Az 1942. január 15-i parancsról faggatják Szombathelyit. Ebben szerepel a „megtorlás", „tisztogatás" és a „kirívó jogtalanságok" kifejezés is. Ez az a parancs, amit a Budapesten folytatott népbírósági tárgyalások során többször is fel akartak használni Szombathelyi ellen, azonban akkor még nem volt meg. Szombathelyi először itt is tagadja, hogy ilyen parancsot adott volna, azonban, miután felolvassák neki, beismeri, hogy kiadott ilyet. „A január 15-i parancsában miért rendelte el a »legszigorúbb eljárás alkalmazását a tisztogatás és a megtorlás során«? Arról nem tudok

[283] Az első hivatalos megkeresés Bárdossy László miniszterelnöktől érkezett Szombathelyihez 1942. január 22-én arról, hogy kegyetlenkedések történnek.
[284] GYÖRKEI 2002. 114.

semmit, nem volt rá semmi okom. Utólag gondoltam rá, mivel a szöveget nekem felolvasták, hogy ilyen parancsot adtam ki."[285] Szombathelyi magyarázata szerint a „legszigorúbb eljárás és megtorlás" alatt a fegyveres támadásra válaszul adható fegyverhasználatot értette. A „kirívó jogtalanságok kerülése" kifejezés pedig a megtorlást volt hivatva enyhíteni. Az alatt, hogy „a megtorlás ne menjen át az »indokolatlan kegyetlenségbe és vérontásba«"[286], azt értette, hogy „ne történjen meg az, ami Újvidéken megtörtént."[287] Szombathelyi azzal védekezik, azért rendelt el megtorlást Újvidéken, mert a zsablyai razzia során a partizánok rálőttek a katonákra a pincékből és padlásokról, legalábbis a jelentésekben ez állt.

Az újvidéki razzia során Czeydner jelentéseiben szó sem volt kegyetlenkedésekről, sőt, azt írta, minden rendben folyik. Bárdossy miniszterelnök felszólítására

[285] GYÖRKEI 2002. Ezek szerint, a budapesti népbírósági tárgyalásokkal ellentétben az újvidéki tárgyaláson már a vádlók kezében volt Szombathelyinek ez a távirata.
[286] Uo. 115.
[287] Uo.

Szombathelyi táviratozott is Czeydnernek a razzia másnapján, hogy ne történjenek kegyetlenkedések.

Milan Popovićról kérdezték még a volt vezérkari főnököt, aki elmondta, hogy az ő véleményét kérte ki többször is, mikor szerbekkel kapcsolatos ügyekben kellett döntetnie. Ćirić bácskai püspökkel is kapcsolatban állt, aki a kegyelmi kérvényeket tolmácsolta, ezen kívül két ízben meg is látogatta a püspököt, mikor Újvidéken járt.

1946. szeptember 8-án, a kihallgatás utolsó napján újabb szembesítésre került sor Szombathelyi és Feketehalmy-Czeydner között. Szombathelyi először azt vallotta, január végén járt nála az altábornagy, azonban atrocitásokról nem beszélt, és ilyenek kivizsgálására ő nem adott parancsot. Harcokról volt szó, ő pedig írásbeli jelentést kért. Czeydner ezzel szemben kijelentette, január 28-án, vagy 29-én, mikor Szombathelyivel tanácskozott, két „disznóságot" is elmondott, ami a razzia során történt. Az egyik Zöldy esete, a másik a strandon történtek voltak. Ezek esetében Szombathelyi közigazgatási vizsgálatot javasolt neki, melyre

vonatkozólag a vezérkari főnök elmondta neki, hogy a büntetést tapasztalata szerint a háború utánra kell hagyni. Az atrocitások miatt a razzia január 30. vagy 31. helyett már 29-én befejeződött. Czeydner idézte is a vezérkari főnököt: „»fejezd már be a razziát«."[288] Szombathelyi, Czeydner vallomása után a január 29-i találkozójukról azt vallotta: „utólag eszembe jutott, hogy akkor volt szó bizonyos atrocitásokról, Zöldyről és az esetről a strandon… instrukciókat adtam Czeydnernek, hogy hivatalos ügyészi eljárás formájában vizsgálja ki az atrocitást, és hogy a különleges eset miatt az eljárást és a büntetéseket esetleg halasztassék el a háború végére,… Igaz, hogy azt mondtam, hogy én is végeztem ilyen adminisztratív ügyészi eljárást az oroszországi Kárpátok előterében."[289]

A kihallgatók szerint az V. hadtest katonai bírósága halálra ítélt két vagy három honvédet a razzia során elkövetett tetteik miatt. Az ítélet végrehajtását Bajnóczy József, Szombathelyi tudtával nem kívánatosnak nevezte telefonban, mikor Czeydnernek

[288] GYÖRKEI 2002. 119.
[289] Uo. 119-120. Kiemelés tőlem.

utasítást adott, hogy gyakoroljon kegyelmet. Szombathelyi minderre nem emlékezett.

Arról, hogy miért csak két évvel az események után került sor a felelősök bíróság elé állítására, Szombathelyi elmondta, már 1942 áprilisában elrendelte Babos Józsefnek, hogy indítson vizsgálatot. Ezeknek 6 hét után lett eredménye, amik alapján Szombathelyi eljárást indíttatott Feketehalmy-Czeydner, Grassy és Deák ellen. „A kormányzó az eljárás megszüntetését rendelte el mind a három személy esetében. Az eljárás megszüntetése tisztán politikai volt, ugyanis nem volt szerencsés, hogy amikor mozgósítás volt folyamatban a Szovjetunió ellen, a gaztett miatt folt essék magas katonai vezetőkre."[290]

A kihallgatás utolsó napjának végén egy rövid Szombathelyi-önéletrajzot olvashatunk.[291]

[290] GYÖRKEI 2002. 120.
[291] Az önéletrajzot e munka elején teljes terjedelmében közöltem.

4.2. A vádirat (1946. október 18.)[292]

A vádiratot Vajdaság Autonóm Tartomány Ügyészsége nevében a Vajdaság ügyésze, dr. Slavko Kuzmanović nyújtotta be Vajdaság Legfelsőbb Bíróságának. Az ügyészség a nép- és államellenes bűntettekről szóló 2. számú törvény 13. paragrafusa 1. cikkelyére alapozta a vádat.

A vádlottak: Szombathelyi (Knausz) Ferenc, Feketehalmy-Czeydner Ferenc, Grassy József, Gaál Lajos, dr. Zöldy Márton, dr. Bajsay (Bauer) Ernő, dr. Nagy Miklós, Bajor (Bauer) Ferenc, Perepatić Pál.[293]

---

[292] A vádirat teljes terjedelmében olvasható magyarul: GYÖRKEI 2002. 77-96. Benyújtásának dátuma az ítélet szerint 1946. október 13. Az ítéletben Szombathelyi-Knausz Ferenc és vádlott társai elleni vádiratként nevezik meg, ezt a kifejezést azonban a tárgyalt vádiratban nem találtam.

[293] Feketehalmy-Czeydner Ferenc, vitéz (1890-1946) vezérezredes. 1941. 08. 20. – 1942. 08. 20. között a (szegedi) V. hadtest parancsnoka.
Grassy József (1894-1946) vezérőrnagy. A razziák idején Újvidék város katonai parancsnoka. Az 1942 júniusa és novembere között a XIII. honvéd hadosztály parancsnokaként elkövetett kegyetlenkedéseiért is felelősségre vonták.
Gaál Lajos (1895-1946) csendőr alezredes. Az újvidéki csendőriskola parancsnoka.
Zöldy Márton, dr. (1912-1946) csendőr százados. Újvidéken a razzia idején egy csendőrjárőr parancsnoka.

Érdekes módon, bár valószínűsíthetően csak adminisztrációs figyelmetlenség folytán, minden vádlott esetében feltüntették, hogy jelenleg börtönben van, egyedül Szombathelyi esetében nem.

A vádirat első része általában a magyar jobboldalt támadja és a visszacsatolt Délvidéken történt erőszakos eseményeket taglalja. Ezután személyenként felsorolja, kit milyen bűnök elkövetésével vádol. A vádirat ezen részéből csak a Szombathelyi Ferencre vonatkozó vádak ismertetésére szorítkoztam.

Az általános bevezető egészen 1919-ig nyúlik vissza, mikor is „Magyarország uralkodó klikkje: a feudális arisztokrácia, a magas klérus, a nagyburzsoázia és a volt osztrák-magyar tisztek katonai klikkje,… fegyveres lázadást szerveztek a népi kormány ellen…

Bajsay (Bauer) Ernő, dr. (1893-1946) 1941-1944 között Bács-Bodrog megye alispánja.
Nagy Miklós, dr. (1887-1946) 1941-1944 között Újvidék polgármestere.
Bajor (Bauer) Ferenc (1883-1946) vezérőrnagy. A katonai közigazgatás alatt, vagyis 1941. április 17. és 1941. augusztus 30. között Újvidék katonai parancsnoka.
Perepatić Pál (1908-1946) kereskedő. Az újvidéki razzia alatt az igazoló bizottság tagja.

Horthy Miklós véres terrorját a magyar dolgozók és parasztok kiömlött vére patakokban jelezte… Vádlottak már akkor kitűntek kegyetlenségükkel… A terrorista katonai klikk középpontja és később oszlopa lett a fasiszta mozgalomnak, amely… borzalmas terrort gyakorolt a kizsákmányolt magyar dolgozó tömegek felett."[294] A továbbiakban az ügyész a revizionizmust, mint a szociális kérdésekről való figyelemelterelést írja le, sérelmezi, hogy a magyar kormánykörök támogatták az olaszokat balkáni terveikben, majd kijelenti, hogy a magyar fasizmus *(sic!)* „a háborús tűzvész előkészítésének eszközévé vált Európának ezen részén"[295]. A visszafoglalt Délvidékről így ír: „Jugoszlávia aljas megtámadása után, a fékevesztett szoldateszka…[296] megkezdte embertelen akcióit, fosztogatva és gyilkolva az ártatlan bácskai lakosságot… Tömeges kivégzéseket rendeztek… Az egész megszállás ideje alatt pokoli erőszakot követtek el a megszállt Bácskában"[297] Ezen eseményekben minden vádlottnak

[294] GYÖRKEI 2002. 79. Kiemelés tőlem.
[295] Uo. 80.
[296] szoldateszka (olasz): katonai uralom, kíméletlen katonaság
[297] GYÖRKEI 2002. 81. Kiemelés tőlem.

meghatározó szerepet tulajdonít. A korszakban hódító útjára induló propaganda sem hiányozhat a vádiratból: „A szabadságszerető népek – élükön a Szovjetunióval – kiharcolták a győzelmet a gyűlölt fasiszta hódítók felett."[298]

Szombathelyit magát az ügyész az alábbi bűnökkel vádolta:

- A Kárpát-csoport parancsnokaként a Szovjetunió területén az ártatlan lakosság elpusztítását, valamint a Vörös Hadsereg katonáinak kínzását és kivégzését rendelte el.[299]

- A vezérkar főnökeként Németországot támogatta a háborúban. Parancsnoksága idején „a magyar

[298] GYÖRKEI 2002. 82.

[299] Még ha feltételeznénk is, hogy a volt vezérkari főnök kiadatása Jugoszláviának törvényes volt, akkor is értetlenül fogadhatnánk ezt a vádpontot. A háborús bűnösöket, a nemzetközi megállapodás értelmében, abban az országban kellett felelősségre vonni, ahol tettüket elkövették. Bár Szombathelyi a délvidéki razzia alatt egyszer sem tartózkodott a helyszínen, mégis kapcsolatban állt a kegyetlenkedések irányítóival, így érthető, hogy miért vádolták meg őt a jugoszlávok. A Szovjetunió területén való működéséért azonban semmilyen formában nem vonhatta volna felelősségre az újvidéki bíróság, hiszen ahhoz egész egyszerűen semmi köze, de jogalapja sem volt.

fasiszta egységek"[300] *(sic!)* kegyetlenkedtek, gyilkoltak és fosztogattak.

- „Különleges rögtönítélő bíróságot hozott létre, amely az ő közvetlen vezetése és felügyelete alatt működött,… elutasította, hogy a halálra ítélt nemzeti hősnek, Svetozar Markovićnak kegyelmet adjon."[301]

- Részt vett azon a tárgyaláson, melyen a sajkási razziáról döntöttek. Feketehalmy-Czeydnernek olyan utasítást adott, ami szerint a legszigorúbb módszereket alkalmazhatják, „ennek az lett a következménye, hogy tömegmészárlás történt."[302]

- A razzia kiterjesztéséről hozott döntésben is részt vett. Feketehalmy-Czeydnert ekkor már úgy bízta meg, hogy tudta *(sic!)*, milyen véresen hajtotta végre a sajkási razziát, és ugyanilyen eljárásra sarkallta, majd jóváhagyta az általa kidolgozott tervet.

- Óbecsén is az ő részvételével hozott döntés alapján tartottak razziát 1942. január 26-28-án.

---

[300] GYÖRKEI 2002. 82.
[301] Uo. 82-83. Kiemelés tőlem.
[302] Uo. 83.

- „Megtartotta a honvédség katonai szervezetében a munkaszolgálatos egységeket."[303]

- Mint a háborús bűntettek kezdeményezője, az elkövetők bíróság elé állítását akadályozta, majd látszateljárást rendezett, de lehetőséget hagyott, hogy a vádlottak elmeneküljenek.

„Ezen tetteivel és cselekedeteivel Szombathelyi (Knausz) Ferenc… elindítója, szervezője volt a halálbüntetések kiszabásának és végrehajtásának, parancsot adott Jugoszlávia lakosságának üldözésére, bántalmazására, tömeges kivégzésére, fosztogatására és kényszermunkára történő elhurcolására. Ezekkel háborús bűntettet követett el."[304]

4.3. Az ítélet (1946. október 30.)[305]

A Vajdasági Legfelsőbb Bíróság részéről az elnök, Varga Péter, a bíró, Kovács Kálmán, valamint a

[303] GYÖRKEI 2002. 84.
[304] Uo. 84. Kiemelés tőlem.
[305] Az ítélet teljes terjedelmében olvasható magyarul: GYÖRKEI 2002. 123-163. Ennek ismertetésénél is csak a Szombathelyi Ferencre vonatkozó részekre szorítkoztam.

tanács harmadik tagja, Stevan Krdžalia voltak azok, akik meghozták az ítéletet. A tárgyaláson a vádat dr. Gyetvai Károly, vajdasági államügyész-helyettes, és Žarko Matijašević újvidéki körzeti ügyész képviselte.[306] Szombathelyi Ferenc Perepatić Pállal kapott közös kirendelt védőügyvédet. A tolmács Petar Aranicki körzeti bíró volt. Feltűnő, hogy a bíróság tagjai közt nagyobb részt vannak magyarok, mint szerbek.

Szombathelyit, aki az ítélet kihirdetésekor vizsgálati fogságban volt, vádlott társaival együtt bűnösnek mondta ki a bíróság. Az ítélet rendelkező részében a volt vezérkari főnököt az alábbiakban találták bűnösnek:

- „A magyar fasiszta hadsereg *(sic!)* Kárpát-csoportja parancsnoki minőségében rátámadt a Szovjetunióra, és ott tudomásul vette és engedélyezte saját csapatának gaztetteit és terrorját."[307]

[306] Ahogy a Budapesti Népbíróság előtti per esetében is, itt is azt kell látnunk, hogy kicserélődött az ügyész személye a vádirat benyújtása óta.
[307] GYÖRKEI 2002. 126.

- A honvédség[308] vezérkari főnökeként támogatta Németországot a háborúban. Parancsnoksága alatt a magyar honvédség embertelenségeket, gyilkosságokat és fosztogatásokat hajtott végre.

- „Különleges bíróságot hozott létre, amely az ő közvetlen vezetése és felügyelete alatt véres terrorral… azt a célt szolgálta, hogy eszköz legyen a haladó mozgalmak elfojtására és megsemmisítésére. Ez a bíróság csupán az elfoglalt Bácska területén kb. 200 hazafit ítélt halálra."[309]

- Részt vett a Bácskában tartandó razziáról hozott döntésben. Az ő, Feketehalmy-Czeydnernek tett, „bizalmas közlésének" eredményeképp, mely szerint végezhetnek megtorlást, bántalmazták és végezték ki az ártatlan lakosságot.

- Ugyancsak részt vett a razzia kiterjesztéséről hozott döntés meghozatalában. „A razziát Czeydner Ferencre bízta, akiről tudta *(sic!)*, hogy milyen véres módszerekkel hajtotta végre a razziát Sajkás

[308] A honvédséget az ítélet következetesen „magyar fasiszta hadseregnek" nevezi. Ennek további idézésétől, tekintettel a folyamatosan szükségesnek ítélt „*(sic!)"* beszúrásokra, eltekintettem.
[309] GYÖRKEI 2002. 126. Kiemelés tőlem.

kerületben."[310] Jóváhagyta a Feketehalmy-Czeydner által kidolgozott „véres tervet", mely alapján 1942. január 21-23. között Újvidéken kb. 1000, 1942. január 26-28. között Óbecsén pedig kb. 200 ártatlan személy öltek meg.

- Saját, és vádlott társai felelősségének eltussolására először halogatta a bácskai vérengzés ügyében indítandó bírósági eljárást, majd megakadályozta az ítélethozatalt, végül pedig látszateljárást szervezett, és megadta a lehetőséget, hogy a vádlottak Németországba szökjenek.

„Ezen tevékenységével és cselekedeteivel… Jugoszlávia népeivel szemben halálbüntetések kezdeményezője, szervezője volt. Utasítást adott azok végrehajtására, elfogatásokra, kínzásokra, tömeggyilkosságokra, fosztogatásokra, kényszermunkára és ezekkel a cselekedeteivel háborús bűnöket követett el."[311]

A bűnösséget a nép- és államellenes bűntettekről szóló törvény 2. §-a 3. pontja és 3. §-a 3. pontja alapján

[310] GYÖRKEI 2002. 127.
[311] Uo. 128.

mondták ki. A büntetést ugyanezen törvény 4. pontja alapján szabták ki.

Az ítélet golyó általi halál és teljes vagyonelkobzás.

Az indoklás általános részének bevezető gondolatai erősen emlékeztetnek a magyar népbíróság ítéletének indoklásában foglaltakra. A különbség annyi, hogy ez esetben nemcsak a politikai állásfoglalás, de a nemzetiségi kérdés is előtérbe került. Eszerint az egykori Monarchia vezető rétege nem akart „belenyugodni abba, hogy kizsákmányolásukat szűk határokkal megkisebbített területen végezzék."[312] Ezért állították be úgy, mintha minden rosszért az első világháború utáni béke lenne felelős.[313] A továbbra is fasisztaként jellemzett magyarok az egész „megszállás" alatt irtották Bácska lakosságát. „Terrorista szervezeteik"[314] nemcsak a rendőrség, csendőrség és kémelhárítás, hanem a főispánok,

[312] GYÖRKEI 2002. 156.
[313] Az indoklás kitér arra is, hogy az ügynek meg tudták nyerni a környező országokban élő magyarság egy részét is. Nem meglepő módon.
[314] GYÖRKEI 2002. 157.

alispánok, körzeti elöljárók, községi jegyzők stb. voltak. „A magyar megszállók… a szlávok és a zsidók mellett az összes szabadságszerető elemet akarták megsemmisíteni."[315] Ennek eszköze volt a vkf. különbírósága. A bácskai razziák pedig a helyi vezetők „felnagyított, hazug jelentései alapján"[316] indultak meg.

Az ítélet indoklása alapján rekonstruálhatjuk, Szombathelyi mivel védekezett az ellene felhozott vádakkal szemben a tárgyaláson. Először is elmondta, hogy csapatait a Szovjetunió területén csak a Dnyeszterig vezette. Az onnan továbbnyomuló gyorshadtest felett nem parancsnokolt. Tagadta, hogy hadifoglyaik lettek volna, valamint, hogy csapatai a helyi lakossággal embertelenül bántak volna. Hasonlóképpen visszautasította a vádat, miszerint ő dolgoztatta volna a munkaszolgálatosokat a legveszélyesebb helyeken. Elismerte, hogy a vkf. különbíróságának vezetőjét az ő javaslatára nevezték ki, illetve, hogy Bácskában is hoztak halálos ítéleteket, azonban rámutatott, hogy a vkf. különbírósága, és annak működése hatályos

[315] GYÖRKEI 2002. 157. Kiemelés tőlem.
[316] Uo. 156-157.

jogszabályokon, törvényes kereteken belül működött, és a statáriális bíróságokhoz képest, melyek csak halálos ítéletet hozhattak, enyhítés volt. A katonaság gyengítését nem tűrhette, mivel erős hadsereget akart átállítani az angolszászok, majd a szovjetek oldalára. A bíróság által javasolt kegyelmi kérvényeket mindig jóváhagyta. „Svetozar Marković népi hős esetében… az akkori szerb követ a fasiszta magyar parlamentben, Milan L. Popović neki azt mondta, hogy Svetozar Marković azt nem érdemli meg, mivel ő a világ leggonoszabb embere."[317] A bácskai razziákkal kapcsolatban tagadta, hogy Zsablyán megtorlást rendelt volna el, Újvidékre vonatkozóan pedig abban az értelemben használta a „megtorlás" szót, hogy fegyveres támadás és szökés esetén lehet fegyvert használni. A felelősök bíróság elé állítását nem ő, hanem a politikai tényezők akadályozták meg.

A bíróság Szombathelyi védekezését nem találta helytállónak. A „fasiszta csoportok" kegyetlenkedéseit a keleti fronton mind a lakosság, mind a hadifoglyok tekintetében nyilvánvalónak tekintették, és ez esetben Szombathelyi részéről már az is beismeréssel ért fel,

[317] GYÖRKEI 2002. 140.

hogy nem tagadta, a Kárpát-csoport parancsnoka volt. „Ez a bíróság azon az álláspontón van, hogy a főparancsnok felelős csapatainak minden gaztettéért."[318] Ugyanígy találták bűnösnek a munkaszolgálatosokkal szembeni kegyetlenkedések esetében is. A vkf. különbíróságát illetően a bíróság azon az álláspontón volt, hogy Bácskában ennek működése csupán a „legjobb hazafiakat" és „haladó elemeket" sújtotta halálbüntetéssel, illetve sokévi börtönnel, ezzel szemben a jobboldaliakat, ha éppen felelősségre vonták, enyhébb büntetéssel sújtották csak. Nem fogadta el a bíróság Szombathelyi azon védekezését sem, hogy a honvédséget a szövetségesekhez való átállás idejére igyekezett megőrizni. A bíróság szerint, ha a szövetségesek érdekeit akarta volna szolgálni, akkor a vezérkari főnök támogatta volna a pacifista és defetista mozgalmakat. A bácskai razziákra vonatkozóan, és talán ez az ítélet indoklásának egyetlen ma is elfogadható, megalapozott pontja, „terheli őt a saját írásbeli parancsa az Újvidék és környéke razziájának erőltetésére."[319] Ezen felül Feketehalmy-

[318] GYÖRKEI 2002. 141.
[319] Uo. 142.

Czeydner terhelő tanúvallomását hozzák még fel ellene, mely szerint már Sajkás kerületre vonatkozóan is megtorlást rendelt el Szombathelyi,[320] illetve Újvidék esetében úgy fogalmazott, „a szerb értelmiséget kímélni kell."[321] A bíróság azt sem fogadta el, hogy elsősorban alárendeltje szavában bízott az események megítélését illetően, ezért a bíróság úgy látta, bár tudott a kegyetlenkedésekről, hisz azokról hallott, nem tett azok ellen semmit. Sőt, a razzia kiterjesztéséről hozott döntésben részt vett, és ismét csak Feketehalmy-Czeydnert bízta meg a végrehajtással, akiről tudta, hogy véres eszközöket alkalmazott a korábbiakban is. Az újvidéki razzia során elkövetett kegyetlenkedésekről már a razzia másnapján értesült, azonban csupán táviratban szólított fel azok beszüntetésére. A felelősségre vonás során ő javasolta Horthynak, hogy szüntessék meg az eljárást, majd szabadlábon hagyva az elkövetőket, hozzájárult azok Németországba szökéséhez. Keitel figyelmét felhívta ugyan, hogy nem politikai

[320] Czeydner szerint a vezérkari főnök operatív osztályától kapta a parancsot erre vonatkozóan. GYÖRKEI 2002. 160.
[321] GYÖRKEI 2002. 142.

menekültekről van szó, hanem közönséges bűnözőkről, kiadatásukat azonban nem kérte.[322]

[322] A kiadatás diplomáciai, nem pedig katonai kérdés.

5. A Legfelsőbb Bíróság felmentő ítélete (1994. március 16.)[323]

A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága a Legfőbb Ügyészség által 1993. december 1-én benyújtott felülvizsgálati indítvány alapján 1994. március 7-én és 16-án nyilvános ülést tartott, melyen az ügyészi álláspontttal megegyezően a védő is felmentést indítványozott.

Az ügyészség a felülvizsgálati indítványt arra alapozta, hogy a „büntetőjogi felelősség megállapítása a büntető anyagi jog szabályinak a megsértésével történt."[324] A szabályok megsértését azzal követte el mind a Budapesti, mind az Országos Népbíróság, hogy bűncselekményként értékelték a tényállás egyes eseményeit, holott egyik sem volt az. A felülvizsgálati indítvány szerint Szombathelyi a háborúba való sodródásunkat nemhogy elősegítette volna, de mérsékelni igyekezett. A 2. magyar hadsereg pusztulásáért elsősorban Hitler végsőkig való kitartásra felszólító

[323] GYÖRKEI 2002. 164-193. Bfv. X. 3628/1993 számú ítélet.
[324] Uo. 180.

levelét okolja. Ennek folyományaként hozta meg Horthy a döntést, amit aztán Szombathelyi csupán továbbított a csapatoknak. A német megszállás idején az ellenállás megtiltásával, az ügyészség szerint, megint csak a háborúból való kimaradást segítette elő a volt vezérkari főnök. A vkf. különbírósága törvényes keretek közt működött, a munkaszolgálatosok ügyében pedig még csak tényállás sincs. A délvidéki razziák elkövetőinek felelősségre vonásáért mindent megtett, amit megtehetett. „Az a körülmény, hogy nem tartóztatta le a parancsnokokat, megítélésbeli tévedés lehet, de ez nem bűncselekmény."[325]

A Legfelsőbb Bíróság ítélete hatályon kívül helyezte a Budapesti Népbíróság, valamint a Népbíróságok Országos Tanácsa Szombathelyi Ferencet elmarasztaló ítéleteit.[326] Ezen felül még a háborús

[325] GYÖRKEI 2002. 181.

[326] Az országos napilapok érdeklődését nem keltette fel az ügy. Az 1994. március 17-i újságolvasók Szombathelyi rehabilitációjáról legfeljebb a Népszabadságból vagy a Magyar Hírlapból értesülhettek. Ezek egy-egy rövid cikkben emlékeztek meg a volt vezérkari főnök felmentéséről. Mindkettő az MTI-jelentésre hivatkozva közli, hogy Szombathelyi nem követte el a bűncselekményeket, melyekkel megvádolták, de míg a Magyar Hírlap azt húzta alá, hogy Szombathelyi Horthy alárendeltségében

bűnösség vádja alól is felmentette a vezérezredest, mivel „a terhére rótt bűncselekményeket nem követte el."[327] Sőt, a Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy sem a terhére rótt bűncselekményeket nem követte el, de cselekedetei „egyéb bűncselekmény tényállását sem merítik ki."[328]

A Legfelsőbb Bíróság, ítélete indoklásában felidézi, vagyis kommentár nélkül közli, a Budapesti, valamint az Országos Népbíróság elmarasztaló ítéleteit. Egyedül az Országos Népbíróság ítéletének indoklásánál engedte meg magának, hogy az egykori döntést, talán nem is csak szakmailag, kritizálja. „A másodfokú bíróság ítélete terjedelmes indoklást tartalmaz arra nézve, hogy miért látta megállapíthatónak a terhelt bűnösségét. Az indoklás azonban nem a felhívott törvényi tényállás (Nbr. 11. § 1. pont) egyes elemeinek a megvalósítását

cselekedett, addig a Népszabadság hangsúlyozta, az eljárás nem terjedt ki a volt vezérkari főnök történelmi szerepének értékelésére. A Magyar Nemzet és a Népszava említést sem tett a rehabilitációról, holott mind a négy országos napilap több cikkben is foglalkozott a német megszállás évfordulójával. Az 1946-ban részben Szombathelyi nyakába varrt eseményt 1994-ben már nem kapcsolták össze a volt vezérkari főnök személyével, de a történtekben játszott szerepének mélyebb elemzésére sem vállalkoztak az újságírók.

[327] GYÖRKEI 2002. 164.

[328] Uo. 181.

részletezte, - hogy a rögzített események és a cselekmények miért valósítják meg a háborús bűntettet, - hanem teljességgel általánosságban mozgó, Szombathelyi Ferenc katonai magatartását elemezte, és azt fejtette ki, hogy a terhelt által választott magatartásától eltérő lépések mennyiben lettek volna célravezetőbbek. A helyenként propagandisztikus megállapítástól sem mentes indoklásból nem tűnik ki, hogy a NOT miért állapította meg a háborús bűntettet a terhelt részére."[329]

A Legfelsőbb Bíróság leszögezte, Szombathelyi Ferenc történelmi és vezérkari főnöki szerepét, illetve működését, valamint Magyarország 2. világháborús szerepvállalását nem a bíróság feladata eldönteni. Erre vonatkozóan tehát nem foglalt állást. A Legfelsőbb Bíróság csupán azt vizsgálta, „Szombathelyi Ferenc vezérezredes büntetőjogi felelősségének megállapítása, az anyagi jog szabályainak megfelelően vagy azok megsértésével történt-e."[330] A bíróság felhívta a figyelmet arra is, hogy bár Szombathelyi Ferenc 1941-

[329] GYÖRKEI 2002. 180.
[330] Uo. 182. Ennél azért távolabb mutat, hogy cselekedeteit nem ítélték bűncselekménynek. Ld. a 328. lábjegyzethez tartozó szövegrészt.

1944 között vezérkari főnök volt, alárendeltségben működött a kormányzóhoz képest, aki legfőbb hadúrként a honvédség elsőszámú elöljárója volt.

A Legfelsőbb Bíróság a népbíróságok 1946-os állásfoglalásait részletesen is megcáfolta, és az alábbiakat állapította meg.

A vkf. különbírósága kapcsán Szombathelyi Ferenc hivatalba lépésekor már hatályos jogszabály[331] rendelkezett a hűtlenségnek, a polgári helyett, a katonai büntetőbíráskodás körébe sorolásáról. A Szombathelyi által kezdeményezett rendelet[332] csupán az illetékes parancsnokok jogait helyezte egységesen a vezérkari főnök kezébe. Ezzel nem okozta az ország háborúba való fokozottabb belesodródását, vagyis nem követett el háborús bűnt, ahogy azt a NOT megállapította, de nem követett el népellenes bűntettet sem, amint azt a Budapesti Népbíróság megállapította. A rendelet nem a nép, hanem a hatályos törvényt megszegők ellen irányult.

A délvidéki események kapcsán Szombathelyi Ferenc sem cselekedeteivel, sem a felelősségre vonás

[331] 4850/1941 ME rendelet
[332] 7650/1941 ME rendelet

kapcsán nem követet el háborús bűntettet. Mind a vizsgálatot, mind a felelősségre vonást elrendelte az események kapcsán. A letartóztatásról legjobb belátása szerint döntött, de semmiképpen sem célzatosan hagyta futni a felelősöket. Így nem követett el hivatali visszaélést sem.

Az 1942-es, Keitellel való tárgyalások kapcsán a NOT is arra a következtetésre jutott, hogy Szombathelyi azzal, hogy kiharcolta a frontra küldendő magyar csapatok létszámának csökkentését,[333] az ország háborúba sodródásának ütemét mérsékelte. Így azonban nem növelhette azt, vagyis ezzel kapcsolatosan sem követett el háborús bűnt.

A 2. magyar hadsereg doni katasztrófája kapcsán Szombathelyi a Hitler 1942. december 24-i levele után hozott kormányzói döntést továbbította a csapatok felé, amikor a végsőkig való kitartásra utasította őket. Amennyiben a legfőbb hadúr akaratát nem teljesítette volna, bűncselekményt követ el, ami ez esetben a Katonai Büntetőtörvénykönyv 73. §-a szerint 5-10 évig terjedő börtönnel, vagy akár halálbüntetéssel is sújtható.

[333] Ld. a 3.4 részt, a NOT ítéletének indoklását.

A Legfelsőbb Bíróság továbbá megállapította, hogy a 2. magyar hadsereg felhasználásáról kizárólag a németek döntöttek, abba a vezérkari főnök nem szólhatott bele. Mindezek alapján Szombathelyi „bűnösségét e tényállás alapján törvénysértően állapította meg a Népbíróságok Országos Tanácsa az Nbr. 11. § 1. pontjában írt háborús bűntettben."[334]

Az 1944. márciusi klessheimi találkozó, illetve Magyarország német megszállása kapcsán Szombathelyi Ferenc a nézeteltéréseket tárgyalások útján akarta tisztázni a németekkel, ezért javasolta Horthy Miklósnak, vegyen részt a tárgyalásokon. A találkozót követően „a terhelt a csapatok felé a kormányzó és a honvédelmi miniszter egyetértésével adta ki azt a parancsot, hogy nem kell ellenállást tanúsítani… Ezzel a háborúba fokozottabb mértékű belesodródást akadályozta meg."[335] Mindezek alapján a NOT tévesen állapította meg a háborús bűntett elkövetését.

A munkaszolgálatosokkal való kegyetlenkedések kapcsán a NOT ítélete nem tartalmaz konkrét esetet,

[334] GYÖRKEI 2002. 189.
[335] Uo. Kiemelés tőlem.

mely alapján tettesről és áldozatról lehetne beszélni. Szombathelyi Ferencre vonatkozóan fel sem merült, hogy ő maga kegyetlenkedett volna bárkivel is. Részességét, vagyis felbujtói, vagy bűnsegédi szerepét pedig csak akkor lehetett volna bizonyítottnak tekinteni, ha tettest és sértettet is felvonultatnak a bíróságon. Ennek hiányában azonban bűnösségének megállapítása jogszabályt sértett. Ezen felül még téves is a NOT álláspontja, mivel ha bebizonyosodott volna Szombathelyi bűnössége ebben a tényállásban, az nem a háborúba való belesodródást segítette volna, így tehát tévesen ítélték el erre vonatkozóan a Nbr. 11. § 1. pontja alapján.

A Legfelsőbb Bíróság nem csak a népbíróságok által kifogásolt cselekedeteit, de vezérkar főnöki működése során tanúsított magatartását is vizsgálta Szombathelyinek. Ezt összegezve megállapította, hogy „terhelt e beosztásában végzett tevékenysége minden esetben arra irányult, hogy a magyar érdekek szem előtt tartásával a háborús részvételünket a lehetőség szerint csökkentse."[336]

[336] GYÖRKEI 2002. 192.

Mindezek alapján a Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy mind a Budapesti Népbíróság, mind a Népbíróságok Országos Tanácsa, határozatát „anyagi jogi szabálysértéssel hozta meg,”[337] ezért mindkét ítéletet hatályon kívül helyezte. A Legfelsőbb Bíróság maga hozott határozatot,[338] amely „Szombathelyi Ferenc volt vezérezredes terheltet az ellene az Nbr. 11. §-ának 1. pontjában írt háborús bűntett miatt emelt vád alól, mert a terhére rótt bűncselekményt nem követte el,… bűncselekmény hiányában felmentette.”[339]

[337] GYÖRKEI 2002. 192.
[338] A Legfelsőbb Bíróság, határozatát az alábbi törvényhelyek alapján hozta: Be 214. §-ának (1) bekezdése, Be 214. §-ának (3) bekezdése a) pontja, Be 284. §-ának (1) bekezdése, Be 291. §-ának (1) és (3) bekezdése.
[339] GYÖRKEI 2002. 192.

Utószó

A tárgyalt perek kapcsán felvázolható Szombathelyi Ferenc vezérkar főnöki működése, annak legfontosabb állomásai. Időrendi sorrendben a délvidéki razzia, a 2. magyar hadsereg voronyezsi tragédiája, tapogatózások az angolszász hatalmak felé, valamint a német megszállás. Úgy látom, mindegyik esetben Szombathelyi az elérhető legjobb kompromisszumra törekedett. A vezérkar főnökétől persze talán nagyobb kezdeményező-, illetve cselekvőkészséget várna el az ember, de azt számon kérni rajta nem lehet. Az adott helyzetekből mindig kihozta a legtöbbet, amit lehetett, hogy az országnak jobb legyen.

A délvidéki razzia során egyértelműen félrevezették. Nemcsak őt. Feketehalmy-Czeydner meg tudta téveszteni a honvédelmi és a belügyminisztert is, hiszen a razzia kiterjesztéséről nem Szombathelyi döntött, bár részt vett a döntéshozatalban. Az újvidéki peranyagok alapján úgy tűnik, a Szegedre küldött távirati parancsa létezett. Ez sem változtat azonban semmin,

hiszen éppen arról szól, hogy kerüljék azt, ami bekövetkezett.

A 2. magyar hadsereg esetében elvitathatatlan érdeme, hogy a kiküldendő haderő létszámát a német elvárásokhoz képest redukálták. Az arcvonal védelmének mikéntjéről, a felszerelés javításáról rendszeresen vitázott a németekkel. Tény azonban, hogy eredményt nem tudott elérni. Nem felejthetjük el azt sem, hogy a doni katasztrófa után a német vezetés nemhogy haza nem akarta engedni a 2. magyar hadsereget, de feltöltése után újra a frontra akarta vezényelni azt. Szombathelyi erélyes fellépésének köszönhető, hogy aki túlélte a voronyezsi áttörést, az hazajöhetett, és hogy később már nem kellett magyar katonának szovjet területen frontra mennie.

Az angolszász hatalmak felé való kapcsolatkereséshez abban a formában, ahogy 1944-ben megvádolták, Szombathelyinek nem sok köze volt. A külügyminisztérium intézte az ejtőernyősök érkezését, fogadásukra pedig tulajdonképpen utasították a honvédséget. Ezt megelőzően azonban Szombathelyi már tapogatózott Isztambulon keresztül az angolok felé. Ezek a kísérletek azonban, részben a balkáni partraszállás

meghiúsulása következtében, meddő próbálkozások maradtak. Ezen túlmenően pedig sem a vezérkar, sem az állam vezetése nem volt hajlandó elfogadni, hogy a szovjetek felé nyisson.

Ami a német megszállást illeti, az ellenállás nemcsak vérveszteséget, de talán, a háború után, megbecsülést is hozhatott volna az országnak. Az ellenállás azonban, még egy erre felszólító parancs esetében is kétséges volt. A tisztikarban még a szovjetekkel való kapcsolatfelvételnél is többen ellenezték a németekkel való szembefordulást. Ez esetben Szombathelyinek legfeljebb az róható fel, hogy a német bevonulás után nem mondott fel azonnal. Persze, ha ezt az ő szemére vetjük, ugyanígy kell tennünk Horthy Miklóssal is. Szombathelyi úgy érezte, erre utal egy helyen, hogy nem hagyhatta magára a bajban az országot. Vállalta a sorsát, vállalta, hogy ha az országnak buknia kell, akkor ő is bukik vele. Meg akarta tenni, amit még megtehetett.

Szombathelyi Ferenccel kapcsolatban egyre több forráspublikáció, és egyre több tanulmány jelenik meg. Vezérkar főnöki működése Magyarország második

világháborús részvételének nagy részét lefedi, így megkerülhetetlen a további kutatás vele kapcsolatban. Továbblépést jelenthet „A maritim hatalmak hadművészete” címen ismert írásának megtalálása, mely dokumentummal is igazolná, ami Szombathelyi egész életpályájából kitűnik: a németség iránt érzett tiszteletén túl is felismerte, a világháborúban az angolszászok és az oroszok legfeljebb csatákat veszíthetnek el, de a háborút nem.

KÉPEK[340]

Néhány „szereplő”

1. Berlin, 1941: balról ismeretlen, Sztójay Döme berlini követ, Wilhelm Keitel - a Wehrmacht főparancsnokságának parancsnoka, Bartha Károly honvédelmi miniszter

[340] A képeket a Hadtörténeti Intézet és Múzeum Fotóarchívuma bocsátotta rendelkezésemre.

2. Rákoskeresztúri köztemető, 1941.01.06.: balról Jagow és Ribbentrop

3. Szófia, 1943.05.06.: balról II. Borisz bolgár cár, jobbról a második Hatz Ottó ezredes

Szombathelyi Ferenc

4. Róma, 1942. április: Ugo Cavallero olasz vkf-fel

5. Magyarország, 1943. június: Lukas Konstantin bolgár vkf-fel

6. Keleti front, 1942. szeptember

7. Keleti front, 1942. szeptember

8. Keleti front, 1942. szeptember

Bibliográfia

ÁDÁM Magda – JUHÁSZ Gyula – KEREKES Lajos: *Magyarország és a második világháború. Titkos diplomáciai okmányok a háború előzményeihez és történetéhez.* Budapest (Kossuth) 1959.

CSICSERY-RÓNAY 2002: CSICSERY-RÓNAY István (szerk.): Szombathelyi Ferenc (*Csillagos órák, sorsfordító magyarok IX-X.*) Budapest (Századvég) 2002.

DOMBRÁDY Lóránd: *A legfelsőbb hadúr és hadserege.* Budapest (Zrínyi) 1990.

DOMBRÁDY Lóránd – TÓTH Sándor: *A magyar királyi honvédség 1919-1945.* Budapest (Zrínyi) 1987.

DOMBRÁDY Lóránd: *Hadsereg és politika Magyarországon 1938-1944.* Budapest (Kossuth) 1986.

DOMBRÁDY 2007: DOMBRÁDY Lóránd: *Szombathelyi Ferenc a népbíróság előtt.* [Budapest] (HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Line Design) 2007.

DOMBRÁDY Lóránd – TÓTH Sándor: A Horthy-hadsereg története. In: LIPTAI Ervin (főszerk.): *Magyarország hadtörténete. 2. A kiegyezéstől napjainkig.* Budapest (Zrínyi) 1985. 261-437.

FENYVESI, Charles: *Három összeesküvés. Rundstedt tábornagy, Canaris tengernagy és a zsidó mérnök, aki megmenthette volna Európát.* Budapest (Európa) 2007.

FENYVESI Károly: Szombathelyi Ferenc és a magyar-amerikai titkos tárgyalások. *Heti Válasz.* 2001. április 4., 13., 20., 27.

GOSZTONYI Péter: *A magyar honvédség a második világháborúban.* Budapest (Európa) 1992[2]. [Róma (Katolikus Szemle) 1986]

GOSZTONYI Péter (sajtó alá rendezte, bev. és jegyz.): *Szombathelyi Ferenc visszaemlékezése: 1945.* (Sisak és cilinder) Budapest (Zrínyi) 1990. [= GOSZTONYI Péter (bev.) – Csicsery-Rónay István (előszó): *Szombathelyi Ferenc: Szombathelyi Ferenc visszaemlékezései.* Washington D. C. (Occidental) 1980.]

GYÖRKEI 2002: GYÖRKEI Jenő: Idegen bírák előtt. Szombathelyi Ferenc újvidéki pere és kivégzése. Budapest (Zrínyi) 2002.

GYÖRKEI Jenő: *Vae victis. Tábornokok meghurcoltatása 1945-1948.* Budapest (Accordia) 2002. 94-120.

HOLLÓS Ervin: *Rendőrség, csendőrség, VKF2*. Budapest (Kossuth) 1971.

KÁDÁR 1978: KÁDÁR Gyula: A Ludovikától Sopronkőhidáig. *(Tények és tanúk)* Budapest (Magvető) 1978.

HORTHY Miklós: *Emlékirataim.* Toronto (Weller) 1974[2] [= Buenos Aires (Cagnasso) 1953]

JUHÁSZ Gyula: *Magyarország külpolitikája. 1919-1945.* Budapest (Kossuth) 1988[3] [Budapest (Kossuth) 1969]

JUHÁSZ Gyula: *Magyar-brit titkos tárgyalások 1943-ban.* Budapest (Kossuth) 1978.

KÁLLAY Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam.* Budapest (Európa-História) 1991[2]

KALÓ József: Szombathelyi Ferenc a magyar népbíróság előtt. In: MANKOVITS Tamás, MOLNÁR Sándor Károly, NÉMETH Sarolta (szerk.): *Tavaszi Szél konferenciakiadvány.* Budapest (Doktoranduszok Országos Szövetsége) 2007. 449-454.

KARSAI Elek (írta és összeállította): *»Szálasi naplója« A nyilasmozgalom a II. világháború idején.* [Budapest] (Kossuth) 1978.

KIRÁLY Béla: *Honvédségből néphadsereg.* [Párizs - New Brunswick] (…) [1986]

KOVÁCS Gábor: Szombathelyi Ferenc és a „Balkáni megszálló hadosztályok ügye" 1943-ban. *Századok.* 139 (2005) 1371-1425.

MACARTNEY, Carlile Aylmer: *Október tizenötödike. A modern Magyarország története, 1929-1945.* Budapest (Gede) 2006.

Magyar Nagylexikon. Budapest (Magyar Nagylexikon Kiadó) 1993-2004.

M. SZABÓ Miklós: Ecsetvonás a Szombathelyi-portréhoz. *Hadtörténelmi Közlemények* 113 (2000) 887-889.

RÁNKI György (előszó): *Nagybaczoni Nagy Vilmos: Végzetes esztendők 1938-1945.* Budapest (Gondolat) 1986[2] [Budapest (…) 1945]

RÁNKI 1968: RÁNKI György – PAMLÉNYI Ervin – TILKOVSZKY Lóránt – JUHÁSZ Gyula: *A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról, 1933-1944.* Budapest (Kossuth) 1968.

ROMSICS Ignác: *Magyarország története a XX. században.* Budapest (Osiris) 2005.

SALY Dezső: *Szigorúan bizalmas! Fekete Könyv: 1939-1944.* Budapest (Anonymus) 1945.

SIPOS Péter (előszó, tanulmány, jegyzetek): *Keitel vezértábornagy visszaemlékezései.* Budapest (Kossuth) 1997.

SZABÓ Péter: *Don-kanyar. A magyar királyi 2. honvéd hadsereg története 1942-1943.* Budapest (Zrínyi) 1994.

SZAKÁLY Sándor: Az ellenforradalmi Magyarország (1919-1944) hadseregének felső vezetése. Történelmi-statisztikai tanulmány a katonai elitről. *Hadtörténelmi Közlemények* 31 (1984) 34-71.

SZAKÁLY Sándor: Az ellenforradalmi Magyarország (1919-1944) hadseregének felső vezetése. Adattár I. A-K. *Hadtörténelmi Közlemények* 31 (1984) 354-392.

SZAKÁLY Sándor: Az ellenforradalmi Magyarország (1919-1944) hadseregének felső vezetése. Adattár II. L-Z. *Hadtörténelmi Közlemények* 31 (1984) 567-598.

SZAKÁLY Sándor: Egy katona balsorsa. Szombathelyi Ferenc életútja. *Heti Magyarország* 1993. január 15.

SZAKÁLY Sándor: *Honvédség és tisztikar 1919-1947. Válogatott írások 1984-2002.* Budapest (Ister) 2002.

SZAKÁLY 1986: SZAKÁLY Sándor: Szombathelyi Ferenc vezérezredes és társai a Honvéd Vezérkar főnökének bírósága előtt. Budapest, 1944. október 11-12. *Hadtörténelmi Közlemények*. 33 (1986) 182-202.

SZAKÁLY Sándor: Szombathelyi Ferenc. In: SZENTPÉTERI József (szerk.): *Szürke eminenciások a magyar történelemben.* Budapest (Kossuth) 2003, 182-185.

SZINAI Miklós – SZŰCS László (sajtó alá rendezték, magyarázó szövegekkel és jegyzetekkel látták el): *Horthy Miklós titkos iratai.* Budapest (Kossuth) 1962.

TILKOVSZKY Loránt: *Ez volt a Volksbund. A német népcsoport-politika és Magyarország. 1938-1945.* Budapest (Kossuth) 1978.

VARGYAI Gyula: *Magyarország a második világháborúban. Összeomlástól összeomlásig.* Budapest (Korona) 2001.

ZSITNYÁNYI Ildikó: „A hazáért mindhalálig!" A magyar tisztikar ellen irányuló perek, 1945-1953. In: OKVÁTH Imre (szerk.): *Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában, 1945-1958. Tanulmányok a fegyveres testületek tagjai elleni megtorlásokról a hidegháború időszakában.* Budapest (Történeti Hivatal) 2001. 173-197.